Domnitori
și voievozi
ai Țărilor
Române

4

DINU C. GIURESCU

ION VODĂ CEL VITEAZ

www.dacoromanica.ro

DINU C. GIURESCU

ION VODĂ CEL VITEAZ

EDITURA MILITARĂ
BUCUREŞTI, 1974

www.dacoromanica.ro

Coperta STIHI BOGDAN

Redactor: locot.-col. GH. STOEAN
Tehnoredactor: D. ANDREI

Bun de tipar 03.06.1974. Apărut 1974. Tiraj 17 585 exemplare. Hîrtie tip I A d. 63 g/m². Format 32/70×90. Coli tipar 3½. + 1 colită tipo. B. 808.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/252 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România

www.dacoromanica.ro

I. ÎNCEPUTURILE UNEI DOMNII

CINE A FOST ION VODĂ

Spre finele lui ianuarie 1572, un nou domn al Moldovei pornea din Adrianopol cu o gardă de 500 ieniceri şi 300 de spahii. La Dunăre i se alăturară cîteva contingente otomane ale sangeacilor şi cele trimise de voievodul Ţării Româneşti Alexandru al II-lea — Mircea (1568—1577), care primise înaltă înştiinţare în acest sens de la Istanbul. Înaintarea convoiului pînă la Iaşi şi Suceava s-a făcut fără luptă. Dintre dregătorii fruntaşi ai Moldovei îi ieşiră înainte marele logofăt Gavriil, Dinga — mare postelnic, Crăciun — vornic al Ţării de sus, Stroici şi alţii : „[...] toţi cei ce erau în dregătorii şi cei ce străluceau prin neamul lor au primit cu bucurie pe domnul lor şi i s-au închinat [...]" — scrie în al său letopiseţ călugărul Azaric. Era în a doua jumătate a lunii februarie 1572.

Cine era noul cîrmuitor al Moldovei ? Se arată el însuşi în actele cancelariei, „Ion voievod, fiul lui Ştefan voievod" [1], nepot al lui Bogdan al III-lea [2] şi strănepot al lui „Ştefan voievod cel Bătrîn" [3]. Referitor la originea viitorului domn, cronicarii şi istoricii exprimă însă păreri contradictorii. Azarie lasă

[1] Ştefăniţă, Ştefan cel Tînăr (1517—1527).
[2] Bogdan cel Chior (1504—1517).
[3] Ştefan cel Mare (1457—1504).

www.dacoromanica.ro

totul sub semnul îndoielii : „[...]. Nu ştiu cine era şi de unde se trăgea şi al cui fiu era, zicea că se trage din neam de domn". Pentru Grigore Ureche „acest Ion Vodă unii zic că au fost fecior de armean, alţii zic că au fost fecior unui Ştefan, iar Marţin Paşkovskii, cronicariul leşesc, scrie că au fost acest Ion Vodă de la Mazovia din ţara leşască, iar cu adevărat nu se ştie, nici-l arată a cui fecior este". Filiaţii diferite consemnează şi istoricii străini — polonii Ioan Lasicki, Leonhard Gorecki, Ioachim Bielski, Andrei Maximilian Fredro, — englezul Richard Knolles, — germanii Johann Haubold Kirchbach sau Reinhold Heidenstein şi francezul Iacob Thuanus...

Confruntînd mărturiile şi opiniile, avem temeiuri să socotim pe Ion Vodă ca fiu, nelegitim însă, al lui Ştefan cel Tînăr. După mamă, va fi fost armean. Dar, indiferent de părerile exprimate, Ion Vodă rămîne, în primul rînd, fiul faptelor sale. S-a impus istoriei, conducînd lupta moldovenilor pentru libertate şi independenţă. A reluat tradiţiile de luptă şi faptele de vitejie ale marelui Ştefan, străbunul său, pe care le-a îmbogăţit în scurta sa domnie. A mers în această luptă pînă la capăt, pînă la sacrificiul suprem.

Din viaţa sa, înainte de 1572, ştim puţin. În 1551 a încercat, se pare, să ia domnia. Cu cîţiva sprijinitori, venind din Polonia, intră în Moldova (înainte de 15 iunie), dar este respins de o trupă a lui Ştefan Rareş (1551—1552). În august, acelaşi an, Nicolae Seniawski — palatin de Belz şi de Halici — intervine pe lîngă margraful Olbricht în favoarea pretendentului Ioan, care se bucură de sprijinul mai multor boieri fruntaşi ai Moldovei. Se-

www.dacoromanica.ro

niawski adaugă că actualul voievod, Ştefan Rareş, a ordonat o represiune cruntă deoarece a aflat „că există un fiu al lui Ştefan, fostul domn al Moldovei [Ştefăniţă], numit Ioan ; pe acesta întreaga Moldovă îl doreşte domn şi boierii fruntaşi i se alătură ; cei care mai înainte au avut dregătorii sub voievodul Iliaş [1] se adună în jurul amintitului Ioan, aşteptînd bunăvoinţa majestăţii sale regale [2] şi se arată gata să apere ţara împotriva asupritorului otoman". Victoriile repurtate odinioară de moldoveni, cum şi primejdia ce ar rezulta dacă „războinicul neam românesc" s-ar alia cu oştile turceşti erau tot atîtea temeiuri, pentru palatinul de Belz, ca ducele Olbricht să ajute pe pretendent. Ajutor care, de fapt, n-a fost acordat.

Din Polonia, Ion, viitorul domn, s-a îndreptat spre marele principat al Moscovei. A fost bine primit la curtea ţarului Ivan IV — cel Groaznic (1533—1584), unde a luat în căsătorie pe Maria, fiica cneazului Semian de Rostov. Au împreună un fecior, Petru. Dar doi ani după naşterea copilului, Ion părăseşte Rusia [3] (probabil prin 1555—1557).

Pentru următorii ani, cunoaştem puţine lucruri. În noiembrie 1561, un raport italian asupra evenimentelor din Moldova (înlăturarea lui Alexandru Lăpuşneanu (1552—1561 ; 1564—1568) şi instalarea lui Despot Eraclid (1561—1563) afirmă că sultanul avea intenţia să aducă de la Alep pe „Ionna care a fost fiul lui Ştefan odinioară voievod al Mol-

[1] Iliaş Rareş (1546—1551).
[2] Adică ajutorul regelui Poloniei.
[3] Dintr-o ştire tîrzie (mai 1574) aflăm că Petru, ajuns pînă la vîrsta de 17 ani, a murit, odată cu mama sa Maria, în Rusia, într-o epidemie de ciumă.

www.dacoromanica.ro

dovei" şi să-l facă domn în locul lui Despot. A stat într-adevăr Ion în Siria ? Alte confirmări lipsesc. Doi ani mai tîrziu (1563) se afla, pare-se, în Crimeea, la curtea hanului tătar, fiind prieten cu moştenitorul tronului, Mehmed Calga. Alte ştiri îl arată că a stat mult în Polonia ; în ce interval, este mai greu de precizat. Ştim, în schimb, că Ion Vodă vorbea curent polona.

În ultimii ani înainte de preluarea domniei s-a aflat în Imperiul otoman. A locuit mai mult timp în insula Rhodos, unde s-a ocupat cu negoţul cu pietre scumpe agonisind, în felul acesta, o avere apreciabilă, care i-a fost de folos în ocuparea domniei. A învăţat şi limba turcă.

Cam atîta cunoaştem din viaţa lui Ion Vodă. „Era de minte ascuţit, de cuvînt gata şi se vedea că-i harnic nu numai de domnie, ci şi altor ţări să fie cap mai mare", recunoaşte cronicarul Grigore Ureche. „Era un om foarte primejdios, rău şi cu minte adîncă, elocvent şi învăţat în cărţi" — scrie Azarie, aprig duşman al lui Ion Vodă. „Bărbat înalt de stat, frumos la chip, cu ochii mici şi ameninţători, cu un trup puternic, plin de putere [...]" — îl descrie Leonhard Gorecki. „[...] Era înzestrat din fire cu cea mai mare înţelepciune [...]" adaugă Andrei Maximilian Fredro. Personalitatea sa deosebită, experienţa în cunoaşterea deplină a oamenilor îl făceau pregătit pentru a cîrmui Ţara Moldovei.

INTRAREA LUI ION VODĂ ÎN MOLDOVA

Şi împrejurările îi deveneau, după ani de peregrinări, favorabile. O parte din boierimea moldo-

www.dacoromanica.ro

veană era ostilă lui Bogdan Lăpuşneanu (1568—1572) pentru că îndepărtase de la conducere vechi dregători şi intra tot mai mult sub influenţa polonilor : „Numai ce era mai de treabă domniei lipsia — constată Grigore Ureche — că nu cerca bătrînii la sfat, ci de la cei tineri din casă lua sfat şi învăţătură [...]. Mai apoi lipi de sine leşi, de-i era şi de sfat şi de a batere halca cu suliţa, risipind avuţia cea domnească". „Bogdan îşi atrăsese duşmănia alor săi — adaugă Gorecki (altminteri, favorabil lui Lăpuşneanu) — deoarece nu numai că se făcuse cu totul prieten polonilor, dar şi, dîndu-le stipendii militare, îi sprijinea cu mărinimie [...]". La acestea se mai adăugau felurite neînţelegeri iscate de prezenţa unor ostaşi poloni în capitala Moldovei şi, îndeosebi, de aprovizionarea lor cu hrană şi furaje.

După vechiul obicei, o parte din boierii moldoveni nemulţumiţi au trimis o plîngere la Poarta otomană : „intrînd acestea în urechile sfetnicilor împărăteşti, *aflînd vreme şi ei să-şi umple pungile* * dat-au ştire împăratului. De care lucru — continuă Grigore Ureche — mai cu deadinsul dacă au înţeles împăratul de nişte cuvinte ca acestea, au socotit să-l scoaţă". Totodată, nemulţumiţii s-au înţeles şi cu pretendentul Ion, promiţîndu-i tot sprijinul şi făgăduindu-i să-i dea ca prizonieri pe Bogdan Lăpuşneanu şi pe fratele său, Petru.

La toate cauzele care aveau să ducă la mazilirea lui Bogdan Vodă se mai adăuga şi motivul că Poarta se temea de alianţa moldo-polonă : „[...] socotiia împăratul — spune Nicolae Costin — să nu

* Toate sublinierile în textul lucrării aparţin autorului.

www.dacoromanica.ro

cumva să facă Bogdan Vodă aşezămînt cu craiul leşesc, să dezbată ţara de la ascultarea împărăţiei turceşti şi să o lipască către crăiia leşească". Într-adevăr, la 2 octombrie 1569, Lăpuşneanu şi boierii săi fruntaşi făgăduiau „ilustrului principe şi stăpîn Sigismund August" să păstreze, în toate împrejurările, pacea, credinţa şi „ascultarea"; se obligau, de asemenea, să ajute regatul polon cu un contingent armat împotriva oricărui duşman. În acest sens, o convenţie secretă prevedea ca în cazul unui conflict polono-otoman, Moldova să se alăture Poloniei cu o oaste de 24 000 oameni. Cîteva luni mai tîrziu (ianuarie 1570) regele polon Sigismund II August (1548—1572) şi înalţii săi demnitari au confirmat tratatul. Mazilirea lui Bogdan s-a produs între 7 şi 16 ianuarie 1572. Tot acum va fi avut loc, credem, şi investitura oficială a lui Ion Vodă. Hotărîrea fusese grăbită, firește, şi de „argumentele" materiale folosite de viitorul domn în acest sens. La Viena se aflase că Ion Vodă făgăduise marelui vizir Mehmet Paşa 200 000 de ducaţi, iar primului său dregător — 20 000. Cifrele sînt, probabil, exagerate, dar, oricum, au fost împărţite, potrivit unui vechi obicei, importante daruri menite să stimuleze bunăvoinţa demnitarilor.

Dealtfel, desfăşurarea directă a evenimentelor a favorizat iniţial pe Ion Vodă. La 20 ianuarie 1570, neştiind nimic de cele hotărîte la Istanbul, domnul Moldovei, Bogdan Lăpuşneanu, elibera din Iaşi un hrisov marelui său vornic, întărindu-i satul Corlăteni, pe Jijia. Apoi el părăsi capitala şi, însoţit de numai cîţiva slujitori, trecu hotarul, peste Nistrul îngheţat, pentru a face o vizită viitoarei sale soţii, fica lui Ioan Tarlone (fost mare dregător din Liov), „cunoscută

www.dacoromanica.ro

prin frumusețea și purtarea ei". Înaintînd în Podolia, Bogdan este prins de un adversar al său, Cristofor Sborowski [1], și obligat să-și răscumpere cu mulți bani eliberarea. Așa încît, în momentul cînd Ion Vodă intră în Moldova, predecesorul său nu se mai află în țară. Un raport diplomatic din capitala Poloniei confirmă, la 28 februarie, că „[...] provincia Valahiei [2] se află în puterea lui Ioan și a turcilor". La 7 martie noul voievod întărește călugărilor mănăstirii Tazlău satul Tătești, pe Tazlăul Sărat, „cu tot venitul". Evident, știrea instalării ajunsese la Istanbul, în Transilvania și la Viena, iar Poarta otomană trimise de îndată scrisori regelui Poloniei și celorlalți vecini pentru a prinde și a trimite, viu sau mort, pe fostul domn, Bogdan Lăpușneanu.

Dar cel alungat era hotărît să revină la conducerea țării. Dispunea de un cap de pod — puternica cetate a Hotinului, care era ocupată de dînsul. De asemenea, conta și pe sprijinul diplomatic al regelui Poloniei, Sigismund August, a cărui suzeranitate o recunoscuse, așa cum s-a arătat mai înainte. Bogdan dispunea și de ceva oaste (între 1 300 și 2 000 oameni) — nobili poloni și oamenii lor de casă — pusă sub comanda lui Nicolae Mielecki, voievod al Podoliei și Nicolae Seniawski, cîrmuitorul provinciei Strii. Corpul expediționar intră prin nordul țării, străbătu codrul Cozminului, coborî apoi de-a lungul Prutului, aducînd de la Hotin și cîteva tunuri.

[1] Sborowski fusese anterior în Moldova și ceruse în căsătorie pe o soră a lui Bogdan, de la care spera să obțină și o zestre apreciabilă. Fusese primit cu toată cinstea, dar refuzat. De unde și dușmănia față de Lăpușneanu.

[2] Denumire sub care Moldova apare destul de frecvent în mărturiile străine, îndosebi polone.

www.dacoromanica.ro

Aflînd de atac, Ion Vodă strînse, la rîndu-i, trupe, primind ajutor — probabil cîteva sute de soldaţi — şi de la sangeacul Cetăţii Albe. În fruntea armatei moldovene a fost numit Dumbravă, noul vornic al Ţării de sus. În apropierea tîrgului Ştefăneştilor, avangărzile celor două oşti s-au interceptat. Apoi oştile au mers paralel, despărţite fiind de apele Prutului. Pentru a opri pe atacatori, marele vornic Dumbravă îşi desfăşură trupele tot în vecinătatea Ştefăneştilor. Nicolae Seniawski îşi dădu seama că nu avea cum să iasă învingător. Ca atare, în timp ce cîteva detaşamente treceau Prutul, simulînd un atac spre Iaşi, restul trupelor polone începea retragerea spre Hotin, urmărite de forţele moldovene care trăgeau asupră-le cu „puşcile" (tunurile) şi cu săgeţi. A doua zi avangarda vornicului Dumbravă încearcă o incursiune, respinsă însă de o formaţie polonă. A treia zi — sîntem într-o sîmbătă — marşul spre Hotin a continuat. S-au mai produs cîteva mici ciocniri cu ariergarda polonă, dar, în cele din urmă, polonii părăsesc pămîntul Moldovei.

La 15 aprilie, Bogdan Lăpuşneanu, intitulîndu-se încă „voievod şi domn al Moldovei", semnează la Hotin un act, încredinţînd cetatea unei garnizoane comandate de Martin Dobrosolovski, „pentru a o apăra împotriva duşmanului" vreme de trei luni. Dacă între timp nu primea ajutoare, Dobrosolovski era liber să restituie cetatea moldovenilor, „fără ca noi — adăuga Lăpuşneanu — să-i putem arunca vreo vină şi fără vreun prejudiciu pentru meritele şi bunul nume al domniei lui cît şi alor săi".

Ion Vodă nu se mărgini însă numai la alungarea adversarului său, ci, paralel cu demersurile diplomatice la Poartă şi pe lîngă dieta polonă, el făcu in-

www.dacoromanica.ro

cursiuni în Pocuţia şi Podolia pentru a „convinge" nobilimea de aci, mai bine decît prin solii, la ce se putea aştepta dacă susţinea în continuare, cauza lui Lăpuşneanu. Trupele moldovene trec Nistrul, ard Snyatinul şi alte tîrguri, adună o însemnată pradă — vite şi bunuri de tot felul — şi pîrjolesc ceea ce nu putea fi luat. Nobilii înstăriţi se ascunseseră în cetatea Cameniţa, iar ceilalţi locuitori, lipsiţi de apărarea unor ziduri sau a unei armate, au îndurat toate urmările atacului, la care se mai adăugau şi incursiunile de pradă ale unor detaşamente tătare, mai spre nord, în Volhinia.

Cei două mii de oşteni nu ar fi putut însă readuce pe Bogdan în domnie fără sprijinul unor forţe din interiorul ţării. Numai astfel expediţia condusă de Nicolae Sieniawski avea şanse de reuşită. Aşa a şi fost gîndită. Dar măsurile luate de Ion Vodă au dat evenimentelor un alt curs, încheiat prin alungarea corpului expediţionar condus de Nicolae Sieniawski. Ce s-a întîmplat în capitala Moldovei în martie-aprilie 1572 ?

Grigore Ureche relatează următoarele : „Iară Ion Vodă pre postul cel mare au venit la Iaşi şi au şezut în scaun. Şi arătîndu-se groaznic, ca să-i ia spaima toţi, nu de altă se apucă, ci de cazne groaznice şi de vărsări de sînge şi tăe pre Ionaşco Zbiera în ziua de Paşte şi multe cazne fece". Aceeaşi explicaţie o găsim şi la Nicolae Costin. Noul domn dorea, de la început, să-şi impună autoritatea : „Bine au scris de tirani — comentează cronicarul uciderea lui Sbierea — că nici o vreme n-au de blîndeţe, precum acest Ion Vodă, nici la zioa paştilor nu s-au înfricoşat de dumnezeu să nu facă vărsare de sînge. Stătut-au îndată îngrijaţi bieţii boiari, măcar că

www.dacoromanica.ro

alergase întru întîmpinarea lui Ion Vodă, cu mare poftă de domnu creştin şi blînd şi să tînguia că mai bine le-ar fi fost cu Bogdan Vodă, măcar că avea leşi pre lîngă dînsul [...]". Iar Ioan Lasicki, povestitorul expediţiei conduse de Nicolae Seniawvski, notează că nemulţumirea şi revolta boierilor moldoveni a fost determinată, de fapt, de excesele trupelor otomane venite odată cu Ion Vodă.

Relatările imprecise ale cronicarilor sînt completate de mărturii contemporane evenimentelor. Astfel, la mijlocul lui mai 1572 soseau la Varşovia foştii vornici moldoveni Drăgan şi Albotă, socotiţi de raportul ce semnalează venirea lor ca fiind „oamenii cei mai de seamă după domn". Scopul lor era să obţină „[...] nu atît în numele lui Bogdan, ci în *numele ţării întregi*, ajutor împotriva lui Ion, cel mai îngrozitor tiran". Se mai ştia, în capitala Poloniei, că „mai mult de 30 de fruntaşi" fuseseră ucişi în Moldova, iar averile lor confiscate, şi că mai ales din pricina neorînduielilor comise de trupele otomane, starea de spirit era potrivnică lui Ion Vodă. care putea fi răsturnat „*chiar de către supuşii săi*".

Evident, partida boierească ostilă, avea tot interesul să se prezinte ca exponentă a întregii ţări. Realitatea era însă diferită. Ne-o arată reprezentantul imperial la Istanbul, Carol Rym, într-un raport din 19—20 mai 1572, înaintat suveranului său Maximilian al II-lea (1564—1576). Bogdan, precizează Rym, nu şi-a putut recîştiga domnia deorece „nu a avut poporul nici binevoitor şi nici de partea sa ; cum nobilii acelei provincii [Moldova] au fost condamnaţi la moarte prin tot felul de cazne de către noul voievod Ioan, nimeni nu s-a răzvrătit sau nici cel puţin n-a îndrăznit să se răscoale". Deşi nu

www.dacoromanica.ro

arată motivul execuţiilor, raportul cuprinde o apreciere exactă a celor întîmplate şi subliniază că Bogdan Lăpuşneanu a avut numai sprijinul unei minorităţi boiereşti. Dimpotrivă, „ţara", în primul rînd dregătorimea teritorială, a rămas alături de noul domn, ajutîndu-l să respingă incursiunea armată, fapt confirmat, între alţii, şi de Grigore Ureche : *„Ion Vodă* ştiind pe Bogdan Vodă la Hotin că nu doarme ci strînge oaste împotriva lui, *strînse ţara* şi oaste turcească încă avea".

Mărturiile din primăvara lui 1572, confirmă, aşadar, că un grup de boieri a încercat, chiar în martie-aprilie, să răstoarne pe Ion Vodă. Execuţia lui Ionaşco Sbierea în ziua de paşte (6 aprilie), eveniment puţin obişnuit pentru obiceiurile vremii, a fost grăbită de înaintarea spre Iaşi a trupelor polone care contau, pentru readucerea lui Lăpuşneanu, tocmai pe sprijinul activ al uneltitorilor dinlăuntrul ţării. Pierzînd acest „ajutor", lovindu-se şi de oastea moldoveană gata de luptă, corpul armat condus de Nicolae Mielecki a fost obligat să înceapă retragerea pe la 10 aprilie, cam la a patra zi de la uciderea lui Ionaşco. Represiunea a fost astfel pentru Ion Vodă singura modalitate ca să-şi consolideze cîrmuirea abia începută.

Cum ne explicăm totuşi formarea unei opoziţii interne atît de grabnic, de vreme ce, potrivit celor mai multe mărturii, Ion Vodă a venit domn cu asentimentul mai multor fruntaşi ai ţării ? Explicaţia poate fi găsită, credem, în componenţa sfatului domnesc. Printre marii dregători în funcţie în prima lună a noii domnii nu găsim pe nici unul dintre boierii care au întîmpinat pe Ion Vodă. Nici Ionaşco Sbierea, mare vornic sub Bogdan Lăpuşneanu,

www.dacoromanica.ro

nici vel logofătul Gavriil, nici marele postelnic Dinga, nici vornicul Ţării de sus, Crăciun, nu au fost păstraţi ca mari dregători. De înţeles, aşadar, de ce, nemulţumiţi şi înşelaţi în aşteptările lor, ei s-au întors din nou către Bogdan Lăpuşneanu. Dar reacţia imediată a noului voievod şi executarea complotiştilor a pus capăt acestei încercări.

REGLEMENTAREA RAPORTURILOR ÎNTRE MOLDOVA ŞI POLONIA

Odată înfrîntă această primă opoziţie, Ion Vodă se preocupă de reglementarea raporturilor cu Polonia şi de rezolvarea problemei Hotinului. Regele Sigismund August, după ce încuviinţase tacit expediţia comandată de Nicolae Mielecki, trimisese la Istanbul, în misiune specială, pentru a susţine cauza lui Bogdan Lăpuşneanu, pe Andrei Taranowski. Întrevederile acestuia cu marile vizir Mehmed Sokollu n-au fost prea cordiale ; înaltul demnitar otoman îi ceru extrădarea lui Lăpuşneanu, reamintind că oşti turceşti şi tătăreşti sînt gata să intre în Polonia şi să-l caute acolo pe fugar. Două scrisori ale sultanului, mai moderate în formă, dar cu un cuprins asemănător, au fost expediate, prin trimişi speciali, şi dietei din Varşovia. Aceasta, nedorind, firește, izbucnirea unui conflict, îşi reafirmă dorinţa de a păstra vechea prietenie cu Poarta ; răspunse însă că nu putea extrăda pe Bogdan, neştiind, de fapt, unde se află ; că nu putea hotărî nici evacuarea Hotinului, o atare decizie revenind celui ce a stabilit garnizoana acolo ; că, în sfîrşit, nu recunoştea ca bun vecin pe voievodul Ion ce se

www.dacoromanica.ro

manifestase de la început ca un dușman. Cu formulări asemănătoare răspunde sultanului și regele Sigismund August, care, fără a nega de-a dreptul faptele, arunca totuși răspunderea situației încordate asupra noului domn al Moldovei.

La rîndu-i, Ion Vodă acționă pe cale diplomatică pe lîngă suveranul Poloniei. Îndată după intrarea în țară, el trimisese o solie purtătoare de scrisori, pentru a presta un omagiu și a protesta, totodată, împotriva atacului polon. Solia a fost însă reținută pe drum de palatinul provinciei Rusia. O a doua solie a sosit la Varșovia în prima jumătate a lunii mai (după respingerea trupelor lui Bogdan Lăpușneanu). Tonul trimisului oficial al lui Ion Vodă a fost — ne relatează un martor — „cutezător și exigent". El reaminti că, fără vreo provocare din partea cuiva, polonii au atacat pe domnul său, înscăunat cu aprobarea Porții ; un asemenea act însemna încălcarea vechilor tratate dintre Moldova și Polonia și putea duce la un eventual conflict cu otomanii. Solul moldovean ceru extrădarea lui Bogdan Lăpușneanu și plata unor despăgubiri pentru pagubele provocate de expediția lui ; în caz contrar, cu ajutor turcesc, pierderile puteau fi recuperate și pe altă cale. Domnul Moldovei — adaugă solul în continuare —, nu dorea să facă apel totuși la armata otomană pentru aplanarea conflictului, preferînd o înțelegere directă. Aceasta cu atît mai mult cu cît nimeni nu-i putea imputa că ar fi deschis ostilitățile. În concluzie, solul întrebă dieta polonă dacă primește prietenia lui Ion Vodă sau dacă preferă să-l aibă dușman, spre suferința și paguba supușilor ambelor țări. Răspunsul dietei polone, dat soliei moldovene,

www.dacoromanica.ro

nu ne-a rămas; el relua, probabil, cele afirmate anterior sultanului.

Între timp situaţia garnizoanei polone din Hotin devenea tot mai grea : hrana nu ajungea, iar oştile moldovene şi turceşti menţineau încercuirea. Moartea regelui Sigismund II August, după o cîrmuire de 24 ani, a grăbit lucrurile. Pentru alegerea unui nou suveran, dieta avea nevoie de linişte la hotare. Dobrosolowski primi poruncă să predea Hotinul. Ca atare, intrarea moldovenilor are loc înainte de 28 iulie (cînd Ion Vodă se află deja în cetate). De aci el trimite în Polonia o nouă solie purtătoare de scrisori, din care una era destinată „Înălţimilor lor domnilor consilieri ai coroanei Poloniei şi marelui Principat al Lituaniei", întruniţi la Kniszyn : „[...] am stabilit între noi înţelegere şi pace trainică, alianţă şi bună prietenie [...]" — declara Ion Vodă, adăugînd că este gata, la nevoie, să-şi ajute vecinii şi cu trupe şi că detaliile acestei înţelegeri vor fi arătate de Jerzy Iaslowiecki, mare hatman al Poloniei.

Trecînd apoi la treburile curente, voievodul Moldovei înştiinţa Curtea polonă că din convoiul cu marfă de la Istanbul, destinată regelui Poloniei, a dat drumul numai la 4 care, şi că a oprit alte 5 la Hotin „în bună păstrare şi sigilate, ca nici un lucru din ce este în ele, nici cel mai mic, să nu piară [...] pînă cînd nu se va stabili între noi, din partea înălţimilor voastre, o dragoste puternică şi stabilă, înţelegere şi bună amiciţie [...]". În acelaşi timp cerea restituirea tezaurului fostului domn moldovean Ştefan Tomşa (1563—1564), ucis la Liov, în 1564, deoarece aceşti bani, adăuga scrisoarea, strînşi de la oameni sărmani şi destinaţi să împlinească „asprul bir turcesc", sînt

www.dacoromanica.ro

„[...] de mare ajutor şi apărare [...] ; căci dacă n-ar fi fost ţara noastră a Moldovei, mare prăpăd şi omoruri ar fi făcut turcii în ţara maiestăţii sale [1], însă pentru că-i ţara noastră moldovenească aşezată în faţa ei, în felul acesta ţara înălţimilor voastre, bunii mei domni, are odihnă din partea duşmanului !"

Adunarea nobililor polonezi de la Kniszyn mulţumi călduros lui Ion Vodă, insistînd asupra necesităţii alianţei celor două state : „De aceea — continua răspunsul nobililor — îţi suntem recunoscători măriei tale şi de asemenea pentru promisiunea pe care o faci prin cuvinte multe, de a fi întotdeauna gata împreună cu toată ţara măriei tale şi a binevoi să lupţi împotriva oricărui duşman al coroanei [2] acesteia , în apărarea noastră şi a întregii coroane. Tot aşa cum măria-ta ne promiţi [ajutor], pentru toate timpurile, tot aşa şi măria-ta va avea [...] întotdeauna prietenie statornică, ajutor şi salvare de la noi şi de la coroană". Cît despre tezaurul lui Tomşa, adunarea îşi amînă răspunsul, nefiind întrunită în plenul ei ; în schimb, ea insistă pentru trimiterea carelor cu marfă oprite la Hotin.

Astfel, Ion Vodă a reuşit să se impună. Făcuse faţă, chiar din primele săptămîni de domnie atît uneltirilor interne, cît şi unui atac din afară, care viza readucerea predecesorului său. Pedepsind pe „hicleni" şi adunînd în grabă oaste, el obligase pe atacatori să renunţe la intenţiile lor. Cu simţ politic şi hotărîre apărase poziţia Moldovei şi îşi consolidase începutul domniei.

[1] Adică a regelui Poloniei.
[2] Adică a regatului polon.

www.dacoromanica.ro

II. CÎRMUIREA INTERNĂ

SFATUL DOMNESC

Una din primele măsuri luate de Ion Vodă a fost alcătuirea unui sfat de mari dregători, care să-l ajute în conducerea ţării. Un document din 12 martie 1572 enumeră ca făcînd parte din acest sfat pe Dumbravă — mare vornic al Ţării de sus ; Păcurar — mare vornic al Ţării de jos ; Cozma Murgu, Ioan Caraghiuzel şi Lupe Huru — pîrcălabi de Hotin : Maxin şi Romaşcu — pîrcălabi de Neamţ ; Toderaşco (Toader) şi Ţopa — pîrcălabi de Cetatea Nouă (Roman) ; Gârlea — portarul Sucevei ; Cristea (Cârstea) şi Danciu — pîrcălabii Orheiului ; Bucium Condrea — paharnic (ceaşnic) ; Ieremia (Cernăuţeanul ?) — postelnic ; Grigore (Gligorie) — spătar ; Iani — vistier ; Bilăi — stolnic ; Nicoară — comis ; Ion Golia (Golăe, Golăi) — logofăt [1] ; Mălai Petru — fără dregătorie anume. Cine erau aceşti colaboratori direcţi ai lui Ion Vodă ? Asupra unora dintre ei documentele rămase ne dau unele lămuriri.

Pîrcălabul Lupe Huru, fiu şi nepot de înalt dregător, aparţinea unei familii care de mai bine de 25 de ani — de la ocuparea tronului Moldovei de

[1] De la paharnic la logofăt se subînţelege adjectivul de „mare" ; ca membri ai sfatului domnesc ei aveau rangurile cele mai înalte.

www.dacoromanica.ro

către Ştefăniţă pînă în 1552 — a fost prezentă în sfatul domnesc. Hureştii au stat în rezervă faţă de Lăpuşneni (în intervalul 1552—1572), fără a mai ocupa vreo slujbă importantă. Erau de veche obîrşie, descendenţi din familia boierului Pătru Huhulea, din epoca lui Alexandru cel Bun (1400—1432), cu hrisoave de întărire de la voievodul Bogdan al III-lea. Tot cu familia Huhulea se mai înrudeau, prin căsătorii, şi Maxin, pîrcălab al Neamţului, şi Bucium Condrea, mare paharnic. Aşa se explică şi graba cu care s-a efectuat căsătoria lui Ion Vodă cu Marica, fata lui Lupe Huru. „De lege îşi rîdea — scrie cronicarul Grigore Ureche — că în postul cel mare s-au însurat şi alte călcături de lege ca acestea făcea". Şi călugărul Azarie este tot atît de drastic : „[...] şi-a luat femeie în postul mare şi nu numai el dar şi pe alţii i-a îndemnat să facă fărădelegi însurîndu-se". Amintiţii cronicari prezintă numai o faţă a lucrurilor, care-l arată pe domn ca un călcător de datini ; dar prin această căsătorie Ion Vodă întărea de fapt legăturile cu familiile Huru-Huhulea, cu unii din boierii recent aleşi în sfatul domnesc. Era deci un act politic. Căsătoria a avut loc, probabil, în martie 1572, chiar în timpul cînd se formase complotul, condus de Ionaşco Sbierea şi cînd Bogdan Lăpuşneanu încerca, pe calea armelor, să revină la domnie. Aceste împrejurări explică graba lui Ion Vodă de a se căsători şi de a strînge în jurul său o grupare boierească favorabilă şi solidară cu cîrmuirea sa.

Alţi trei dregători, Ion Danciu, Cristea (Cârstea) şi Toderaşco (Toader) ocupaseră înalte slujbe în Sfatul ţării sub voievozii Ştefan Rareş şi Alexandru Lăpuşneanu. Nu-i mai aflăm însă la conducere

www.dacoromanica.ro

sub domnia lui Bogdan Lăpuşneanu[1], formînd probabil, împreună cu Hureştii, un grup care urmărea să-şi redobîndească vechea influenţă. În aceeaşi situaţie era şi Mălai Petru, probabil mare ceaşnic al domnitorului Despot Eraclid şi, deci, adversar al Lăpuşnenilor. La aceşti şapte boieri, avansaţi în rang odată cu domnia lui Ion Vodă, se adăugau cei care fuseseră mari dregători pînă atunci, care doreau, firește, să-şi păstreze, dacă era posibil, înaltele slujbe, cum sînt : Cozma Murgu şi Ioan Caraghiuzel, ambii în sfatul domnesc în 1569 şi numiţi, începînd din 1572, pîrcălabi de Hotin, deci comandanţii uneia din cele mai importante cetăţi moldovene. Familia Caraghiuzel este cunoscută încă din timpul lui Ştefan cel Mare.

Au mai fost numiţi în Sfatul domnesc potrivit, de asemenea, practicii obişnuite a vremii, boieri aflaţi pînă atunci în dregătorii mai mici, aparţinînd ei înşişi unor familii de slujitori. Aşa, de exemplu, Ion Golia, fiul unui logofăt al cancelariei lui Petru Rareş (1527—1538 ; 1541—1546), îşi începuse cariera cu mult înainte, amintit ca stolnicel în 1546 ; Nicoară este feciorul unui logofăt al lui Petru Rareş şi fraţii săi sînt şi ei slujitori domneşti.

Ca la orice schimbare de domnie, au fost ridicaţi pe treapta superioară a ierarhiei de stat şi oameni pe care documentele nu-i amintesc pînă atunci, dar care făceau parte dintre apropiaţii noului voievod : aşa cum sînt Dumbravă, mare vornic, şi hatmanul Eremia.

În concluzie, din cei 20 de mari dregători ai Sfatului domnesc (martie 1572), 11 nu erau nume noi

[1] Ion Danciu apare odată, în 1569, pîrcălab de Neamţ.

www.dacoromanica.ro

în viaţa politică a Moldovei. Aceştia aparţineau toţi unor familii cunoscute de cîteva generaţii şi mulţi dintre ei ocupaseră şi anterior importante dregătorii. Ceilalţi membri ai sfatului erau, potrivit practicii curente din secolul al XVI-lea, boieri ridicaţi din rîndurile dregătorimii obişnuite, dar care slujeau şi ei statul de mai mulţi ani. Din mijlocul aceleiaşi clase boiereşti se formau şi se refăceau partide care sprijineau un domn sau pe altul, potrivit obişnuitului mecanism al politicii interne a ţărilor române.

Documentele infirmă, aşadar, opinia că după 1570 se ridică o boierime nouă, „care duce mai departe lupta pentru întărirea puterii centrale în propriul ei interes împotriva tendinţelor anarhice ale boierimii vechi" ce urmărise, în deceniile 1550—1570, „reînvierea vechilor lor privilegii". Documentele ne arată existenţa unor grupări diferite înlăuntrul aceleiaşi clase boiereşti, dar cu aceeaşi bază economică şi cu aceleaşi obiective şi poziţie faţă de domnie şi care urmăreau să deţină puterea, să ajungă pe treptele de sus ale conducerii statului, întărindu-şi astfel situaţia lor proprie şi pe aceea a familiilor înrudite. Dealtfel, prin vînzări şi confirmări de ocini, Ion Vodă a consolidat poziţia unora dintre marii săi dregători : Bucium Condrea, Ion Golia, Eremia „Cernăuţeanul". Primul primeşte confirmarea, la 12 martie 1574, pentru patru locuri „din pustii". La 10 mai 1574, în plin război, Ion Vodă dă şi întăreşte marelui logofăt Ion Golia, boier „credincios şi cinstit", şi slugii sale „credincioase", pîrcălabul Eremia, două locuri, pentru a-şi întemeia acolo sate. Celălalt Eremia — hatmanul — a primit şi el două sate luate de Ion Vodă de la mănăstirea Moldoviţa.

www.dacoromanica.ro

Întărind poziţia dregătorilor din sfat, Ion Vodă şi-a asigurat, pentru un timp sprijinul lor împotriva unor eventuale grupuri boiereşti adverse. Ceea ce pare să consemneze şi Nicolae Costin cînd aminteşte cum, aflînd de mazilire, Ion Vodă a chemat pe „[...] boierii ce-i avea svetnici, tirani ca şi dînsul [...]", pentru a chibzui împreună. Calificativul de „tirani" îi arată pe marii dregători solidari — cel puţin pînă atunci — cu politica domnească îndreptată împotriva uneltirilor interne.

MĂSURI PENTRU PROPĂŞIREA ŢĂRII

În prima ei fază, domnia lui Ion Vodă părea consolidată. Voievodul încearcă să ralieze pe boieri în sprijinul său. O solie moldoveană se prezintă, la finele lunii mai 1572, în faţa lui Hans Rueber de Pixndorff, consilierul şi căpitanul general al Ungariei de Nord (de fapt Slovacia) aflată sub ocupaţia imperială germană, pentru a rechema pe boierii moldoveni fugari, dîndu-le toate asigurările că bunurile şi libertatea le vor fi respectate. Unii s-au reîntors, alţii însă au aşteptat să vadă desfăşurarea ulterioară a evenimentelor în Moldova.

Grigore Ureche menţionează cum Ion Vodă s-a arătat mai întîi „pe voia ţării", dar, curînd, a trecut la noi represiuni : „Iar din boieri şi din cei de cinste sabia lui nu mai eşia şi cu toate felurile de morţi îi omora. Şi aşa socotia, că nimenea n-au fost mai destoinic decît dînsul". Pribeagul Ioan Gava, stabilit la Tokaj, află printr-un om de încredere trimis în Moldova, că acolo unii boieri ar fi fost îngropaţi de vii. De asemenea, dintr-un document (5 mai

www.dacoromanica.ro

1584), aflăm că actele de proprietate ale răposatului pîrcălab Veveriţă „[...] au pierit în zălile lui Ioan Voievod, cînd însăş Iosăf Veveriţă au perit atunce". Au căzut şi doi clerici, popa Cozma şi Molodeţ călugărul.

De ce aceste noi pedepse ? Adversarii acuză pe domn că, doritor de avuţie, el confisca bunurile celor condamnaţi : „Dacă afla pe undeva aur — scrie Azaric — se repezea şi-l aducea la dînsul, căci era robul aurului [...]". Grigore Ureche adaugă : „[...] pe toţi i-au covîrşit cu vrăjmăşia lui şi cu morţi groaznice ce făcea, că vrînd să ia agonisita tuturora, nu cu alt meşteşug, ci cu vărsare de sînge". Iar Nicolae Costin spunea : „Tot tiranul iaste lacom ; şi bine au zis oarecine, că lacomul nice şie, nici altuia iaste folos".

În realitate lucrurile stăteau altfel. Bogdan Lăpuşneanu nu renunţase încă la gîndul de a relua domnia. În decembrie 1572 el se întîlnise, undeva în Slovacia, cu Hans Rueber. Îi spuse că planurile sale de a relua tronul se întemeiau nu numai pe un eventual sprijin al imperialilor, dar şi pe unii boieri dinlăuntrul ţării. Bogdan încredinţa pe Rueber că „aproape toţi" îi sînt credincioşi în Moldova şi că îl aşteaptă şi că Ion Vodă, în schimb, nu poate conta pe ajutorul supuşilor săi „care îi sunt potrivnici din cauza tiraniei lui". Este foarte probabil ca Lăpuşneanu să fi exagerat numărul partizanilor săi, numai pentru a-şi convinge mai repede interlocutorul. Dar rămîne totuşi foarte probabil că el îşi pregătea revenirea în ţară, stabilind în acest sens legături cu unii boieri. Aşa se explică, credem, reacţia lui Ion Vodă împotriva boierilor bănuiţi de a sprijini pe Bogdan.

Care au fost însă raporturile voievodului cu diferitele categorii sociale ? Afară de spusele cronicarilor,

www.dacoromanica.ro

ne-au rămas şi unele acte oficiale ale cancelariei (au fost regăsite pînă în prezent 83 de acte). Cui erau acestea destinate ? Cine erau, altfel spus, beneficiarii ? 34 de acte (41%) privesc pe micii stăpîni de pămînturi, rude între ei, stăpînind împreună ocine pînă la mărimea unui sat ; alte 28 acte (34%) sînt eliberate boierimii mijlocii ; 6 acte (circa 7%) întăresc situaţia marilor dregătorii ; 11 acte (circa 13%) privesc averile mănăstireşti ; iar 4 (circa 5%) sînt acte particulare. Această statistică rămîne, desigur, relativă, fiindcă nu cunoaştem totalitatea actelor emise de cancelarie în timpul domniei lui Ion Vodă şi nici nu putem afirma cu certitudine care era apartenenţa unui titular de act la una sau alta din categoriile sociale existente. Totuşi, unele tendinţe ale politicii interne se pot desprinde din cercetarea statisticii.

În primul rînd se evidenţiază atenţia acordată de Ion Vodă micilor proprietari, descendenţi a unui strămoş comun, care „ţineau" împreună cel mult un sat, fără să-şi fi separat părţile ce reveneau fiecăruia, desemnaţi în actele timpului ca răzeşi, slugi domneşti, cetaşi, fie indicaţi direct nominal, fără precizarea vreunui termen definitoriu pentru categoria socială din care făcea parte. Aşa sînt, de exemplu, cei 30 de nepoţi şi neamuri ai lui „Ioan Poiană cu fraţii săi Negrilă şi Cărste şi sora lor Ana", care primesc, la 3 decembrie 1572, întărire asupra satului Poenile, „cari acum se chiamă Petreştii", potrivit „dresului de mărturie" obţinut de înaintaşii lui de la Ştefan cel Mare. Alte exemple : la 27 februarie 1573, cei opt copii ai lui Maxin Bolcăş obţin de la Ion Vodă uric de întărire pentru „un loc de pustie pe Răut, la Chişinău, la capul Piscului Vătricii",

www.dacoromanica.ro

deoarece vechiul lor act de proprietate a fost pierdut la venirea tătarilor, pe vremea lui Alexandru Lăpuşneanu. Tot astfel, nouă nepoţi ai lui Iurie primesc întărire pentru un loc la Ciulucul Mare, „care acum se numeşte satul Cobeceanii", deoarece actul avut de bunicul lor a fost îngropat tot în timpul năvălirii tătarilor şi din el nu mai rămăsese decît pecetea întreagă. Aşezarea primise numele de la Cobac, strămoşul unuia dintre cei 9 nepoţi şi care întemeiase, probabil, satul pe locul „de pustie" avut de la Iurie. Un alt act, din aprilie 1573, se referă la un cleric, Stroe cel Bătrîn, care cumpărase pe timpul lui Ştefan cel Mare două poieni ; cei 19 nepoţi ai lui Stroe obţin acum de la voievod întărirea ambelor stăpîniri, din care una devenise, între timp, satul Stroeşti. De asemenea, tot împreună au stăpînit pînă în 1573, satul Holohorenii, pe Racovăţ, cei 77 descendenţi ai unui paharnic, Băloş, care primise satul în prima jumătate a secolului al XV-lea de la fiii lui Alexandru cel Bun — „Ilie şi Ştefan voievozi". Acum, răstrănepotii lui Băloş îşi împart satul în opt bucăţi şi Ion Vodă le confirmă, la 27 mai 1572, înţelegerea.

De reţinut că Ion Vodă înlesneşte unor răzeşi cumpărarea fie a unor locuri „din pustie", pentru a-şi întemeia acolo aşezarea, fie a unor sate existente. Dar la cîţiva ani după luptele din 1574, unele sate cumpărate sînt revendicate şi luate de boieri — de obicei cu un anume rang în ierarhia de stat şi socială — încît răzeşii îşi pierd pămînturile.

Au fost eliberate acte şi altor categorii sociale. Cunoaştem 28 cazuri unde beneficiarii sînt boieri mijlocii, dregători sau urmaşi ai lor, cu proprietăţi mergînd pînă la mărimea unui sat, stăpînit de una,

www.dacoromanica.ro

cel mult două persoane. Aşa au venit slugile domneşti Iuraşco şi fratele său Vlaico — ne arată Ion Vodă într-un act din 17 martie 1575 — „să ne roage şi să-şi ceară de la noi uric pe a lor dreaptă ocină şi dedină [...]" cumpărată de străbunicul lor Sima Zbierea şi anume satul Carapciul pe Siret. „Noi şi cu boierii noştri — adaugă domnul — am cercetat şi am aflat cu sufletele noastre că le este dreaptă ocină şi dedină, le-am dat şi le-am întărit, cu această carte de seamă a noastră, ca să le fie şi de la noi uric şi ocină, ca şi mai înainte, cu tot venitul, lor şi copiilor lor şi nepoţilor [...]".

Tot de la Ion Vodă primesc Grozav, Simion, Drăgan şi alţii un loc pe Cobolta, „la gura văii Grecului", unde îşi întemeiază un nou sat, Grozinţi, numit ulterior Greci. La 25 martie 1600, copiii susnumiţilor răzeşi pierd însă satul, deoarece reclamanţii — pîrcălabul de Soroca, Gheorghe Albotă şi fraţii săi (urmaşii vornicului Petrea Albotă, unul dintre adversarii lui Ion Vodă) — afirmă că satul Greci se află aşezat în hotarul Albotenilor şi, deci, intră în proprietatea familiei Albotă. După dezbateri răzeşii pierd stăpînirea asupra pămîntului.

Ne rezumăm la aceste exemple,

Documentele amintite şi altele asemănătoare (totalizînd 41% din totalul actelor cunoscute în intervalul 1572—1574), arată atenţia acordată de Ion Vodă răzeşilor, care reprezentau încă, pe atunci, contingentul cel mai numeros al oştirii. La rîndu-le, răzeşii căutau în Ion Vodă un sprijin activ împotriva tendinţelor de acaparare a ocinelor de către marii boieri.

O astfel de orientare se înscria în planurile voievodului de organizare a unei rezistenţe armate împo-

www.dacoromanica.ro

triva Porţii otomane. Cronicarul Gorecki povesteşte cum, în preajma bătăliei de la Cahul, pedestrimea moldoveană ţinea pe domn în mijlocul ei, „temîndu-se nu cumva să-l înşele boierii, să-l dea viu în mîinile turcilor [...]. Pentru că pedestraşii, toţi ţărani, aveau o deosebită credinţă şi iubire pentru Ion Vodă". Paprocki, cronicarul campaniei din primăvara anului 1574, afirmă acelaşi lucru. De asemenea, Mignot, autor al unei istorii otomane, aprecia că dragostea moldovenilor şi a cazacilor pentru domn nu era egalată decît de ura lor împotriva otomanilor. Asemenea mărturii găsim şi într-un raport din Istanbul, redactat la scurt timp după bătălia de la Jilişte, în care se relevă credinţa locuitorilor Moldovei pentru Ion Vodă, credinţă pe care o explică prin politica aspră a domnului faţă de „cei mai puternici". Dealtfel, mai presus de toate afirmaţiile cronicarilor stau vitejia şi faptele de arme ale pedestrimii moldovene (alcătuită tocmai din micii stăpîni de ocini) în toate luptele din 1574 şi statornicia cu care au rămas, pînă la urmă, alături de voievodul lor, Ion Vodă. (În timpul domniei lui Petru Şchiopul «1574—1577; 1578—1579; 1582—1591» nu mai întîlnim aceeaşi orientare în politica internă. Din cele 477 de acte — publicate în colecţia „Documente privind istoria României" —, eliberate de cancelaria lui Şchiopul, numai 30 — deci 6% — întăresc pămînturile răzeşeşti sau ale unor mici proprietari).

Care era însă situaţia ţărănimii dependente? Supuşi de-a lungul secolului al XVI-lea unei presiuni sporite din partea marii boierimi şi a statului, ţăranii dependenţi au continuat şi sub Ion Vodă să dea renta în produse (dijmă), în muncă şi în bani

www.dacoromanica.ro

(dări). Aceşti ţărani (vecinii) au „ascultat", ca şi mai înainte, de stăpînii pămîntului, îndeplinind feluritele obligaţii, confirmate, dealtfel, de domnie. Aşa, de exemplu, cînd întăreşte mănăstirii Pobrata iezerul de la Bealeu cu toate gîrlele, Ion Vodă precizează (la 16 martie 1572) : „Pentru ca să nu prindă nimeni peşte în aceste gîrle şi nici să nu taie lemne în acest mlăjet fără ştirea egumenului. Iar pe cine îl va găsi prinzînd peşte, în oricare gîrlă, fără voia egumenului sau tăind lemne în mlăjet, ei să ia totul de la aceşti oameni şi carul şi boii şi în mlăjet de asemeni şi toporul şi totul. Pentru aceasta nimeni să nu cuteze a-i supăra, înaintea acestei cărţi a noastre". Proprietatea feudală se bucura deci şi acum, ca şi mai înainte, de toate veniturile, apărată fiind de autoritatea statului.

Ştim foarte puţin asupra raporturilor domniei cu oraşele. Un singur act ne înfăţişează hotărîrea domnului ca satul Turda (Uzuneşti) să fie „ascultător" de Hîrlău ; hotarul tîrgului mărindu-se, măsura venea în favoarea tîrgoveţilor. Este probabil că, potrivit obişnuitelor îndatoriri ale epocii, tîrgurile şi oraşele vor fi contribuit cu bani sau cu oaste în campania din 1574. Ştiri documentare precise nu s-au aflat încă.

În raporturile cu biserica, instituţie de prim rang în societatea timpului, cîrmuirea lui Ion Vodă prezintă o notă aparte faţă de predecesorii săi, datorită măsurilor luate împotriva satelor aparţinînd mănăstirilor.

Cronicarii acuză pe voievod, învinuindu-l că a urmărit propriul său folos : „[...] pe călugări i-a cercetat cu multe nenorociri — scrie Azarie — şi s-au umplut temniţele de călugări legaţi şi se go-

www.dacoromanica.ro

leau mănăstirile şi *le-a luat toate veniturile pe care le aveau pentru hrană şi vicleanul a adunat la dînsul toate averile lor* şi călugării erau alungaţi de peste tot ca o murdărie". „Şi din zi în zi izvodia feliuri de munci nouă — adaugă Grigore Ureche. Băgat-au în foc viu pre vlădica Gheorghe de au ars, dîndu-i vină de sodomie, auzind că are strînsură de avuţie. Mitropolitul Teofan n-au vrut fi eşit întreg de dînsul, de n-ar fi fugit prin munţi de groaza lui. Temniţele pline de călugări şi îngroapă de vii pre Veveriţă şi pre popa Cozma şi pre Molodeţ, călugărul". Aceleaşi aprecieri le găsim şi în cronica lui Nicolae Costin.

Cine sînt însă clericii care şi-au atras pedepsele voievodului ?

Iacob Molodeţ este egumenul mănăstirii Slatina, clădită în timpul lui Alexandru Lăpuşneanu. Ca om de încredere al fostului voievod, el se va fi împotrivit unor măsuri luate de Ion Vodă şi, ca atare, îşi va fi atras mînia domnitorului.

Nu cunoaştem însă vreo lămurire asupra uciderii popei Cozma ; probabil că şi el a uneltit în vreun fel.

Arderea pe rug a vlădicăi Gheorghe, episcopul Romanului, este o măsură cu totul neobişnuită. Pentru o vină grea, ierarhii erau, de obicei, scoşi din păstorie şi trimişi la vreo mănăstire. Azarie, cunoscutul adversar al lui Ion Vodă, ne dă totuşi o motivare indirectă : „A aruncat şi pe episcopul Gheorghe în focul atotmistuitor, căci şi acesta era lacom şi foarte sgîrcit şi a pus mîna pe averea lui care era mare".

Cît despre mitropolitul Teofan, acesta a fugit prin munţi (se pare în primele luni ale lui 1573), însoţit

www.dacoromanica.ro

de patru călugări, luînd cu sine „unghi de aur şi alţi bani mulţi". De aceea Ion Vodă roagă pe birăul Bistriţei (la 24 mai), făgăduindu-i şi daruri, să pună slujitori la intrările cetăţii pentru a prinde pe fugari şi să-i comunice orice ştire despre ei, pentru a le da de urmă. Mitropolitul scapă însă de urmăritori şi după 1574 noul voievod, Petru Şchiopul, îl va numi din nou în scaunul bisericesc părăsit cu atîta grabă. Înaltul ierarh era, dealtfel, amestecat în felurite treburi lumeşti. Un act din 17 februarie 1573, relatînd o pricină privind stăpînirea unor vii, aminteşte că Teofan a luat bani de la una din părţi, a „scos cu înşelăciune" actul de proprietate de la cealaltă parte şi l-a dat doamnei Ruxandra, care, la rîndu-i, l-a aruncat în foc. Se poate ca actul citat — dat fiind că domnul era şi judecător şi parte — să nu ne arate toate laturile procesului; oricum, intrînd în conflict cu Ion Vodă, mitropolitul a preferat să părăsească ţara decît să rişte cine ştie ce pedepse.

Alte documente amintesc şi de confiscarea unor sate mănăstireşti de către Ion Vodă. Un sat al episcopiei Romanului este restituit[1] de către voievod descendenţilor lui Onu Păstrăv, care, cu decenii în urmă, se ridicase „hiclean" împotriva lui Ştefăniţă Vodă (pierduse din această cauză proprietatea). Un alt act vorbeşte de cumpărarea de către o slugă domnească, Meştea, împreună cu ale sale rude (70 de persoane), cu 400 zloţi tătăreşti, de la călugării mănăstirii Sf. Ilie de lîngă Suceava, a satului Hăsnăşanii, pe Cîrligătura, cu încuviinţarea lui Ion Vodă. Mai tîrziu, în 1581, cumpărarea este contestată de

[1] Document din 1 martie 1574.

www.dacoromanica.ro

către călugări. Deşi Meştea se apără în faţa voievodului Iancu Sasu (1579—1582), aducînd uricul de la Ion Vodă, călugării de la mănăstirea Sf. Ilie răspund că nu au vîndut de fapt satul „şi nu ştiu nimic, ci au spus că l-au luat de la sfînta mănăstire Ion voievod acest sat Hăsnăşanii, *cînd le-a luat şi alte sate*". În urma judecării, Iancu Sasu, constată că Meştea şi rudele sale „[...] *nu au dat nici un ban călugărilor* de la Sf. Ilie ; şi am aflat — consemnează domnul — că a fost făcut [acest uric] de la Ion Voievod, cu vicleşug" şi astfel proprietatea intră din nou în stăpînirea călugărilor. De asemenea, un alt caz, în 1576 : egumenul Hariton al mănăstirii Moldoviţa, vine înaintea lui Petru Şchiopul „cu mare mărturie, cu mulţi boieri" şi „cu mare jeluire", cerînd înapoi satele Miteşti şi Sărăcineşti, cu mori pe Siret, deoarece, motiva el, actele de proprietate „le-a luat de la sfînta mănăstire Erimia fost hatman, *cînd a luat aceste sate în zilele lui Ioan voievod* şi nu le-a dat nimic". Cercetînd pricina, Petru Şchiopul redă mănăstirii cele două sate. Mai tîrziu, în 1599, egumenul mănăstirii Humorului revendică şi obţine înapoi satul Boboiugi de la domnitorul Ieremia Movilă (1595—1606), sat care era deţinut, la data procesului, de Ivan uşariul „*danie de la Ion Vodă, cînd a luat Ioan Vodă satele tuturor mănăstirilor.*"

Cum să interpretăm mărturiile citate ? Confiscările, conchide un recent studiu, au fost poruncite de domn împotriva unor mănăstiri legate de familia Lăpuşnenilor sau de boieri adversari ai lui Ion Vodă. Altfel spus, o măsură limitată la adversarii politici ai lui Ion Vodă.

Represiuni politice împotriva unor clerici fuseseră nu o dată îndeplinite în secolul al XVI-lea. Mihnea

www.dacoromanica.ro

cel rău (1508—1510) trimite slujitori şi pradă aşezările unor boieri adversari ai săi fugiţi în pribegie : „[...]şi le-au sfărîmat pînă la pămînt şi nu numai casele ci şi bisericile şi mănăstirile lor şi slugile şi egumenii erau sluţiţi de dînsul şi căzniţi". Din ordinul aceluiaşi voievod, Bistriţa, importanta ctitorie a boierilor Craioveşti, este prădată („risipită"), cînd aceştia se refugiază dincolo de Dunăre ; biserica Sf. Apostoli ridicată de Neagoe este ruinată, pomii ei tăiaţi şi dezrădăcinaţi, în timp ce preoţii din satele Craioveştilor s-au văzut cu nasul tăiat ! Mircea Ciobanul ucide în curtea sa de la Bucureşti, în februarie 1558, mai mulţi egumeni şi călugări şi doi episcopi. În urma unui complot (1556—1557), Alexandru Lăpuşneanu confiscă mănăstirea Trestiana aparţinînd păhărnicelului Lupu (participant la complot şi care fusese executat) şi satul Avrămeni de la ctitoria Humor, dăruindu-l unui devotat al său, Anton Gumenic. Era în practica vremii ca adversarii politici ai unei domnii — inclusiv clericii — să suporte consecinţele actelor în care erau implicaţi.

Documentele amintite mai înainte, deşi laconice, arată totuşi că măsura luată de Ion Vodă a avut un caracter mai larg. Ctitoria Sf. Ilie pierde nu numai Hăsnăşanii, ci şi *alte sate :* actul este categoric. Actul din 1599, a cărui autenticitate nu este contestată, precizează *„cînd a luat Ioan Vodă satele tuturor mănăstirilor"*. De ce s-ar fi făcut, în scris, o asemenea afirmaţie dacă ea nu corespundea realităţii ? Dar mai mult. Mănăstirea Humor, de la care s-a confiscat satul Boboiugii, primise danii chiar de la familia Maricăi Huru, soţia lui Ion Vodă ! Dacă domnul ar fi voit să pedepsească numai adversari politici, nu ar fi avut el posibilitatea să apere tocmai

www.dacoromanica.ro

ctitoria de la Humor şi să oprească pe Ioan uşariul să intre în stăpînirea Boboiugilor ? De aceea, socotim confiscarea satelor mănăstireşti poruncită de Ion Vodă, ca o măsură cu un caracter mai general, cuprinzînd, probabil, proprietăţile ctitoriilor mai importante.

Raţiunea unor atari confiscări ? A fost, probabil, o măsură menită să sporească veniturile şi domeniile domniei. Contribuţia mănăstirilor, impunerea lor forţată pentru împlinirea feluritelor necesităţi ale cîrmuirii, sînt amintite şi în alte cazuri. Iliaş Rareş, scrie egumenul — cronicar Macarie „[...] a adunat mulţime mare de talanţi de argint şi de aur şi trăgea în toate chipurile către sine : şi veniturile boierilor şi *cele mişcătoare şi nemişcătoare episcopale şi mănăstireşti le-a răpit cu totul, a prădat în chip varvar pe preoţi şi rugători în toată ţara* [...]". E adevărat că ostilitatea lui Macarie faţă de Iliaş Rareş este neîndoielnică, fiindcă fusese scos de acesta şi de doamna Elena Rareş din episcopatul Romanului. Dar faptul este confirmat şi de Eftimie în a sa cronică : „[...] a scris pe toţi boierii mari şi mici la birul cel mare şi tot sfatul, dar şi vătafilor toţi în toată ţara, de la cel dintîi pînă la cel din urmă le-a poruncit să dea şi mitropolitului şi episcopilor, a scris încă şi toate mănăstirile cîte sînt în Moldova la haraciul cel mare şi cîţi popi şi diaconi sînt în graniţele moldoveneşti. Şi ce să spunem multe, toate cele creştineşti şi boiereşti erau în mare turburare [...]".

Spre deosebire de înaintaşul său, Ion Vodă a procedat şi la confiscarea satelor principalelor mănăstiri. Restituirea către ctitorii s-a operat, probabil direct, chiar la începutul cîrmuirii lui Petru Şcho-

www.dacoromanica.ro

pul, poate prin hotărîrea acestuia ; afară de satele atribuite unora din sprijinitorii lui Ion Vodă, pentru care a fost nevoie de judecată şi hrisoave amintind anume de confiscarea efectuată. Dealtfel, acţiunea împotriva domeniilor mănăstireşti nu pare să se fi oprit numai la biserica oficială a ţării ortodoxă. Ea a mers mai departe, cuprinzînd şi aşezămintele catolice.

Din cele arătate nu trebuie socotit că domnia lui Ion Vodă a însemnat şi destrămarea organizării bisericeşti. Clerul şi-a continuat îndeletnicirile, dar supus întru-totul autorităţii laice. După fuga lui Teofan, a fost numit un nou mitropolit al Sucevei, Anastasie. El va rămîne în păstorie pînă în 1577 cînd, fapt semnificativ, el se va alătura lui Ioan Potcoavă (1577), venit să ocupe domnia ca frate al viteazului voievod ucis la Roşcani. Figura bisericească cea mai de seamă a anilor 1572—1574 rămîne episcopul de Rădăuţi, Isaia. După reocuparea Hotinului de către moldoveni, numele său, alături de acelea ale unor mari dregători, figurează în omagiul lui Ion Vodă trimis regelui Poloniei. În februarie 1573 Isaia se află în Transilvania, în solie, din împuternicirea lui Ion Vodă, pentru a se întîlni cu voievodul Ştefan Bathory (1571—1583). El a fost şi la Moscova, de unde aduce o scrisoare a ţarului [1], înştiinţînd pe Ion Vodă că prima sa soţie şi fiul său Petru au murit în urmă cu cîţiva ani, loviţi de ciumă. Isaia rămîne episcop pînă în 1578,

[1] Isaia se afla la Smolensk în mai 1574, exact în vremea cînd se desfăşurau, în Moldova, luptele împotriva otomanilor.

www.dacoromanica.ro

cînd este înlocuit de Gheorghe, din influenta familie a Movileştilor.

O măsură luată de Ion Vodă pentru întărirea vieţii economice a fost baterea unei monede de aramă în 1573. Cronicarul Miron Costin, în „De neamul moldovenilor", aminteşte de un ban „de aramă roşie", găsit la Roman, sub dărîmăturile unei cetăţi, avînd pe o parte un chip „supt pălărie nemţească", cu legendă slavonă împrejur, iar pe cealaltă faţă cuvintele „hereghia de Moldova". „Iar banul ce s-au aflat mai gios de Roman — notează Nicolae Costin în Letopiseţul său — iară la năruitura unii cetăţi ce-i zice Semendrova, de mare cît şiştacii cei de patru bani leşăşti, iară mai gros, de aramă roşie, şi chipul domnului supt pălărie nemţească şi împrejur slove sîrbeşti — Oteţ Moldavskoi — Tatei Moldovei — iar dintr-altă parte scrie Hereghia de Moldova, aceia hereghia latineşte, adecă strămoşie [...]" Trecînd peste inexactitatea explicaţiilor filologice, recunoaştem, în descrierea citată, moneda emisă de Ion Vodă.

Piesa este din aramă. Pe avers are chipul voievodului, din profil, spre dreapta, cu barbă şi mustăţi, purtînd o pălărie cu boruri mici, „nemţească", amintită de Miron Costin. Nu putem spune dacă este un portret real sau nu. Marginea exterioară, între două cercuri, are inscripţia „Oteţ Moldovei" (Părintele Moldovei), Oteţ fiind un slavonism folosit şi în limba română a secolelor XVI—XVII, îndeosebi în formularul actelor de cancelarie. Pe revers, în mijloc, are stema ţării, capul de bour, cu o stea în cinci colţuri deasupra ; în cîmp, de o parte şi

www.dacoromanica.ro

de cealaltă a stemei, data — 7081 (1573) [1] — iar de jur împreur, tot între două cercuri perlate : „Akcé g[ospod] [2] hereghie Moldovei" [3] (Accé, domneasca monetărie a Moldovei — accé fiind denumirea turcească a asprului, monedă de largă circulaţie în ţările române în secolul al XVI-lea). De reţinut că legenda emisiunii din 1573 a fost redactată în limba curentă a vremii, înţeleasă de toţi. Ea sublinia, semnificativ, că Ion Vodă este părintele Moldovei, purtînd grija treburilor ţării şi preciza valoarea monedei, egală cu aceea a asprului. Arătînd că baterea monedei a avut loc în monetăria statului, se garanta totodată puterea circulatorie în diferitele tranzacţii.

Această emisiune se integrează în evoluţia economică generală a ţărilor române în secolul al XVI-lea. Rolul banilor devine predominant în schimburile comerciale. Zlotul de aur, cu o valoare mai constantă, se foloseşte, în continuare, pentru vînzări de pămînt, case, sate, iar schimburile curente — negoţul cu amănuntul — folosesc tot mai mult o monedă de valoare redusă şi de largă circulaţie : asprul. Mărfurile, ca şi împrumuturile dintre particulari, se evaluează tot în această monedă. Acceaua de aramă a lui Ion Vodă, echivalentă cu asprul, a fost o monedă de circulaţie curentă.

O scrisoare (din 1564) a sultanului Soliman Magnificul (1520—1566) către Sigismund al II-lea August al Poloniei ne dă o indicaţie în plus şi asu-

[1] Singurul caz în numismatica Moldovei cînd se foloseşte datarea de la „facerea lumii".

[2] Întregirea textului e făcută de prof. C. Turcu-Iaşi.

[3] Toate inscripţiile, ca şi datarea, sînt cu caractere chirilice.

www.dacoromanica.ro

pra rostului emisiunii din 1573. Aflăm că Alexandru Lăpuşneanu făcuse cunoscut la Istanbul că moldovenii primesc pentru mărfurile vîndute în Polonia aspri de aramă, care nu circulă decît în interiorul Poloniei. La întoarcerea în Moldova, negustorii suferă, prin preschimbarea acestor bani de aramă, „pierderi considerabile în comerţ". Sultanul roagă pe suveranul polon să înlesnească ca tranzacţiile să se efectueze pe viitor în alte monezi, ca şi în trecut. Rezultă, aşadar, că asprii de aramă nu circulau în Moldova în a doua domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu şi că deţinătorii lor erau în pierdere cînd îi schimbau în bani de argint. Plăţile în aspri de aramă au continuat, desigur, şi în următorii ani, de vreme ce în Polonia aveau o circulaţie efectivă. Dînd poruncă să se bată acceaua din 1573, emisiune oficială cu garanţia statului, Ion Vodă a urmărit să pună în circulaţie în Moldova un ban de aramă de o valoare apropiată sau chiar echivalentă cu cei din Polonia şi să înlăture astfel diferenţele de schimb. Va fi fost, desigur, din partea voievodului moldovean şi o manifestare a autorităţii lui, cu semnificaţie politică.

VIAŢA COMERCIALĂ A MOLDOVEI ŞI ALTE ASPECTE DIN TIMPUL CÎRMUIRII INTERNE

Emisiunea monetară din 1573 aduce şi unele lămuriri asupra comerţului în timpul lui Ion Vodă. Mărturii documentare asupra tranzacţiilor interne de mărfuri nu s-au păstrat, deoarece ele aveau loc direct între cei interesaţi, fără să fie nevoie de acte scrise (cu excepţia vînzărilor şi cumpărărilor de pă-

www.dacoromanica.ro

mînt, cînd voievodul elibera hrisoave speciale). În schimb, pentru comerţul extern s-au păstrat mai multe acte.

Legăturile cu Transilvania continuă pe acelea stabilite în perioadele anterioare. La 5 mai 1572 (abia respins atacul lui Bogdan Lăpuşneanu), Ion Vodă trimite, din Iaşi, o scrisoare birăului, şoltuzului şi pîrgarului din Bistriţa, vestind neguţătorilor din acest oraş să vină cu mărfuri şi cerînd aceeaşi libertate pentru negustorii moldoveni în Transilvania: „[...] Şi să nu se teamă nimeni de nimic, căci va merge în pace şi n-are să aibă nimeni nici o străgănire" (împiedicare). La 12 iulie 1572 o nouă scrisoare, către aceiaşi: „Vă vestim că în ţara noastră puteţi îndrăzni să veniţi slobod, ca în timpul domnilor de înainte, să aduceţi vite şi oi în ţara noastră şi să luaţi vitele de care aveţi nevoie. Şi săracii noştri [1] cînd merg în ţara voastră, să umble în pace printre dumneavoastră". Alte corespondenţe se referă la unele neînţelegeri individuale ce-şi aşteptau rezolvarea mai de mult timp. Astfel, la 5 iunie 1572, Ion Vodă cere restituirea a 12 boi, şapte vaci, două iepe şi un cal, vite confiscate în Transilvania negustorului moldovean Bumba Petre, acuzat pe nedrept de autorităţile respective de furtişag, deşi făcuse dovada nevinovăţiei sale. Peste zece zile, o altă scrisoare se referă la suma de 16 florini luaţi de la un moldovean şi care îşi revendica acum banii. În iunie 1573, domnul sprijină pe doi negustori din tîrgul Baia — Văscan şi Avram — care aveau de încasat o sumă de taleri din Transilvania, pentru mărfuri vîndute acolo.

[1] În sensul de negustorii noştri.

www.dacoromanica.ro

Pentru schimburile cu Polonia, un document din vremea lui Petru Şchiopul aminteşte de un tîrg important ce avea loc la Hotin. Convocînd pe negustori şi pe boieri ca să afle de la ei „cum au fost lucrurile de la începutul ţării noastre", Petru Şchiopul comunică următoarele locuitorilor oraşului Lvov (Liov) şi celorlalţi tîrgoveţi din Podolia : „Dînşii ne-au răspuns că la început iarmarocul se ţinea la Botoşani ; după aceea negustorii s-au apropiat de graniţă şi au făcut iarmarocul într-un sat numit Lenţeşti şi la Şipinţi, iar eu, văzînd plîngerile lor, am vrut *să fac iarmarocul la Hotin aşa cum făcuse Alexandru*[1] *şi premergătorul nostru Ioan Vodă*, şi acum, ţinînd seama de prietenia măriei sale craiului şi vrînd să nu cauzăm prejudicii boierilor noştri în încasarea vămii, noi hotărîm astăzi ca iarmarocul să se ţină la Şipinţi şi tot acolo să fie depozitul pentru neguţătorii noştri".

S-au păstrat şi alte ştiri. Astfel, la 2 iunie 1572 se încheie o convenţie pentru transportul unor mărfuri de la Liov la Istanbul, prin Cameniţa, cu o şedere de trei zile în Moldova ; se prevăd anume clauze de despăgubire pentru eventualele pagube pricinuite de evenimente[2]. La 27 noiembrie, o companie de cărăuşie din Liov se înţelege cu italianul Pero Galanthes să-i transporte la Iaşi 100 „centenari" marfă, la preţul de un florin şi 15 groşi per centenar. De asemenea, în aprilie, anul următor, autorităţile liovene confiscă unui negustor moldovean, Grigore Valahul din Suceava, două care şi cinci cai, pentru

[1] Lăpuşneanu.

[2] Hotinul nu fusese încă predat moldovenilor de către polonezi.

www.dacoromanica.ro

o pricină rămasă însă nedesluşită. O altă ştire se referă la Mamantov, din Liov, care primeşte, în septembrie 1572, o chitanţă de la negustorii moldoveni Matei şi Ioan, din Hotin, iar la 16 octombrie 1573 armeanul Ivan Wartiris, din Iaşi, cărăuş de profesie, se obligă să transporte la Adrianopole mai multe centenarii de marfă ale lioveanului Nachman Thor, la preţul de 4 florini de centenar... O serie de contracte de cărăuşie, chitanţe, datorii, procese, convenţii felurite ilustrează obişnuitul negoţ moldo-polon ce se desfăşura, ca şi mai înainte, şi în răstimpul anilor 1572—1574.

Se pare că şi Ion Vodă, după dobîndirea domniei, s-a ocupat cu comerţul, aşa cum făcuse şi înainte de 1572 : „Gălţu, nepot Toflii ce au fost staroste", primeşte de la voievodul Petru Şchiopul (la 27 februarie 1588) o „carte", „ca să-şi stăpînească o bucată de loc care au cumpărat-o moşu-seu Tofle în 300 oi de la Ion Vodă, cîndu au păscut oile Ion Vodă şi au hotărît-o [1] Ursul vornicul". Actul evocă vremea cînd Ion Vodă făcea negoţ de oi, strîngîndu-le pe o moşie a sa, unde păşteau pînă cînd acestea erau vîndute. Asemenea îndeletniciri le-au avut şi alţi voievozi. Cronicarul Neculce arată pe Rareş, cînd a fost ales domn, venind de la Galaţi „cu zece cară, cîte cu şase boi carul, pline de peşte" ; Alexandru Lăpuşneanu trimitea peste graniţă boi, piei de cornute, porci îngrăşaţi şi vase cu vin şi plătea mărfuri comandate în Transilvania fie cu bani, fie cu vite.

[1] Au delinuitat-o (act comunicat de prof. C. Turcu-Iaşi).

www.dacoromanica.ro

În monografia sa, Bogdan Petriceicu Haşdeu afirmă că Ion Vodă a mutat capitala Moldovei de la Suceava la Iaşi. Este adevărat că voievodul a stat cu precădere în acest oraş, deoarece actele cancelariei, cu o singură excepţie, sînt scrise aici. Dar predecesorii lui Ion Vodă — Alexandru şi Bogdan Lăpuşneanu — ca şi urmaşii săi, stau în Suceava, Iaşi, Vaslui, Hîrlău, Trotuş. De fapt curtea domnească din Moldova are diferite reşedinţe în secolul al XVI-lea, aşa că nu putem conchide pentru fixarea capitalei în Iaşi, începînd cu anii 1572—1574.

Tot Haşdeu socoteşte că Ion Vodă ar fi subscris, cel dintîi, actele domneşti, spre a înlătura posibilitatea emiterii lor fără ştirea sa. Este adevărat că şi Ion Vodă semnează unele hrisoave, adăugînd şi numele fiului său Petru, dar primele acte cu semnătură autografă s-au păstrat de la Eraclid Despot.

Amintim că din timpul cîrmuirii lui Ion Vodă, cancelaria a folosit în mod constant stilul bizantin bisericesc, socotind începutul anului calendaristic la 1 septembrie. De asemenea, un certificat, descoperit nu de mult la Kiev, atestă existenţa unui tribunal al comunităţii armene din Suceava şi că plîngerea unei armence de aici a fost sprijinită de însuşi domnul, Ion Voievod.

www.dacoromanica.ro

III. POLITICA EXTERNĂ

CADRUL POLITIC EUROPEAN

Imperiul otoman, ajuns în secolul al XVI-lea la apogeul puterii sale, a reprezentat un factor principal pentru evoluţia raporturilor externe ale Moldovei. Hotarele imperiului se întind din Ungaria (la nord de Buda) şi Slovacia pînă în sudul Egiptului şi de aici în munţii Caucaz şi nord-vestul Iranului. Ca suzeran, sultanul îşi exercită influenţa şi asupra ţărilor române, în hanatul Crimeii, Tripolitania, Tunisia şi Alger. Întreaga Mediterană de răsărit este, de fapt, o mare interioară otomană, iar flota turcească patrulează şi în Marea Roşie. Înalta Poartă, superputere europeană a epocii, se află aproape la cea mai mare întindere teritorială a ei, iar contradicţiile sale interne şi factorii externi n-o pot diminua încă. Dealtfel şi conjunctura generală nu stînjenise pînă atunci prea mult această creştere. Pentru statul rus, pe primul plan se afla problema ieşirii spre Marea Baltică (ordinul Livonienilor ocupa Estonia şi Letonia), ca şi aceea a teritoriilor sud-estice, de-a lungul Volgăi inferioare (unde hanatul de Cazan controla toată zona de la nord de Marea Caspică). Între anii 1558—1582 ţarul Ivan al IV-lea se află angajat într-un lung război cu Lituania, conflict în care sînt implicate direct sau indirect şi Polonia, Suedia, Danemarca, ordinul Livonienilor, tătarii din Crimeea, unele state ale Imperiului ger-

www.dacoromanica.ro

man. Adevărata confruntare ruso-turcă începe mult mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea.

În Europa centrală, creînd paşalîcul de Buda, Poarta ajunsese la limita extinderii sale teritoriale. În 1529 Soliman Magnificul nu mai poate cuceri Viena şi se retrage ; înaintarea cavaleriei sale pînă la Ratisbona (în Bavaria), după pradă, rămîne o simplă demonstraţie de forţă fără urmare practică pe plan militar. Habsburgii, pe de altă parte, în conflict cu Franţa, nevoiţi să menţină un precar echilibru între diferitele lor stăpîniri (Spania, Ţările de Jos, statele germane propriu-zise, domeniile „ereditare" — Austria, Boemia, Moravia, Silezia.) erau departe de a-şi concentra eforturile împotriva turcilor. În ultimele decenii ale secolului al XVI-lea exista un echilibru de facto, militar-politic, între cele două imperii, de-a lungul liniei de demarcaţie din Croaţia, Ungaria şi Slovacia.

Veneţia, nevoită să constate ocuparea treptată de către otomani a insulelor Mediteranei orientale (Samos — în 1550, Chios şi Naxos — 1566, Cipru — 1571), dar avînd importante interese comerciale în această zonă, ajunsese, de repetate ori, la înţelegeri cu Poarta. În Polonia, devenită, după uniunea de la Lublin cu Lituania, unul din statele cele mai întinse ale Europei, raporturile amicale cu otomanii erau considerate tradiţionale. Ca un element de fundal al relaţiilor inter-europene în secolul al XVI-lea (cu indirecte urmări şi asupra ţărilor române), este şi alianţa franco-turcă — „a florii de crin şi a semilunei" —, întemeiată pe interesele comune ale celor două puteri împotriva Imperiului german şi Spaniei. În 1529, 1532, 1537 şi 1544, la repetatele chemări ale regelui prea catolic al Franţei, Francisc

www.dacoromanica.ro

I (1515—1547), prea puternicul padişah al lumii musulmane — Soliman I — atacă de tot atîtea ori în Ungaria sau în Mediterana, obligînd pe habsburgi să trateze cu Franţa. Se mai adăugau relaţiile economice dintre otomani şi francezi, care întăreau, în plus, pe cele politice. În 1569 capitulaţiile semnate de sultanul Selim al II-lea (1566—1574) acordă navelor franceze un loc favorizat în negoţul schelelor turceşti.

Într-un asemenea cadru general politic au evoluat şi relaţiile externe ale ţărilor române în secolul al XVI-lea. Încercările unor voievozi de a se alia cu habsburgii împotriva Porţii (Petru Rareş, la 1535 şi 1542 ; Radu Paisie (1535—1545), la 1543 ; Radu Ilie (1552—1553), la 1552 ; Eraclid Despot) n-au dat rezultate. Imperialii, cu multiplele lor interese în Europa de Vest şi Centrală, nu aveau destule forţe şi pentru frontul de sud-est, iar cînd priveau spre ţările române o făceau mai ales pentru a-şi asigura stăpînirea Transilvaniei, de unde aşteptau venituri apreciabile.

Politica externă a lui Ion Vodă s-a desfăşurat ţinînd cont, fireşte, de interesele puterii suzerane faţă de imperiali, faţă de Polonia şi de Rusia. Paralel însă, voievodul moldovean a acţionat pentru întărirea ţării, a oastei sale, pregătind lupta pentru independenţă.

RELAŢIILE MOLDOVEI CU TRANSILVANIA ŞI ŢARA ROMÂNEASCĂ

Relaţiile cu Transilvania, aflată tot sub suzeranitatea otomană, au continuat şi în timpul domniei

www.dacoromanica.ro

lui Ion Vodă pe temeiurile statornicite anterior. Astfel, principele Transilvaniei, Ştefan Báthory, solicitat în 1572 de regele polonez Sigismund August, să ajute pe Bogdan Lăpuşneanu sau cel puţin să îngăduie acestuia recrutarea unor mercenari din Transilvania, refuzase categoric propunerea, temîndu-se de o reacţie a turcilor. Spre finele lui 1572, Ion Vodă primi, la rîndu-i, poruncă de la Istanbul să meargă, în caz de necesitate, cu oaste în Transilvania, să-l sprijine pe Ştefan Báthory în conflictul provocat acolo de Gaspar Békés. Dar intervenţia lui Ion Vodă n-a mai fost necesară.

O vie mişcare s-a desfăşurat între anii 1572—1574 de o parte şi de alta a Carpaţilor. Interese comerciale, politice, administrative făceau ca solii moldoveni şi transilvăneni să circule lună de lună dintr-o provincie în cealaltă. Aşa, spre pildă, chiar la 29 martie 1572 — în prima lună a domniei lui Ion Vodă — Braşovul trimite pe Royn Györgii la „Iwan Weyda" (Ion Vodă) cu daruri — un ceasornic aurit şi un scut împodobit — semne ale dorinţei de bună vecinătate. În mai, acelaşi an, un alt sol braşovean venea în Moldova, în timp ce o delegaţie a lui Ion Vodă (12 persoane) se găsea în oraşul transilvănean, iar către finele lui iunie, voievodul moldovean primeşte ca dar din Transilvania o cantitate de praf de puşcă. Între 11 februarie şi 1 martie 1573, episcopul Isaia de Rădăuţi, trimis în misiune la voievodul Ştefan Báthory, este găzduit în Braşov şi la dus şi la întors. Documentele mai amintesc de un frate vitreg al sultanului care soseşte în misiune la Braşov, venind din Moldova. La 18 iunie 1573, solul transilvănean Racz Mihaly este trimis în misiune la Ion Vodă şi la reîntoarcere,

www.dacoromanica.ro

la 9 iulie, era însoţit de o delegaţie moldoveană (20 persoane) în cinstea căreia se dau trei mese. Documentele mai înregistrează la 11 septembrie, 7 octombrie, 3 şi 27 noiembrie 1573 alţi curieri braşoveni plecaţi la răsărit de Carpaţi, în Moldova, iar la 5 februarie 1574, o delegaţie a lui Ion Vodă merge la Ştefan Báthory, care, la rîndu-i, trimite, în luna martie, cînd Moldova era în plină pregătire de război, doi soli, unul polon şi altul german.

Relaţiile lui Ion Vodă cu Ţara Românească — avînd acelaşi statut faţă de Poartă — au fost iniţial cele amintite : Alexandru al II-lea, dînd urmare ordinelor primite din Istanbul, a participat cu o oaste la instalarea lui Ion Vodă (ianuarie—februarie 1572). Evenimentele ulterioare au arătat adevăratele gînduri ale voievodului muntean faţă de vecinul său de la nord de Milcov. Bani, relaţii, influenţă, Alexandru al II-lea a pus totul în mişcare pentru a obţine — cum s-a şi întîmplat — numirea în Moldova a fratelui său Petru Şchiopul, iar boierimea munteană s-a arătat solidară cu politica filo-turcă a lui Alexandru al II-lea, contribuind la înfrîngerea lui Ion Vodă.

RAPORTURILE MOLDOVEI CU POLONIA. CU IMPERIUL HABSBURGIC ŞI CU POARTA OTOMANĂ

Relaţiile moldo-polone fuseseră clarificate după retrocedarea Hotinului. Dar moartea regelui Sigismund al II-lea August (la 7 iulie 1572) deschide problema succesiunii, cu o sumă de implicaţii diplomatice. Turcia sprijinea fie alegerea lui Henric de

www.dacoromanica.ro

Valois, duce de Anjou, fratele lui Carol al IX-lea al Franţei (1560—1574), fie aceea a unui nobil autohton. Celelalte candidaturi vizau atragerea Poloniei alături de una din puterile ostile Imperiului otoman. Franţa, evident, sprijinea activ candidatura ducelui de Anjou, care consolida alianţa cu Polonia, ca o contrapondere faţă de habsburgi. Diplomaţia franceză încercă să obţină — în cazul alegerii lui Henric de Valois — şi trecerea Moldovei sub suzeranitate polonă, dar marele vizir refuză net o atare propunere (13 martie 1573).

În timpul negocierilor între Istanbul, Paris şi Varşovia, intervine şi Ion Vodă. Încă de la 16 octombrie 1572, reamintind dietei polone că Bogdan Lăpuşneanu unelteşte în continuare pentru o nouă incursiune armată în Moldova, Ion Vodă îşi reafirmă simţămintele de prietenie faţă de ţara vecină adăugînd : „Nu caut, nici nu vreau, ca duşmanii creştinătăţii să cunoască frăţia noastră, dat fiind că, aflînd-o, lucrurile nu s-ar putea petrece fără vărsare de sînge ; dar voi duce aceasta la bun sfîrşit cu înălţimile voastre". Sînt cuvinte semnificative, ce dezvăluie adevăratele sentimente ale domnului faţă de dominaţia otomană. Ca urmare, dieta polonă reunită la Kaski interzice să se acorde vreun ajutor lui Lăpuşneanu : „Poruncim şi atragem atenţia tuturor care ar îndrăzni ori ar voi să pornească cu Bogdan, să vă abţineţi de la această faptă, iar lui Bogdan să nu-i veniţi în ajutor nici cu sfatul şi nici într-alt fel. Căci întotdeauna, dar mai ales acum, trebuie păstrată pacea generală şi cel care va îndrăzni să facă ceva dăunător Coroanei sau oamenilor, în ciuda interdicţiei noastre, cerem ca acela să fie arestat de către toţi cetăţenii Coroanei şi să se aplice

www.dacoromanica.ro

şi alte puncte din statutul «contra violatores pacis publicae», înscrise în decretul nostru, care trebuie să fie respectat şi însuşit de toţi şi publicat de staroştii de judecătorie şi arătat şi dat tuturor cărora li se va cuveni". Aceasta arată o evoluţie semnificativă în atitudinea nobilimii poloneze, determinată de teama unei intervenţii din afară, care era cu totul inoportună în situaţia nesigură a interregnului, adică pînă la alegerea noului suveran. Dealtfel, la 28 ianuarie 1573, dieta răspunde lui Ion Vodă că a primit „cu recunoştinţă" gîndurile de pace, cu intenţia de a face totul pentru a păstra această prietenie. Cîteva zile mai tîrziu (10 februarie) Ion Vodă transmitea la rîndul său, dietei, două scrisori în care sultanul îşi reafirma preferinţa pentru alegerea ca rege fie a unui nobil polon, fie a lui Henric de Valois.

Voievodul Moldovei urmărea, de fapt, să găsească în viitorul suveran polon un sprijin împotriva Porţii. Un raport diplomatic din luna mai 1573 consemnează ştirea că „palatinul Moldovei" speră ca alegerea regelui Poloniei să se facă din „această fericită casă de Austria". În cele din urmă, în mai 1573, Henric de Valois, duce de Anjou, fratele lui Carol al IX-lea al Franţei, a fost ales de dietă, în unanimitate, suveran al Poloniei (1573—1575). Pînă la instalarea sa efectivă au trecut însă mai multe luni. Au circulat veşti că unii candidaţi respinşi, îndeosebi din tabăra imperialilor, s-ar pregăti de o intervenţie armată. Dieta polonă se adresă după ajutor voievozilor din Moldova şi Transilvania. Poarta trimise poruncă voievozilor Transilvaniei, Ţării Româneşti şi Moldovei, paşei de Buda, sangeacilor de Bender (Thighina) şi de la Dunăre, hanului tătar — să

www.dacoromanica.ro

fie toţi gata de acţiune. S-a păstrat şi scrisoarea sultanului către Ion Vodă : în caz de atac domnul, dînd grabnic ştire la Istanbul, să-şi unească trupele cu cele otomane de la Dunăre şi cu tătarii şi să pornească „cu toate puterile". La 2 octombrie Ion Vodă anunţă partea polonă că este „cu totul gata" să dea ajutorul solicitat.

În cele din urmă liniştea a fost menţinută, iar Henric a intrat în Cracovia, în februarie 1574, fiind aclamat de 10—12 000 cavaleri aparţinînd întregii nobilimi polone, prilej al unor importante ceremonii : escadroanele de cavalerie purtau uniformele şi armele multor armate europene ale vremii ; între ele, un martor veneţian aminteşte şi de uniformele româneşti (valahe) ; şi nu putem decît regreta că autorul relatării nu ne-a lăsat şi vreun detaliu asupra hainelor militare purtate în secolul al XVI-lea în ţările române. Oricum, reţinem că ele se deosebeau de acelea ale ostaşilor unguri, tătari sau turci, menţionate şi ele separat. O delegaţie moldoveană transmise noului rege bunele gînduri ale lui Ion Vodă şi urările de rigoare. Dar, tot în acest timp sosca în Moldova ştirea mazilirii domnului. Era începutul luptei armate a moldovenilor împotriva otomanilor.

Cu autorităţile habsburgice prezente în Slovacia şi în nordul Ungariei, Ion Vodă a căutat să păstreze raporturi bune şi chiar să realizeze o apropiere. Proiectele lui Bogdan Lăpuşneanu (din iarna lui 1572—1573) de a reveni în Moldova, lipsa de înţelegere a reprezentantului imperial faţă de propunerile lui Ion Vodă şi politica temporizatoare a Vienei faţă de otomani explică eşecul acestei încercări. Într-adevăr, după respingerea incursiunii armate din martie-aprilie 1572, Bogdan Lăpuşneanu s-a refugiat

www.dacoromanica.ro

în Slovacia, la Caşovia (sau la Zackmar — nu se ştie precis). De aci, prin intermediul colonelului Hans Rueber de Pixndorff [1], trimite, în decembrie 1572, împăratului Maximilian al II-lea un memoriu unde relata desfăşurarea evenimentelor şi propunea să i se îngăduie recrutarea, cu banii săi proprii, a 2 000 mercenari cu care va încerca recucerirea Moldovei. Odată ajuns în ţară, solicita un sprijin militar al împăratului pentru a respinge un eventual atac otoman la nord de Dunăre, ca şi pentru recuperarea vechilor teritorii moldovene de la mare, acum prefăcute în raiele. La 21 decembrie 1572, Bogdan se întîlni cu Hans Rueber, dezvoltîndu-i — cu amănunte suplimentare — planul din amintitul memoriu. Recucerirea Moldovei, socotea Lăpuşneanu, ar fi posibilă şi cu 2 000 de oameni deorece, pe de o parte, el se bucură în ţară de sprijinul celor devotaţi cauzei sale, iar pe de altă parte, actualul domn nu putea conta pe credinţa supuşilor săi — „din cauza tiraniei lui — şi, fiind timp de iarnă, nici pe vreun ajutor turcesc. După revenirea în Moldova, Lăpuşneanu avea de gînd să recruteze alte cîteva mii de oşteni mercenari din teritoriile controlate de imperiali pentru ca, împreună cu armata sa proprie, să poată respinge orice atac otoman. Ca o garanţie a propunerilor sale, Bogdan oferea imperialilor ocuparea, cu garnizoane puse sub comandă germană, a trei mari cetăţi moldovene — Suceava, Hotin şi Soroca. (Nu odată, în practica vremii, teritoriul ţării era pus în cauză pentru a satisface ambiţii

[1] „căpitan general" al imperialilor în teritoriile Slovaciei şi ale Ungariei de nord.

www.dacoromanica.ro

personale de putere). Hans Rueber sfătui pe Maximilian al II-lea să dea curs propunerilor, dat fiind că ele veneau în ajutorul planurilor de acţiune ale imperialilor din vara viitoare ; simţămintele fostului voievod — adăuga colonelul — păreau demne de crezare, spre deosebire de Ion Vodă în care nu puteai pune temei. Cît de greşită şi subiectivă era o atare opinie aveau s-o arate, peste un an, evenimentele înseşi !

Dar încercările fostului domn rămîn în fază de proiect. Avertizată de Ion Vodă, Poarta ceru, de repetate ori, extrădarea lui Lăpuşneanu. Ca atare acesta părăsi împrejurimile oraşului Caşovia (probabil spre finele lui martie 1573) pentru a ajunge, la urmă, în capitala ţarului.

Ca şi predecesorii săi, cu gîndul la o eventuală contrapondere faţă de otomani, Ion Vodă caută să stabilească o înţelegere cu imperialii. Încă din primele luni ale cîrmuirii, la 1572, colonelul Hans Rueber primea, prin solie specială, două scrisori. Ion Vodă prezenta lui Maximilian al II-lea omagiul său şi al ţării, asigurînd că doreşte să slujească „creştinătatea" „cu toată ţara şi resursele sale, după cum au făcut, mai înainte şi strămunii săi [...]" ; rămînea numai să se examineze în ce chip gîndurile exprimate puteau fi aduse la îndeplinire. Voievodul oferea totodată garnizoanelor germane un anumit număr de boi de hrană sau cai de călărie. Rueber scrise suveranului său că, în orice caz, boii sau caii nu trebuiau refuzaţi (cu atît mai mult cu cît oficialităţile de la Istanbul nu ştiau ceva de această ofertă). După acest prim contact, o delegaţie moldoveană aducea, în decembrie 1572, tot la Caşovia, un jurămînt de credinţă al lui Ion Vodă faţă de Maxi-

www.dacoromanica.ro

milian al II-lea. Solii au primit binevoitoare oferte şi asigurări, dar fără să se încheie vreun tratat de alianţă. Mai mult, Hans Rueber informă greşit pe împărat că nu poate avea încredere în atitudinea şi planurile domnului Moldovei !

Raporturile cu puterea suzerană au fost, pînă în 1574, cele normale : plata tributului, îndeplinirea unor dispoziţii, transmiterea feluritelor documente oficiale otomane către statele vecine.

În conjunctura epocii, Ion Vodă nu avea cum să obţină un sprijin politico-diplomatic şi militar, într-o eventuală rezistenţă faţă de puterea otomană. Ţara Românească şi Transilvania erau ele însele tributare, conduse de voievozi doritori să-şi menţină domniile şi nu să le pericliteze. Constanta politicii externe polone era bunele legături cu Turcia ; regele Henric de Valois, recent ales, îşi datora coroana şi sprijinului acordat de la Istanbul. În plus, unele cercuri nobiliare polone erau favorabile lui Lăpuşneanu şi adversare lui Ion Vodă, iar dinspre habsburgi, simple promisiuni. În demersurile sale, Ion Vodă nu a încercat să încheie înse alianţe sau să accepte clauze ce ar fi înrăutăţit poziţia ţării (Bogdan Lăpuşneanu acceptase, pentru a fi adus la putere, ocuparea unor importante cetăţi moldovene de către garnizoane străine). Împrejurările nu i-au fost însă favorabile lui Ion Vodă, deoarece interesele puterilor europene erau, la această epocă, departe de realizarea unor alianţe antiotomane. La izbucnirea conflictului din anul 1574, în afara unui corp de cavalerie cazac, oastea moldoveană şi voievodul ei au rămas singuri.

www.dacoromanica.ro

SCHIMBAREA DOMNIEI ÎN MOLDOVA

1574... Se împlineau doi ani de la începerea domniei lui Ion Vodă. Oficialităţile otomane hotărau însă schimbarea domnului. Era, probabil, cunoscuta temere a Porţii ca nu cumva voievodul moldovean să se alăture puterilor vecine ostile Turciei. Erau, desigur, plîngerile şi acuzaţiile prezentate Porţii de toţi adversarii lui Ion Vodă, cei ce fuseseră loviţi de măsurile din 1572 şi 1573. Se mai adăuga dorinţa feluriţilor demnitari de la Istanbul (fapt de notorietate) de a-şi spori veniturile la fiecare schimbare de domnie. De asemenea, contribuia şi duşmănia unui frate al marelui vizir faţă de Ion Vodă, la care se adăuga planul lui Alexandru al II-lea Mircea, voievodul Ţării Româneşti, de a-şi vedea fratele, Petru, cîrmuind în Moldova. Soţia lui Alexandru, Ecaterina Salvaresso, era originară din Pera, iar un alt frate al său, Miloş Vodă, se afla tot la Istanbul. Petru (viitorul voievod Petru Şchiopul) figura printre demnitarii sultanului, cu titlul de „mutafaraca". Intriga era condusă de puternicul şi influentul Mihail Cantacuzino, zis şi Şeitanoglu (fiul dracului !). Pentru înlăturarea lui Ion Vodă nu lipseau nici mijloacele materiale : pretendentul şi susţinătorii săi împărţeau daruri şi chiar promisiuni că vor urca tributul. Demersurile şi stăruinţele au dus la rezultatul scontat. La 18 martie 1574 Petru sărută mîna marelui vizir, iar la 26 este în audienţă la sultan, pri-

www.dacoromanica.ro

mind de la acesta un cal cu harnaşament scump, o haină brodată cu fir de aur şi o sabie cu pietre scumpe. Cighaleg-Zade-Iusuf-Mehmed, zis şi Sinan Paşa Cigala, al patrulea capugibaşe al padişahului, primeşte poruncă să aşeze pe noul domn în Moldova.

Încă din ultima decadă a lui februarie 1574, Ion Vodă este oficial înştiinţat, printr-un ceauş, că i se cere dublarea haraciului şi că în caz de refuz este chemat de îndată la Istanbul — unde s-a şi găsit un alt domn —, iar în caz de împotrivire hotărîrea avea să fie împlinită pe calea armelor. Capuchehaia Moldovei la Istanbul vesti pe Ion Vodă asupra celor întîmplate şi îl sfătui să trimită bani pentru a-şi înlătura rivalul. Între timp, Poarta atrage atenţia voievodului Transilvaniei şi paşei de Buda să împiedice o eventuală refugiere a lui Ion Vodă spre Viena.

În faţa acestei situaţii, Ion Vodă alege însă altă cale decît predecesorii săi, care acceptaseră, pînă atunci, sporirea periodică a cererilor şi presiunilor otomane. El convoacă „adunarea ţării" — reprezentanţii boierimii, ai dregătorimii de diferite trepte — şi le ceru sprijinul : „Niciodată pînă acuma n-am avut a vă consulta şi a delibera asupra unei împrejurări mai grele şi mai potrivnice. Sultanul Selim, cuprins de o neasemuită lăcomie, la al nu ştiu cui îndemn, nemulţumit de tributul ce i-l dădeam, vrea să-l scoată de la noi de două ori pe atît. Dacă-i îndepliniţi cererea, nu sînt eu cel lovit, căci nu eu, domnul, ci voi şi copiii voştri îl veţi plăti. Dacă-l refuzăm, sultanul ne ameninţă cu forţa şi cu războiul, cu focul şi cu sabia, cu prădarea oraşelor noastre. În această nevoinţă a ţării [...] cum îi vom putea răspunde la un astfel de tribut ? Spuneţi care este cugetul vostru.

www.dacoromanica.ro

În ce mă privește, socot că dacă vom plăti acest tribut atît de mare lui Selim, el nu se va mulțumi cu atîta și an de an va cere mai mult, pînă cînd ne va seca de tot. Mai bine, așadar, să ne pierdem viața împreună cu aceea a soțiilor și copiilor noștri, decît să îndurăm o atare înjosire. Nu mă îngrijește propria mea soartă, căci voi, iar nu eu, veți plăti. De aceea, dacă nu doriți să suferiți o servitute atît de nedemnă, rușinoasă, spuneți — fiecare, fără întîrziere. Eu mă voi îngriji cu sîrg ca acest dușman rău, departe de a primi tributul sporit, să nu mai capete nimic de la mine ; numai voi să nu mă părăsiți. Știu, boieri, care îmi este datoria față de voi și de țară pentru a cărei apărare și păstrare sînt gata să-mi dau viața". Așa ne redă Leonhard Gorecki — contemporan cu evenimentele — cuvîntul domnului Moldovei. Poate că vorbele sale vor fi fost întrucîtva diferite ; dar temeiul gîndului său, socotit după fapte, nu a putut fi decît cel mai sus arătat. Amintirea vitejiilor din anii marelui Ștefan stăruia vie în mințile și inimile moldovenilor. Dar multe se schimbaseră. Stăpînii de mici ocini, curtenii simțeau tot mai puternică apăsarea otomană și exploatarea marii boierimi. Treptat, ei își pierdeau ocinile strămoșești, adică libertatea. Cuvintele lui Ion Vodă îndreptățeau noi speranțe. Voievodul arătase pînă atunci grijă pentru țară ; el făgăduia celor mulți să oprească o dată exigențele mereu sporite ale Porții : „Așa Ion Vodă umplînd pre toți cu nădejde, cu glas mare strigară că lîngă dînsul vor peri toți cum s-au și tîmplat" — consemnează Grigore Ureche. Hotărîrea a fost întărită de cei de față prin jurămînt. S-a comunicat ceaușului (delegatului oficial al cîrmuirii din Istanbul) neputința țării de a plăti un

www.dacoromanica.ro

haraci sporit și împotrivirea ei la o atare împilare. Fără a mai primi obișnuitul dar acordat fiecărei solii, ceaușul a fost condus, sub pază, pînă la Dunăre.

PREGĂTIRI PENTRU LUPTĂ

În timp ce fruntașii țării își puneau familiile la adăpost în puternica cetate a Hotinului, ștafetele trimise de Ion Vodă străbăteau ținuturile, vestind adunarea oștilor. Concentrarea avea loc lîngă Iași, iar detașamentele de recunoaștere străjuiau la hotare, îndeosebi spre Dobrogea și Țara Românească. Din poziția de așteptare pe care și-o alesese, domnul avea libertatea de manevră în direcțiile unui posibil atac al dușmanului dinspre Milcov, Dunăre, raialele Chiliei, Cetății Albe sau Tighinei. Planul său, realizat în prima fază a campaniei, a fost de a acționa cu rapiditate pentru a sfărîma pe rînd coloanele turco-tătare și a împiedica o eventuală joncțiune a lor. Armatele invadatoare trebuiau lovite și respinse la granițe, pentru ca țara să nu devină teatru de război. De aceea, Ion Vodă a și atacat tabăra dușmană de la Jiliștea. apoi la Brăila, în Bugeac, la Tighina și iezărul Cahul și numai datorită trădării marilor dregători a fost posibilă invazia turco-tătară asupra Moldovei.

Pedestrimea (stăpînii de mici ocini) forma grosul oștirii căreia i se adăugau steagurile de curteni, boierimea mijlocie și mare. „Țara" a răspuns cu elan la chemarea domnului. Maximilian al II-lea este informat de reprezentantul său din Istanbul — după victoria de la Jilișie — că voievodul Moldovei „își strînge o armată mare de băstinași și locuitori ai granițelor care vin din toate părțile",

www.dacoromanica.ro

Concomitent, au pornit din Moldova două solii. Prima cerea lui Henric de Valois, regele Poloniei, încuviinţarea de a se aduna la Liov, Cameniţa şi în alte centre, oşteni cu leafă în ajutorul lui Ion Vodă. Noul rege şi consiliul său, dată fiind politica de bună înţelegere cu otomanii, refuză cererea moldovenilor. A doua solie ajunge pînă la pragurile Niprului, la cazaci, care răspund chemării lui Ion Vodă : „Acolo în oraşul Czerkasy au răsunat surlele : veneau nişte soli moldoveni către hatman. Acolo în oraşul Czerkasy au răsunat tobele : soseau nişte soli moldoveni către hatman. Noi sîntem moldoveni, sîntem creştini şi ne chinuiesc păgînii ! [...] Voi cazacilor, care ţineţi la legea creştină, grăbiţi-vă în ajutor nouă creştinilor ! [...] Buciumele buciumă, surlele cîntă, toţi se uită cum cazacii pleacă din Ucraina“ — aşa consemnează o baladă populară evenimentul. 1 200 de călăreţi, în 12 cete, sub comanda hatmanului Sviercevski, se îndreaptă spre Nistru, unde sînt întîmpinaţi de o solie moldoveană. La două mile de tabără, domnul şi fruntaşi ai ţării le ies înainte ; tunurile bubuie ; ţimbalele şi goarnele sună prelung. Ion Vodă chemă la sine, în cortul cel mare, pe comandanţi ; ceilalţi cazaci sînt oaspeţii întregii oştiri moldovene. A doua zi Sviercevski şi comandanţii săi se întîlnesc din nou cu domnul. Ion Vodă le mulţumi, în limba polonă, pentru venirea lor şi evocă vitejia şi bărbăţia lor, asigurîndu-i că vor găsi toată răslpata cuvenită. Le reaminti că otomanii pot fi învinşi şi că victoriile de pînă acum ale semilunei s-au datorat mai mult dezbinării dintre statele europene decît puterii musulmane însăşi. La rîndu-i, Sviercevski răspunse că dorinţa cazacilor este de a lupta împotriva turcilor, ajutînd pe voievod să cîşti-

www.dacoromanica.ro

ge o pace dreaptă. Biruinţa va fi, pentru cazaci, cea mai bună răsplată. Era începutul primăverii, la 20 şi 21 martie 1574.

În primele zile ale lui aprilie, confruntarea de forţe devine iminentă. Petru Şchiopul trecuse Dunărea cu trupe turceşti şi se întîlnea cu Alexandru al II-lea în satul Săpăţeni (la circa 50 km nord-vest de Hîrşova), unde cei doi fraţi sărbătoriră revederea. De aici înaintară spre Rîmnicul Sărat şi mai departe spre Milcov.

BIRUINŢA DE LA JILIŞTE

Aflînd de înaintarea duşmanilor, Ion Vodă părăseşte tabăra de la Iaşi (după 27 martie) cu direcţia sud, spre graniţa munteană. Se pare că Petru Şchiopul conta să cîştige de partea sa pe fruntaşii moldoveni. Relatările vremii amintesc de „înşelăciunea" suferită de sprijinitorii lui Şchiopul : „Astfel, întru aceia, Dumbravă vornic a venit cu *înşelăciune şi hiclenie* asupra capului domniei mele" — consemnează Alexandru al II-lea într-un hristov ulterior (din 1576). Ion Vodă — scrie cronicarul Radu Popescu — „vrînd să facă un vicleşug ascunsu şi să nu lase pe Pătru Vodă să intre în ţară, au trimis pe o seamă de boiari cu toată oastea, ca cum ar vrea să se închine lui Pătru Vodă şi într-ascuns le-au fost sfatul să-l lovească pe Pătru Vodă şi să-l gonească şi aşa au făcut. Că apropiindu-se moldovenii, Pătru Vodă îi aştepta cu bucurie ca să să închine, după cum auzise ; iar ei, îndată ce s-au apropiat, au început război". Dumbravă vornicul — citim în Letopiseţul cantacuzinesc — „[...] cu toată curtea Moldovei, ei au venit să se închine la Pătru Vodă. Iar deaca s-au apropiat, ei fără veste au lovit pre

www.dacoromanica.ro

Pătru Vodă şi pre frate-său Alexandru, gonind pre Pătru Vodă pîn la Brăila, iar Alexandru Vodă au fugit la oraş, la Floci". S-ar putea vedea în aceste afirmaţii dorinţa domnului muntean sau a cronicarilor de a pune pe seama unui „vicleşug" greaua înfrîngere de la Jilişte ; lucrul rămîne posibil. Dar nu îndepărtăm nici posibilitatea unei încercări a lui Petru Şchiopul, care a putut trimite emisari, într-ascuns, pentru o înţelegere cu fruntaşii moldoveni.

Oricum, oastea turco-munteană a înaintat pînă la Rîmna, afluent al Putnei, aşezîndu-şi tabăra aproape de satul Jilişte, iar o avangardă de 300—400 călăreţi a fost trimisă în recunoaştere. Ion Vodă se afla în apropiere. O puternică coloană moldoveană (de 5—6 000 oameni), comandată de marele vornic al Ţării de Jos, Dumbravă, şi însoţită de cazaci, cade fără veste asupra avangardei muntene, luînd-o prizonieră, fără ca cineva să mai poată scăpa. Aflînd de situaţia exactă a duşmanilor, Dumbravă şi Sviercevski se apropie mult de satul Jilişte, aşteptînd venirea lui Ion Vodă. Tabăra turco-munteană este apoi înconjurată din toate părţile. Lăsînd în rezervă cavaleria şi o parte din pedestrime, Ion Vodă dezlănţuie atacul în zori de zi. Surpriza a fost totală. Sculaţi din somn, fără cai, oastea duşmană caută să răzbească prin rîndurile moldovenilor. Mulţi cad loviţi de suliţe, săgeţi, de coase sau săbii. Urletele celor răniţi cuprind toată cîmpia. Alexandru al II-lea şi Petru Şchiopul cu greu izbutesc să scape. Cînd suliţele moldovenilor s-au îndreptat asupra voievodului Ţării Româneşti, marele culcer Albu Golescu şi fratele său, vel vornicul Ivaşcu, s-au întors singuri spre urmăritorii moldoveni. Primul este ucis pe loc,

www.dacoromanica.ro

iar marele vornic izbuteşte să se retragă rănit. Cel căzut era căsătorit cu Erina, fiica lui Miloş Vodă, nepoată bună a domnului muntean : „Răpost-au jupan Albul marele clucer — citim pe piatra de mormînt aşezată la mănăstirea Vieroş — să se ştie cînd a venit Ion Voievod şi cu oastea şi cu viclenie asupra capului domnului nostru Io Alexandru voevod, cînd a vrut fratele domniei sale, Io Petru voevod a intra domnitor în Ţara Moldovei cu sceptrul împărătesc ; atunci toţi credincioşii boieni ai domniei lui lăsatu-l-au a-şi pierde capul lui, altfel n-a fost, precum unul Dumnezeu martor este. Eu n-am uitat pîinea domniei lui, ci singur mi-am întors faţa la vrăjmaşii domniei lui şi făcutu-m-am pavăză capului domniei lui şi aşa m-am sfîrşit, în luna aprilie, a 24-a zi, în sfînta miercurea în cursul anului 7082 [1574]... Şi am avut atunci ani 23" [1]. Gorecki, povestitorul luptelor lui Ion Vodă, descrie priveliştea tragică a cîmpului bătăliei la sfîrşitul zilei : mulţime de morţi şi muribunzi ; răniţi grav încercînd să se ridice şi căzînd, fără putere, la pămînt ; arme şi bagaje răspîndite pretutindeni ; multă pradă rămasă la biruitori. Moldovenii şi cazacii se odihniră patru zile pe locul victoriei.

Spre finele lunii aprilie vestea înfrîngerii de la Jilişte deveni publică, comentată de îndată în cercurile oficiale de la Istanbul şi Viena, din Polonia (Cracovia), Genova, Veneţia şi, fireşte, din Transilvania. Victoria lui Ion Vodă produse pretutindeni

[1] Confruntînd mărturiile, lupta de la Jilişte a avut loc, după toate probabilităţile, la 14 aprilie şi nu la 23, cum citim pe lespedea de mormînt a lui Albul Golescu : vezi Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, ediţia a 2-a, 1966, p. 148—149.

www.dacoromanica.ro

o puternică impresie. Pentru otomani se impuneau grabnice măsuri, cu atît mai mult cu cît noi ştiri arătau că Ion Vodă voia să tragă toate foloasele biruinţei sale.

CONTINUAREA OPERAŢIUNILOR MILITARE. ASEDIUL BRĂILEI

După şederea la vadul Rîmnei, oastea moldoveană înaintă spre părţile Buzăului, apoi spre vest, pînă la poalele munţilor, iar de aci se întoarse la Dunăre şi îşi aşeză tabăra aproape de Brăila unde, după informaţiile primite, se refugiase Petru Şchiopul.

O coloană însă, comandată de marele vornic Dumbravă, ocupă Bucureştii, fără a întîmpina rezistenţă, şi instală aci domn pe „prietenul lui Ioan, Vintilă, fiul lui Pătraşcu Voievod [...]“ [1].

Pentru gîndirea politică a lui Ion Vodă are deosebită semnificaţie ocuparea capitalei Ţării Româneşti şi aşezarea aci a unui domn aliat, susţinător al luptei antiotomane. Domnul Moldovei reia tradiţia lui Ştefan cel Mare care, cu aproape un secol în urmă, încercase de mai multe ori — dar fără rezultat de durată — să schimbe cîrmuitorii de la sud de Milcov şi să-şi asigure alianţa lor. Încercarea din 1574, deşi izbutită numai pentru cîteva zile, dovedeşte posibilităţile de acţiune ale lui Ion Vodă şi perspectiva largă a politicii sale.

Dar Vintilă Vodă nu putea conta decît pe o mică garnizoană de moldoveni, lăsată în Bucureşti.

[1] Pătraşcu cel Bun, fost domn al Ţării Româneşti, 1554—1557.

www.dacoromanica.ro

Marii dregători ai lui Alexandru al II-lea — vornicul Dragomir, comisul Mitrea, pîrcălabul Ioan, paharnicul Bratu şi alţii — strîng ceva oameni şi vin asupra capitalei. În loc de a ataca direct ei aleg însă calea ocolită : cumpără căpeteniile, pătrund în Bucureşti, prind şi ucid pe Vintilă Vodă şi pe cei cîţiva sprijinitori ai săi. Marele Vornic Dumbravă izbuteşte cu multă greutate să se refugieze în Transilvania, de unde a fost extrădat mai tîrziu şi ucis din porunca domnului Ţării Româneşti (tot în 1574).

Între timp, Ion Vodă, sosit în faţa Brăilei, cere comandantului otoman al cetăţii să-i predea pe Petru Şchiopul şi pe fratele său, aflaţi acolo. Drept răspuns, patru musulmani prezintă voievodului zece ghiulele mari, alte zece mai mici, o ţeavă de tun, două săgeţi şi piroane — ca „daruri" ale comandantului turc care înţelegea să-l răsplătească astfel pe „rebelul" vinovat de a se fi împotrivit cu armele planurilor Înaltei Porţi. Reacţia din partea lui Ion Vodă a venit degrabă şi fără cruţare. Solii, legaţi de cîte o bîrnă mare de lemn, cu urechile, nările şi buzele tăiate, sînt aruncaţi la porţile oraşului. Apoi trupele moldovene, trecînd peste palisadele de lemn, intră în Brăila, unde iau mare pradă, dînd foc multor case. Sîntem în primele zile ale lunii mai 1574.

Pe cînd Ion Vodă pregătea şi atacul cetăţii propriu-zise, îi vine ştirea că în ajutorul garnizoanei împresurate la Brăila sosesc aproximativ 15 000 oameni. Voievodul trimite împotrivă-le cavaleria moldoveană şi pe cazaci, care împrăştie şi nimicesc (undeva în Bugeac) cea mai mare parte a oştilor duşmane, apoi el însuşi ridică asediul Brăilei, îndreptîndu-se spre raiaua Tighinei, unde aveau loc noi concentrări de trupe.

www.dacoromanica.ro

Prima lună a ostilităţilor se încheia, aşadar, cu trei înfrîngeri ale otomanilor şi pusese în cumpănă chiar scaunul Ţării Româneşti. Oficialităţile din Istanbul se tem acum de extinderea operaţiilor. Marele vizir îşi îndreaptă mînia asupra lui Alexandru al II-lea şi a fratelui său Petru Şchiopul, deoarece ei dăduseră toate asigurările că Ion Vodă, o dată mazilit, se va retrage de bună voie ! Mihail Cantacuzino, zis şi Şeitanoglu, „cel mai de seamă mijlocitor al depunerii lui Ion şi al numirii lui Petru", începu să se teamă de eventualele represalii împotriva propriei sale persoane. Se pronunţă din nou numele lui Bogdan Lăpuşneanu, dîndu-se ca probabilă revenirea sa la domnie. Cercurile din Istanbul mai discutau şi eventualitatea unei intervenţii polone de partea moldovenilor. E drept că doi magnaţi ai Poloniei, Albert Laski şi principele Constantin Ostrogski, trimiseseră o scrisoare de încurajare lui Ion Vodă (aprilie 1574), exprimîndu-i simpatia lor, regretînd că nu-l puteau ajuta efectiv, dar amintind că s-au dat dispoziţii comandanţilor poloni de la graniţe pentru o eventuală acţiune. Scrisoarea a rămas, de fapt, fără urmare ; destul însă că, aflînd de conţinutul ei, demnitarii otomani să cumpănească şi asupra unei atari eventualităţi. De aceea, sultanul şi marele vizir trimit scrisori regelui Henric al Poloniei, cerîndu-i lămuriri asupra atitudinii ostile a celor doi nobili. Dealtfel, otomanii erau atît de surprinşi de evoluţia evenimentelor, încît socoteau că rezistenţa şi victoriile lui Ion Vodă nu au fost dobîndite numai prin forţe proprii, ci că voievodul a avut, desigur, şi sprijin dinafară. Pentru otomani rămînea şi eventualitatea unei intervenţii ruseşti. Îndată după lupta de la Jilişte, se vorbea la Istanbul de un tratat de

www.dacoromanica.ro

alianţă între Ion Vodă şi ţarul Rusiei şi de un posibil atac al armatelor ruse împotriva tătarilor (ca să-i împiedice pe aceştia să atace Moldova). Se mai spunea că domnul Moldovei ar fi cerut senatului de la Varşovia să acorde trupelor ruseşti drept de liberă trecere prin Polonia. Erau simple zvonuri, fără temei, suficiente însă pentru a întări temerile cercurilor oficiale de pe malurile Bosforului.

Între timp operaţiile militare continuă. Oştile moldovene cuprind oraşul Tighina şi înconjoară cetatea, dar fără să o poată cuceri. Un nou corp de oaste turco-tătară, venit de peste Nistru, este lovit de cazacii lui Sviercevski şi de 3 000 de moldoveni. Timp de mai bine de un ceas soarta luptei rămîne îndoielnică, dată fiind superioritatea numerică a otomanilor. Intervenţia pedestrimii moldovene, rămasă pînă atunci în rezervă, aduce curînd decizia. Înfrînţi, turcii încep să se retragă; ajung nu prea departe, fugarii fiind tăiaţi cu coasele şi cu săbiile. Arme, care cu provizii, o mare pradă rămîn biruitorilor. Două sute de prizonieri, aduşi în faţa lui Ion Vodă, sînt ucişi. Concomitent, un detaşament de 600 cazaci, comandat de un vechi marinar, Pocotillo, coboară în 25 mari ambarcaţiuni pînă la Cetatea Albă, unde arde jumătate din oraş.

Către mijlocul lunii mai 1574, după un scurt repaus pentru refacerea forţelor, Ion Vodă îşi concentrează din nou trupele la Huşi. Poziţie bine aleasă, la o distanţă aproximativ egală (la circa 120—140 km) de Cetatea Albă şi nordul Dobrogei şi de graniţa Ţării Româneşti, de unde puteau veni coloanele invadatoare. Străjile supravegheau de aproape mişcările duşmanilor.

www.dacoromanica.ro

Comandanţii otomani îşi dădeau seama că nu vor putea înfrînge rezistenţa moldovenilor decît angajînd în luptă importante efective. Ca atare, beglerbegul Greciei — cel mai de seamă comandant din Peninsula Balcanică — este chemat în audienţă la sultan — la 2 mai (de îndată ce ştirea înfrîngerii de la Jilişte devenise publică). Trecînd prin Adrianopole, comandantul otoman, cu o gardă personală de 700 ieniceri, se îndreaptă spre Sofia. Toţi sangeacii de pe linia Dunării şi hanul tătar primesc poruncă să-şi unească forţele, cît mai repede, în ajutorul lui Petru Şchiopul. Beii de Nicopole şi de Vidin şi cu detaşamente muntene şi transilvane trebuia să încerce o pătrundere pe valea Siretului, iar beglerbegul Rumeliei, cu nouă sangeaci şi o formaţie de şoc (2 000 ieniceri), să se concentreze în nordul Dobrogei, pentru a trece Dunărea pe la Obluciţa, în timp ce beiul de Cetatea Albă şi trupele tătare, comandate de fiul hanului, urmau să atace dinspre răsărit. În primele zile ale lui iunie 1574 concentrarea forţelor duşmane era încheiată. De la Milcov şi Putna, de-a lungul Dunării şi de aci la Nistru pînă spre Tighina, invazia se putea produce în orice moment.

În faţa acestei situaţii deosebit de grele, Ion Vodă îşi dă seama că singura soluţie este să atace succesiv oştile inamice, spre a împiedica joncţiunea lor. Capacitatea de luptă a armatei moldovene, înzestrarea ei tehnică, rapiditatea manevrelor — toate acestea îndreptăţeau perspectiva unei rezistenţe victorioase. Iar o nouă victorie putea oferi — se cunoşteau exemple similare în istoria Moldovei — premizele unei negocieri politice a conflictului. Alternativă cu atît mai de luat în considerare cu cît Dunărea forma, la rîndu-i, un obstacol natural mai uşor de apă-

www.dacoromanica.ro

rat. Ion Vodă îşi trimite cavaleria — deci corpurile sale cele mai mobile — la Dunăre, în dreptul Isaccei, sub conducerea hatmanului Eremia „Cernăuţeanul", cu poruncă să împiedice cît mai mult pe otomani să treacă fluviul, să le pricinuiască pierderi şi, firește, să adune informaţii.

O primă încercare a turcilor de a-şi pune planul în aplicare este, pare-se, respinsă. Atunci Petru Şchiopul se întîlneşte pe ascuns cu Eremia hatmanul căruia îi enumeră forţele de care dispunea şi îi comunică hotărîrea sultanului de a ucide pe Ion Vodă. Viitorul domn îi făgăduieşte lui Eremia viaţa, libertatea, averea şi îi dă 30 000 de galbeni, cu promisiunea unei sume mai mari după realizarea scopului. Hatmanul alege, deci, calea trădării. El se retrage de la Dunăre şi anunţă pe Ion Vodă că efectivele adversarului ar cuprinde între 10 000 şi 15 000 oameni. Concomitent, s-a produs, pare-se, şi un atac otoman de diversiune dinspre Milcov, respingînd trupele moldovene de acoperire.

BĂTĂLIA DE LA IEZERUL CAHUL ŞI DE LA ROŞCANI

Primind ştirea despre atacul otoman, Ion Vodă hotărăşte să iasă în calea invadatorilor. În sunetul trîmbiţelor şi în cadenţa tobelor, „cu voie bună", începe coborîrea spre Dunăre şi după 4 zile ajunge la circa 12 mile de duşman. Sviercevski, care-şi exprimase îndoielile asupra informaţiilor date de hatman, înaintă cu un corp de cavalerie (5—6 000 oameni comandaţi tot de Eremia) şi respinse, relativ uşor, o avangardă otomană, dar fără să poată afla ceva asupra efectivelor reale din tabăra adversă. Socotind

www.dacoromanica.ro

însă, după puternica avangardă de care a dispus dușmanul, Sviercevski împărtăși voievodului temerea că numărul otomanilor trebuie să fie mult mai mare decît cel cunoscut anterior. Dar Ion Vodă credea mai departe în cinstea hatmanului Eremia și-i răspunse lui Sviercevski : „îi vom socoti în luptă" ! Cuvinte de o reală semnificație, ce merită să rămînă alături de cele ale marilor comandanți militari ai lumii. Moldovenii își așază tabăra, la 3 mile depărtare de dușman, pe malul răsăritean al lacului Cahul, înconjurînd-o cu care, cu străji duble la fiecare intrare și cu iscoade. Prima parte a planului inițial fusese realizată : otomanii n-au avut timp să înainteze la nord de Dunăre și nici să facă joncțiunea cu tătarii. O ultimă recunoaștere efectuată personal de Ion Vodă, cu cîțiva însoțitori, de pe un deal, nu aduce rezultate deosebite. Era în ziua de miercuri, 9 iunie.

În noaptea de miercuri spre joi „avangarda trădătorilor" — Cozma Murgul, fost pîrcălab de Hotin, Bilăi și Stănilă — trece la dușman. (Vor fi răsplătiți cu demnități sub domnia lui Petru Șchiopul). A fost, probabil, o hotărîre bine cumpănită a celor trei boieri fruntași, aplicată la momentul potrivit. Dealtfel, chiar din luna mai, trei rapoarte (pornite din Istanbul și Alba Iulia) consemnau unele zvonuri despre acțiuni ale unor comandanți și boieri moldoveni, care ar fi trecut la turci.

Bătălia hotărîtoare de la Cahul se dă joi, la 10 iunie 1574, pe un platou cu văi laterale (ce ascundeau mișcările trupelor de rezervă). Cîți oameni se înfruntau ? Turcii și tătarii par să fi concentrat 60 000 oameni, cu 120 tunuri (deși mărturiile sînt foarte diverse, de la 50 000 la 200 000 soldați !).

www.dacoromanica.ro

Moldovenii — în jur de 30 000 („fără prostime şi adunătură, [...]"), din care 13 000 călări şi bine înarmaţi, restul pedestrime, cu arcuri, coase, săbii şi ghioage. De asemenea, Ion Vodă avea la dispoziţie şi o puternică artilerie : 30 de tunuri obişnuite şi 80 piese mari („puşci huşniţe") aruncătoare de ghiulele. Înzestrarea armatei cu 110 guri de foc şi folosirea lor eficientă în bătălie arată că oastea moldoveană dispunea de o tehnică militară la nivelul european al epocii. Pentru uşurinţa mişcărilor, Ion Vodă îşi împărţi oamenii în 30 de pîlcuri de cîte 1 000 de oameni fiecare, aşezîndu-le în poziţie de luptă : pe aripa dreaptă cazacii ; în centru pedestrimea, dispusă probabil în două linii, fiecare pîlc avînd în faţă cîte un tun, „puşcile" mari fiind plasate între detaşamente ; la flancul stîng era cavaleria. La rîndul lor turcii îşi desfăşurară trupele pentru atac.

De pe o înălţime, Ion Vodă urmări mişcările inamicului şi îşi dădu imediat seama că fusese înşelat asupra tăriei adversarului. Dar bătălia era iminentă. Hatmanul Eremia, chemat în grabă de domn, răspunde că nu poate veni, dat fiindcă tocmai începea atacul, dar că speră să facă acum dovada adevăratelor sale gînduri faţă de voievod !

Cavaleria moldoveană îşi începe înaintarea, ca pentru asalt. Dar la un semn al trădătorului Eremia, un steag este coborît, iar ostaşii îşi ridică „şlicele" (căciulile) în vîrful suliţelor. Turcii le fac semn să intre în rîndurile lor. Rapiditatea cu care s-a efectuat trecerea de partea duşmanului arată că ea fusese amănunţit pregătită, că Eremia se înţelesese în prealabil şi cu ceilalţi comandanţi (inferiori) ai cavaleriei, acţionînd cu toţii, concomitent, la momentul

www.dacoromanica.ro

convenit. Oştirea lui Ion Vodă primi una dintre cele mai grele lovituri. Prin forţa ei de atac, cavaleria era menită — aşa cum procedase la Jilişte sau în Bugeac — să dezorganizeze dispozitivul inamicului, deschizînd astfel drumul pedestrimii. Oastea moldoveană era acum descoperită pe tot flancul ei stîng, iar raportul numeric de forţe sensibil schimbat. Dacă iniţial, pe baza informaţiilor falsificate primite, Ion Vodă îşi socotea adversarul aproximativ egal ca număr, în dimineaţa zilei îşi dădu seama că raportul devenise 2/1, pentru ca, în cîteva ceasuri, după trădarea lui Eremia, acest raport să fie 3/1 în favoarea otomanilor.

În momentul trădării, Ion Vodă se afla în mijlocul pedestraşilor săi, care aveau pentru dînsul „o deosebită credinţă şi iubire" şi erau „foarte îngrijoraţi de viaţa lui, temîndu-se ca nu cumva să-l înşele boierii şi să-l dea viu pe mîinile turcilor" — după cum consemnează Leonhard Gorecki. Faţă de neaşteptata trădare, rîndurile moldovene şovăiră, grupîndu-se apoi mai strîns în jurul voievodului. Otomanii aşezară în prima linie chiar pe oamenii lui Eremia, obligîndu-i să înceapă atacul. În acest moment deosebit de critic, însuşirile de comandant ale lui Ion Vodă se reliefară din plin. Să-l ascultăm pe cronicarul Nicolae Costin : „Ce, Ion Vodă, ca un om cu inimă mare ce era, să nu-ş blăzuiască [amăgească] inimile pentru Irimiia pîrcălabul [1], care au viclenit pre domnu-său, aşea, îndată au poroncit să dea în dobe şi trîmbiţă sămnu de războiu. Iară turcii au pus în frunte pre Irimiia pîrcălabul cu

[1] Nicolae Costin dă lui Eremia rangul de pîrcălab ; de fapt era hatman — comandant al cavaleriei.

www.dacoromanica.ro

oamenii săi, de-i mîna denapoi ca pe niște vite asupra oștii lui Ion Vodă. Iară Ion Vodă, văzînd pre moldovenii săi cu Irimiia pîrcălabul în frunte, au poroncit de au slobozit săneţăle toate într-înşii, de au perit pînă la unul, şi cîţi n-au perit de focul lui Ion Vodă, îi ucidea turcii den urmă, de nu putea străbate de trupurile lor căzute".

Ca de obicei, trădătorii au primit dreaptă răsplată şi din partea foştilor fraţi de arme şi din partea noilor stăpîni ! Tot acum va fi dispărut şi Eremia, deoarece numele său nu apare în nici un act de la Petru Şchiopul.

Cazacii atacă atunci cu furie pe otomani ; tot astfel şi pedestraşii moldoveni, mai curînd „gata să moară, decît să nu biruiască". „Cazacii — scrie Leonhard Gorecki — după datina lor lovind pe turci din flanc, îi tulbură mult. Sosesc şi românii care întrec cu mult pe turci prin vitejia, armele, puterea lor de luptă şi bărbăţia lor ; deschizîndu-şi drum, ei taie pe otomani cu mare putere". Turcii dau atunci înapoi, manevrînd ca să atragă pe moldoveni şi pe cazaci în bătaia tunurilor. Sviercevski simte înşelăciunea şi porunceşte retragerea, efectuată în ordine. Respingînd un atac inamic, moldovenii se regrupează, îşi refac dispozitivul de luptă şi încarcă tunurile.

Cu efective noi şi cu artileria în faţă, comandantul otoman dezlănţui un al treilea asalt, oprit însă de loviturile tunurilor lui Ion Vodă şi de o înverşunată luptă corp la corp : „[...] ci moldovenii aşa sta — povesteşte Grigore Ureche — cum s-ar fi gătit de moarte, iar nu să izbîndească. Şi multă moarte s-au făcut între îmbe părţile, că nu era a călca pre pămînt, ci pre trupuri de om. Şi aşa mai apoi de

www.dacoromanica.ro

aproape se bătea, că şi mînule le obosise, şi armele-şi scăpa. Că acela prah se făcuse, cît nu se cunoştea carele de carele este, nici de sineţe se auzia şi de trăsnetul puşcilor de îmbe părţile, că nici puşcarii nu mai ştiau în cine dau". Lupta se prelungi cu egală îndîrjire de ambele părţi. Cu voce puternică, domnul dădu poruncă alor săi să se retragă îndărătul tunurilor, pentru un moment de răgaz; turcii fac la fel. Din Obluciţa (pe malul drept), văzînd retragerea otomană şi socotind pe moldoveni cîştigători, locuitorii încep să-şi părăsească în grabă oraşul.

În timpul acestei scurte întreruperi, o ploaie repede de vară udă complet întreaga rezervă de pulbere a oastei moldovene. Faţă de marea superioritate numerică a otomanilor, aruncînd în luptă rezerve odihnite, moldovenii şi cazacii pierdeau astfel ultimul lor sprijin eficace — artileria —, rămînînd cu armele obişnuite. Atunci un nou contingent turc (unele mărturii îl socot la 20 000 oameni) se aruncă asupra aripei stîngi moldovene. Nu reuşeşte însă să-i destrame dispozitivul şi lupta se prelungeşte cîtva timp cu înverşunare. La un moment dat se produce, în flancul stîng al oştirii lui Ion Vodă, năvala tătarilor ascunşi pînă atunci în văile apropiate, cărora li se alătură noi trupe turceşti. Copleşiţi de număr, cu grele pierderi, moldovenii şi cazacii dau înapoi pe toată linia.

Pentru a doua oară de la începutul acestei tragice zi, Ion Vodă încearcă o nouă soluţie : îşi regrupează oamenii (cazacii luptau acum alături de pedestrime), dînd un fulgerător contraatac, în momentul cînd inamicii se aşteptau mai puţin la aceasta. Şaizeci de tunuri sînt recucerite. Însuşi Ion

www.dacoromanica.ro

Vodă trage după sine, pe o scurtă distanţă, o piesă de mare calibru. Contraatacul aduce un răgaz moldovenilor, care izbutesc să-şi „lege" tabăra, înconjurînd-o cu căruţe. Dar tunurile nu mai pot fi mişcate prea mult din poziţiile iniţiale, deoarece lipseau atelajele. Ele sînt atunci distruse, prin explozia ţevilor datorită supraîncărcării cu pulbere. Cu neasemuite sforţări oştirea lui Ion Vodă reuşeşte să străbată o scurtă distanţă, printre corpurile celor căzuţi, leşurile de cai, bagajele şi armele împrăştiate peste tot locul, oprindu-se lîngă satul Roşcani, aşezare cu puţin înainte devastată de hoardele tătare. Poziţia a fost repede întărită cu şanţuri, metereze şi care. Era în seara zilei de joi, 10 iunie 1574.

În prima noapte otomanii, sosiţi în faţa redutelor improvizate, ard fără încetare casele şi hambarele din împrejurimi, pentru ca nu cumva moldovenii să încerce, pe întuneric, spargerea încercuirii. Vineri, 11 iunie, în zori, mai multe asalturi turceşti sînt respinse, cu mari pierderi pentru atacatori. La rîndu-le, moldovenii şi cazacii fac mai multe incursiuni în liniile duşmanilor. Sîmbătă luptele continuă. Sfîrşitul lor ar mai fi întîrziat dacă nu intervenea şi lipsa de apă ; poziţia de la Roşcani nu avea nici fîntîni, nici apă curgătoare. Oamenii îşi întindeau cămăşile pe pămîntul cu rouă ca să poată pune buzele pe pînza astfel umezită. Setea frîngea puterea de rezistenţă a ostaşilor. Pentru a-şi salva vitejii de la un chinuitor sfîrşit, Ion Vodă se hotărăşte să trateze cu duşmanul. Otomanii trimiseseră dealtfel parlamentari, propunînd voievodului să se predea. Chemaţi la sfat, căpeteniile, începînd cu cazacii, îşi arată neîncrederea în promisiunile otomanilor care, bănuiau ei, nu-şi vor respecta condiţiile predării.

www.dacoromanica.ro

Împrejurările erau însă prea vitrege. Ion Vodă consimţi să înceteze lupta în aceste condiţii : pedeştrii lui să fie liberi să se reîntoarcă la gospodăriile lor ; cazacii, păstrîndu-şi armele, să fie lăsaţi să meargă acasă, iar Ion Vodă să fie dus în faţa sultanului pentru a justifica cele întîmplate. Au fost date jurăminte pe Coran, în numele întregii armate otomane, în timp ce Petru Şchiopul jură pe Evanghelie, că vor fi păzite condiţiile stabilite. Cu astfel de „garanţii" voievodul îşi luă rămas bun de la ai săi, mulţumindu-le din inimă pentru vitejia şi sacrificiul lor. În ochii multora apărură lacrimile ; cazacii sărutară mîna domnului, care le împărţi şi giuvaerurile sale, precum şi sabia sa mare, cu două tăişuri. În trei detaşamente călări, cazacii părăsesc reduta de la Roşcani. Ion Vodă se întoarce spre oastea sa, o binecuvîntă, întovărăşindu-şi oamenii pînă dincolo de tabără. Se despărţeau pentru totdeauna. Luni, 14 iunie 1574, cu un singur slujitor, Osmolski, Ion Vodă sosește în cortul cel mare al comandantului otoman. Timp de patru ceasuri răspunse cu demnitate, în limba turcă, la acuzaţiile ce i se aduceau. Sfîrşitul, hotărît dinainte, veni brusc. Arătîndu-se jignit de anume cuvinte ale domnului, Cighaleg-Zade-Iusuf îl loveşte cu hangerul. Ienicerii se reped asupră-i, îl tîrăsc afară şi-i taie capul, iar trupul său puternic, legat de patru cămile, este rupt şi fărîmat. Oştenii musulmani îşi moaie iataganele în sîngele voievodului, fiecare vrînd să păstreze o fărîmă din oasele sale, ca un talisman care le-ar da vitejia şi tăria celui asasinat.

Moldovenii supravieţuitori, rămaşi fără arme, sînt ucişi şi ei, ca să servească de exemplu oricui ar mai îndrăzni să se ridice altădată împotriva Porţii. Foarte

www.dacoromanica.ro

puțini ostași moldoveni au supraviețuit, iar prada adunată de otomani s-a ridicat la circa 400 care. Dar și pierderile turco-tătare au fost mari : 28 000 oameni, după evaluările unui ambasador al marelui han, veste trimisă senatului Poloniei.

Văzînd cum sînt „respectate" jurămintele solemne, cazacii încearcă să reocupe reduta de la Roșcani ; ei izbiră trupele otomane aflate deja acolo într-o desperată luptă corp la corp. La urmă, rămîn, dintre toți, doar doisprezece supraviețuitori, inclusiv hatmanul Sviercevski. Impresionat de comportarea acestor cazaci, comandantul turc le lăsă viața și porunci să fie îngrijiți. El le propuse chiar, de mai multe ori, să primească legea musulmană, dar cazacii refuzară. La începutul lui iulie ei ajung, prizonieri, la Istanbul. Mai tîrziu, fiind răscumpărați, au norocul să se întoarcă în patria lor.

La 19 iunie, capitala otomană primește știrea prinderii și uciderii voievodului „rebel". Ambasadorul Franței d'Acqs și, probabil, și ceilalți reprezentanți diplomatici, prezentară marelui vizir felicitări pentru sfîrșitul „fericit" al campaniei. În următoarele zile, știrile despre ultimele evenimente din Moldova ajung la Veneția, la curtea imperială germană, în Polonia și în alte părți.

Îndată după terminarea acestor lupte, hoardele tătare se reped, fără opreliște, asupra satelor și orașelor Moldovei, pînă în ținutul Dorohoiului : „Iară dacă au perit Ion Vodă — scrie Grigore Ureche — tătarii s-au lăsat în pradă peste toată țara, de au robit, de n-au fost niciodată mai mare pustietate în țară decît atuncea, că pre toți i-au acoperit fără grijă pe la casele lor ; unde pînă astăzi între Prut și între Nistru au rămas pustietate, de nu s-au

www.dacoromanica.ro

mai descălecat oamenii". Mulţime de robi (printre care şi un număr de otomani !), este tîrîtă de năvălitori. „Înălţimea voastră să ştie că întreaga Moldovă a fost îngrozitor devastată prin foc şi sabie — scrie, la 12 iulie, Andreas Zborowski, cardinalului Francesco Commendone ; mulţi creştini au fost robiţi şi toţi, copii şi bătrîni, au fost mînaţi ca vitele de către opt mii de turci, treizeci de mii tătari şi cîţiva creştini munteni". Timp de un sfert de secol, hrisoavele amintesc, laconic, tragicele evenimente din iunie 1574. Două sate, Bursumeni şi Lăţcani, au fost pîrjolite „cînd au prădat tătarii acest pămînt şi n-au mai rămas nime, numai locul pustiu" ; la fel Tocmăcenii, pe Miletin, şi Uricani, pe Stavna. Satul Biolare, ascultător de tîrgul Ştefăneştilor (în ţinutul Dorohoi), „a rămas selişte — citim într-un act din 1579 — şi nu era într-însa nici un suflet de om, ci a fost tot fără oameni". Mulţi îşi pierd avuturile : „Aceste privilegii — consemnează un hrisov din 20 aprilie 1576 — le-au pierdut în vad la Siret, cînd au venit tătarii şi au prădat ţara noastră şi *i-au ajuns acolo şi le-au luat totul*". Ca să scape de robie, cei năpăstuiţi îşi vînd bunurile : Sanda şi sora ei Drăguţa „de bună voia lor, nesilite de nimeni, nici asuprite", vînd pe 1 000 de zloţi marelui logofăt Ioan Golăi dreapta lor ocină(moştenire de la străbunul Grozea comis, slujitor al lui Ştefan cel Mare), anume satul Iucşani, inclusiv loc de moară, „cînd s-au răscumpărat ele din robie de la tătari".

Pentru a linişti spiritele, otomanii dădură, pare-se, un ordin garantînd eliberarea celor prinşi şi instalară chiar puncte de control de-a lungul Dunării pentru a împiedica trecerea unor robi. Dar tătarii nu erau

www.dacoromanica.ro

dispuşi să asculte de atari ordine. Cînd Petru Şchiopul, după instalarea sa ca domn, ceru hanului eliberarea robilor şi-i arătă cît de mari au fost distrugerile tătăreşti, hanul, replicîndu-i „dîrz şi ameninţător", condiţionă restituirea oamenilor şi a bunurilor de răscumpărarea lor prealabilă. Un raport, exprimînd sentimentul general al momentului (iulie 1574), dă lui Petru Şchiopul numele de „voievod al pustiului", deorece „pămînturile şi aşezările au fost mai toate arse". Amintirea cumplitelor desfăşurări va dăinui decenii. Cînd în 1650 tătarii năvălesc din nou în Moldova, pustiirea — scrie Miron Costin în al său Letopiseţ — a fost „cu puţin mai mică" decît aceea din timpul lui Ion Vodă. Comparaţia cu anul 1574 este, prin ea însăşi, grăitoare.

Cum uciderile şi devastările n-ar fi fost de ajuns, li se alătură foametea. O ambasadă polonă, la întoarcerea ei de la Istanbul, alege drumul prin Muntenia şi Transilvania „din cauza foametei mari ce bîntuia în Moldova în 1574 şi 1575". Cînd, în 1576, noul rege al Poloniei, Ştefan Báthory (1575—1586), trece prin Moldova pentru a-şi prelua stăpînirea, este întîmpinat de Petru Şchiopul cu o pîine de secară, socotită ca darul cel mai de preţ — atît de mare era lipsa ce cuprinsese ţara.

Din analiza evenimentelor rezultă că războiul din 1574 a fost pierdut, în primul rînd, datorită trădării dregătorilor fruntaşi. Deşi datorau lui Ion Vodă situaţia lor privilegiată, unii dintre ei au trecut, în momentul bătăliei hotărîtoare, la inamic, de îndată ce interesele lor proprii — ranguri, pămînturi, sate — au fost recunoscute şi garantate de Petru Şchiopul şi de turci. Grigore Ureche, exprimînd punctul

www.dacoromanica.ro

de vedere al fruntaşilor boierimii, caută să dea o explicaţie : „[...] Ci nevoie este a opri cei puţini pre cei mulţi şi cei slabi pre cei tari [...]" şi iarăşi : „[...] o seamă din boierii cei mari, anume Murgul, vornicul cel mare, şi Bilăi, vornicul cel mare, şi Slăvilă hatmanul, văzînd atîta putere de oaste turcească ce venise cu Petru Vodă, temîndu-se ca să nu cază în mreaja vrăjmaşilor, au părăsit pre Ion Vodă şi au fugit la turci, de s-au închinat lui Petru Vodă". La fel scrie şi Nicolae Costin. În schimb, rapoartele străine, contemporane sau ulterioare, confirmă întrutotul trecerea unei părţi a boierimii la duşman. Momentul trecerii a fost bine ales. Participînd la luptele din aprilie-mai 1574, marii dregători şi boieri ai lui Ion Vodă, beneficiari ai victoriilor repurtate, se afirmă ca o forţă politică de care Petru Şchiopul trebuia să ţină seama. De aceea îşi condiţionează adeziunea faţă de noua domnie de recunoaşterea şi confirmarea poziţiei lor dobîndită în 1572—1574 cînd, alături de Ion Vodă, pe care-l trădau acuma, îndepărtaseră feluriţi rivali de la conducerea statului. Interesul marii boierimi se întîlnea cu acela al turcilor — de a frînge mai repede rezistenţa victorioasă a românilor — şi cu acela al lui Petru Şchiopul de a-şi asigura, în interior, un sprijin politic cît mai important. „Convergenţa" acestor interese a determinat coaliţia adversarilor lui Ion Vodă. Dovada o găsim în însăşi poziţia pe care unii dintre aceşti fruntaşi o deţin sub cîrmuirea lui Petru Şchiopul. Cozma Murgul este vornic al Ţării de jos ; Bilăi, mare vornic în Ţara de sus (în primele zile după evenimentele de la Roşcani devine locţiitorul noului domn, pînă la sosirea lui Şchiopul la Suceava). Slăvilă este hatman, deci co-

www.dacoromanica.ro

mandantul oştirii. Ion Golea îşi păstrează, în continuare, funcţia de mare logofăt. Înaltele slujbe ocupate indică şi rolul acestor fruntaşi în faza finală a războiului din 1574. Desfăşurarea evenimentelor, de la simple luări de contact şi pînă la trecerea întregii cavalerii la duşman, arată că trădarea boierimii nu a fost un act determinat în ultimul moment de superioritatea numerică a adversarului — aşa cum conchid cronicarii amintiţi. A fost, dimpotrivă, o acţiune bine gîndită, adusă la îndeplinire la momentul cel mai potrivit. O atitudine similară a adoptat şi boierimea fruntaşă munteană, sprijinind cu armele pe Alexandru al II-lea în lunile martie-mai 1574 şi ucigînd pe Vintilă Vodă.

Boierimea mijlocie şi mai ales micii stăpîni de ocini, formînd temeiul oştirii moldovene, au fost statornici în apărarea ţării, deoarece îşi dădeau seama că orice uşurare a apăsării turceşti însemna, pentru ei, implicit, şi o scădere a dărilor şi prestaţiilor necesare pentru îndeplinirea cererilor Porţii. Cei mai mulţi au luptat pînă la urmă alături de voievodul lor. Curajul pedestrimii, mergînd pînă la sacrificiul suprem, devotamentul cu care au stat alături de Ion Vodă sînt cu prisosinţă atestate. Ceea ce explică atitudinea faţă de noul domn instalat de armatele invadatoare : „moldovenii nu voiesc să asculte de voievodul Petru", comunică, la 12 iulie 1574, reprezentantul diplomnatic al Veneţiei la Istanbul, iar în toamna aceluiaşi an „Ţara de sus" se revoltă.

Pierderea războiului din 1574 de către oştile moldovene se datoreşte şi conjuncturii generale externe. În momentul cînd au izbucnit ostilităţile, nici una din puterile vecine sau mai apropiate de Moldova — imperialii, Polonia, ţaratul Moscovei — nu pu-

www.dacoromanica.ro

teau sau nu aveau interes să se lupte cu otomanii. Cît despre Transilvania şi Ţara Românească, ele însele erau tributare turcilor şi forurile lor conducătoare doreau să evite orice complicaţie cu Poarta. Moldova a rămas astfel singură, supusă atacului concentric turco-tătar.

Se pune totuşi întrebarea : în conjunctura dată — luată în considerare, dealtfel, de Ion Vodă — rezistenţa armată, în primăvara anului 1574, putea duce la alt rezultat decît cel ştiut ? Care sînt sensurile majore ale acestei rezistenţe, astăzi, la patru sute de ani de la desfăşurarea evenimentelor ?

În secolul al XVI-lea Poarta nu făcuse decît să agraveze, de-a lungul deceniilor, obligaţiile impuse Ţării Româneşti şi Moldovei (fără a mai socoti încălcările teritoriale). Dacă la începutul secolului haraciul plătit de Ştefan cel Mare se cifra la 4 000 galbeni, sub Bogdan Lăpuşneanu (cînd avusese loc ultima majorare), el însuma 35 000 galbeni. Dublarea acestei sume — cerută în 1574 — însemna o povară considerabilă, suportată, în primul rînd, de ţărănimea dependentă, de micii stăpîni de ocini, de tîrgoveţi, de păturile largi ale poporului. Or, aceste repetate urcări ale haraciului nu aveau, evident, nici o bază juridică (nu cunoaştem nici o clauză a primelor închinări ale Moldovei către Poartă statuînd asemenea sporuri) ; ele erau măsuri arbitrare ale oficialităţilor de la Istanbul, doritoare să sporească veniturile statului şi pe ale lor personale, măsuri impuse de facto, prin superioritatea militară otomană. Altfel spus, Poarta încălcase de repetate ori clauzele ce reglementau raporturile sale cu ţările române. În atari condiţii, reacţia moldovenilor şi a voievodului lor apare firească. Gestul lui Ion Vodă

www.dacoromanica.ro

nu rămîne singurul de acest fel în istoria românească a secolului al XVI-lea. Înaintea lui, Ţara Românească, sub conducerea lui Radu de la Afumaţi (1522—1523 ; 1524—1525 ; 1525—1529) se împotriveşte cu armele cînd otomanii încep să încalce sistematic teritoriul ţării şi există primejdia anexării, deci a desfiinţării statului. În 1538 Petru Rareş organizează rezistenţa împotriva atacului turco-tătar-polon şi numai trădarea marii boierimi îl obligă să părăsească Moldova. În 1594 Mihai Viteazul (1593—1601), ca şi Aron Tiranul (1591—1592), dezlănţuie ostilităţile într-un moment cînd exploatarea economică a celor două ţări atinsese cuantumul cel mai ridicat. Aşa încît, reacţia armată a lui Ion Vodă faţă de cererea — fără temei legal — de a plăti un haraci de două ori mai mare, nu este un act singular, dacă o considerăm în ansamblul evenimentelor epocii sale. Dealtfel o atare reacţie fusese preconizată şi sintetizată pe plan teoretic şi de un alt voievod într-o scriere bine cunoscută : „Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie". Folosirea armelor — consideră Neagoe — se face numai în caz de extremă necesitate, cînd ţara este invadată şi toate mijloacele de a ajunge la o soluţie paşnică au dat greş. Dar să nu ne temem, în nici un caz, de superioritatea numerică a adversarului. Starea de spirit este esenţială într-o încercare supremă : „[...] omul viteaz şi bărbat şi hrăbor [curajos] nu se înfricoşează de oameni mulţi. Că omului viteaz toţi oamenii îi sînt într-ajutor, iar omului fricos toţi oamenii îi sîntu duşmani şi încă şi de ai săi iaste gonit şi batjocorit şi hulit [...]".

Voinţa de a rezista violenţei şi opresiunii străine este, aşadar, hotărîtoare în lupta pentru apărarea

www.dacoromanica.ro

independenței și suveranității unui stat. Or, această voință s-a manifestat în țările române și în secolul al XVI-lea. Cîrmuirea lui Ion Vodă constituie unul din aceste momente.

Dar pe plan militar, ce perspective avea rezistența armată, dată fiind covîrșitoarea superioritate a otomanilor ? Judecînd și din această perspectivă, războiul din 1574 a avut antecedente semnificative. Campaniile purtate de Mircea cel Bătrîn (1386—1418), Dan al II-lea (1420—1421 ; 1421—1423 ; 1423—1424 ; 1426—1427—1431), Vlad Țepeș (1448 ; 1456—1462 ; 1476), Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați s-au desfășurat, firește, fiecare în modalități diferite, dar toate în aceeași situație fundamentală, aceea a unei decisive superiorități militare a turcilor. Și totuși rezistența armată a românilor, sprijinită și pe victorii de răsunet, a constituit una din principalele premize ale soluționării pe cale politică a conflictului. Cu excepția lui Vlad Tepeș, toți ceilalți domni amintiți au ajuns la o reglementare a raporturilor cu otomanii după ce-i combătuseră cu vitejie și-i biruiseră, nu o dată. La fel va proceda și Mihai Viteazul după campaniile sale din 1594—1596, cînd va relua relațiile cu sultanul, primind chiar de la acesta steag de domnie. Este, după toate probabilitățile, și țelul urmărit de Ion Vodă : să opună rezistență la cererea nemotivată de a plăti un haraciu dublu și — tratînd cu arma în mînă — să obțină revenirea la statutul anterior, adică la acela al anilor 1572—1573. Prima etapă a campaniei, cu victoria de la Jilițe și cu celelalte operații favorabile moldovenilor (de la Brăila, Bugeac, Tighina și Cetatea Albă) demonstra că Ion Vodă și oștile sale puteau opune rezistență efectivă invaziei otomane.

www.dacoromanica.ro

O nouă victorie, la Cahul — victorie posibilă dacă n-ar fi intervenit trădarea marilor boieri — ar fi dat putinţa lui Ion Vodă să negocieze o soluţie politică. Raţionamentul şi planul său de acţiune aveau temeiuri de realizare. O arată două fapte esenţiale. În primul rînd, larga adeziune a ţării la lupta armată, vitejia, forţa de şoc, spiritul de sacrificiu şi înzestrarea tehnică a oştirii moldovene, care, în primăvara anului 1574, a dat unul din cele mai grăitoare exemple din istoria poporului nostru, în lunga sa luptă pentru libertate, pentru dreptul său de a trăi potrivit propriilor sale rînduieli. În al doilea rînd, faptul că demnitarii de la Istanbul, deşi au cîştigat pe plan militar, nu au mai procedat la o urcare a haraciului decît în 1591, adică 17 ani mai tîrziu ! Dar pentru ca Ion Vodă să reuşească în lupta pentru apărarea drepturilor majore ale Moldovei, trebuia ca toţi factorii de răspundere ai cîrmuirii sale să stea alături de el pînă la capăt. Cei mulţi, „ţara", au înţeles acest imperativ fundamental. „Privilegiaţii" însă au socotit interesele lor personale mai presus de orice şi atunci cînd au obţinut de la Petru Şchiopul şi stăpînii săi, care invadaseră ţara, garantarea vieţii, averii şi a poziţiei lor sociale, aceşti privilegiaţi, fruntaşi ai boierimii, au trădat, aşa cum înaintaşi ai lor făcuseră în 1538 părăsind pe Petru Rareş, aşa cum urmaşi ai lor se vor opune lui Mihai Viteazul. Numai că istoria a judecat altfel. Trădătorii rămîn condamnaţi în veci, cît va dăinui neamul românesc. Iar Ion Vodă şi vitejii săi stau şi astăzi, după patru sute de ani, şi vor sta mereu, mărturie că un popor care vrea să trăiască liber ştie să se ridice deasupra morţii şi să dureze, urcînd treptele împlinirii sale, ale unei vieţi mai bune, fără asuprire.

www.dacoromanica.ro

V. ÎMPOTRIVIRI FAȚĂ DE CÎRMUIREA LUI PETRU ȘCHIOPUL

Primind știrea morții lui Ion Vodă, doamna sa, Marica, cu tatăl ei, Lupe Huru, pîrcălab de Hotin, și alte cîteva familii de boieri, se retrag în Polonia, luînd și ceva avuție, îngrămădită în 27 care. Iasloviecki, voievodul Galiției, le trimite în întîmpinare un detașament de 200 oșteni, „preluînd" totodată bunurile lor care au fost puse în loc sigur și sigilate, cu motivarea că soarta lor va fi hotărîtă de însuși suveranul Poloniei ! Mai multe scrisori, pornite din Istanbul la finele lui iulie și la începutul lui august 1574, destinate regelui și senatului polon, anunțau oficial, înlocuirea lui Ion Vodă și protestau împotriva actelor de ostilitate ale Poloniei față de Poartă, în timpul recentelor evenimente, cerînd pedepsirea celor ce ajutaseră pe moldoveni și, odată cu aceasta, extrădarea refugiaților : „La dispoziția prea puternicului nostru împărat — ținea să adauge marele vizir drept încheiere la una din scrisorile sale — se află hanul cu 200 000 tătari, 80 000 alți ostași puși pe pradă și beglerbegul Greciei cu alte mii, gata de luptă, cu toții așteptînd porunca prea puternicului împărat". Senatul, invocînd vechea prietenie, precizează că ajutorul dat lui Ion Vodă era urmarea unor inițiative individuale locale, cu toate că fuseseră date cele mai categorice porunci să nu se intervină în conflict ; că prădarea Cetății Albe, dacă s-a produs în adevăr, se datorește unor cazaci care nu ascultă de

www.dacoromanica.ro

nici o autoritate ; că rudele fostului domn şi celelalte familii venite cu ele au fost rechemate în Moldova şi se află acolo, luînd cu ei şi toate bunurile lor, fără a suferi vreo pagubă în timpul şederii lor în Polonia ; despre tezaurul personal al lui Ion Vodă nu se ştie nimic, dar în orice caz nu a sosit în regat. Pentru a linişti lucrurile, o solie specială, condusă de Andrei Taranowski sosi la Istanbul în toamna lui 1574. Cele afirmate despre soarta fugarilor se adevereau. La 1 octombrie Girolamo Lippomano raportează, din Cracovia, dogelui, că soţia lui Ion Vodă se află în Moldova, rechemată de actualul voievod. (Dealtfel, la mai puţin de un an după luptele de la Roşcani, Petru Şchiopul întăreşte slugii sale „credincioase", fostul pîrcălab Huru şi nepoţilor acestuia, împărţirea unor robi ţigani).

Noua domnie a fost cu totul în voia fruntaşilor boierimii : „Boerilor le era părinte — scrie Grigore Ureche — pre carii la cinste mare îi ţinea *şi din sfatul lor nu eşia ;* ţării era apărătoriu, spre săraci milostiv, pre călugări şi mănăstiri întăria şi-i miluia [...]". Cu un asemenea sprijin al vîrfurilor ierarhiei, cîrmuirea lui Petru Şchiopul s-ar fi putut desfăşura în voie dacă nu s-ar fi lovit de împotrivirea celor de jos şi a cazacilor.

Cea dintîi încercare — anterioară lunilor august-septembrie 1577 — aparţine unuia *Creţul* — ridicat din mijlocul căzăcimii. El invocă, drept temei al acţiunii sale, rudenia cu Ion Vodă, dîndu-se frate după mamă cu fostul domn. Pretendentul are ca susţinători în ţară pe un Filipovschi care pierde, prin

www.dacoromanica.ro

confiscare, satul Brecicanii şi pe fostul logofăt Vasile Bălţatul (căsătorit cu Chiajna, soră cu Bogdan Lăpuşneanu).

În ultimele zile ale lui august 1577 (sau la începutul lunii următoare), un „oarecare Ioan [...] valahul ce se pretindea din neamul domnilor moldoveni" (cum îl arată o scrisoare a principelui Transilvaniei, Cristofor Báthory (1576—1581), intră în Moldova cu cazacii, dar este resipns. Spre finele lui noiembrie (mai curînd între 24 şi 28), pretendentul revine pe la Soroca, unde are loc o primă ciocnire. Apoi înaintează pînă la Iaşi, pe care-l ocupă după ce împrăştie, într-o luptă de două zile, un detaşament otoman şi un corp de slujitori moldoveni ai lui Petru Şchiopul.

Cine era noul stăpînitor ? Mărturiile îl arată frate cu Ion Vodă (şi cu Creţul), numindu-l Ivan sau *Nicoară Potcoavă* („pentru că frîngea în mîini potcoave de cal" — scrie Nicolae Costin). El însuşi s-a intitulat, în scurta-i domnie, *„Ion Voevod"*, la fel cu viteazul ucis la Roşcani. În vîrstă de 35—40 de ani, „blond, frumos", purta — spune un raport contemporan — „după obiceiul domnilor Moldovei, o barbă foarte lungă". Succesul său nu poate fi explicat numai prin rapiditatea acţiunii militare. El a avut sprijin şi înlăuntrul ţării. Aflînd de existenţa unui frate al lui Ion Vodă, „o samă de boiari de ţară" trimit „pre tainâ la dînsul, den ţară, poftindu-l să vie la moşie — şi, că pre urma frăţine-său, lui Ion Vodă, lui să cuvine domniia ţărăi, şi ca acestea. Să jeluia şi pre Pătru Vodă, pentru mari strîmbătăţi şi nevoi cu dările peste putinţă ce le face lor, şi au mari asuprele de turci, întru carii mare dragoste avea Pătru Vodă şi-i avea în curte

www.dacoromanica.ro

pre o samă de turci. Priimit-au Potcoavă pofta boiarilor şi le-au mulţămit şi-i întreba de sfat, în ce chip şi cu ce mijloace ari putea Potcoavă să vie la domnie, să-i facă răspunsu acei boiari ce-l poftiia". Relatează în continuare cronicarul Nicolae Costin, în Letopiseţul Ţării Moldovei : „Trimis-au acei boiari doaă cărţi, scriind una la cneaz Constantin, voevodul de Chiev, că pre atunce Chievul era leşăscu, şi altă carte la starostea de Bar, cu peceţili a cîţiva boiari mai de frunte, între care cărţi ruga-i tare să dea ăgutoriu lui Potcoavă numai pînă la Nistru, iară acolo la Nistru ei îl vor tîmpina cu oaste". Dregătorii poloni, de teama complicaţiilor, amînau răspunsul. Atunci Nicoară Potcoavă acţionă cu propriile sale forţe şi după prima încercare neizbutită (august-septembrie 1577) a reuşit să ocupe Iaşii. S-a bucurat, dealtfel, de adeziuni mai largi : „cumuşi-i rîndul oamenilor — citim în Grigore Ureche — dacă l-au vestit de domn tînăr, *mulţi s-au închinat*". Iar după intrarea în capitală a „slobozit temniţele" şi a numit pe noii săi dregători. Între ei, Şah-probabil mare vornic ; Topa (Ceapă)-postelnic ; Copeţki-pîrcălab de Hotin ; Burla-hatman. Cancelaria îşi reluă activitatea. Dintre actele interne s-a păstrat unul singur (26 decembrie 1577) prin care „Ion voievod din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei" scuteşte de dări zece poslușnici ai mănăstirii de călugăriţe de „Peste Vale" („Văleni"). O nouă încercare a lui Petru Şchiopul este respinsă cu armele printr-o nouă ciocnire, la Docolina (după 15 decembrie) : *„fost-au şi oaste de ţară* cu cazacii — spune Ureche — că mulţi se închinase". Situaţia este confirmată şi de mărturiile externe. Împăratul Rudolf al II-lea (1576—1612)

www.dacoromanica.ro

este informat că Potcoavă a fost aşezat domn de către cazaci „cu voinţa ţării". Sultanul, indicînd la 16 decembrie principelui Transilvaniei, Cristofor Báthory, să dea ajutor militar lui Petru Şchiopul, adăuga că Potcoavă intrase în Moldova cu sprijinul unor elemente din interior. Iar două rapoarte veneţiene (20 decembrie 1577 şi 7 ianuarie 1578) notează adeziunea certă a poporului pentru noul voievod.

Dar domnia rămînea condiţionată şi de recunoaşterea din partea celorlalte state. La 29 noiembrie „Ion voievod" se adresează bistriţenilor, vestindu-le venirea sa la cîrma ţării, odată cu dorinţa unor relaţii de prietenie şi ajutor. O solie specială, trimisă la Ştefan Báthory, a fost rău primită, cu ameninţătoare cuvinte. Printr-o scrisoare suveranul polon îndeamnă pe Nicoară Potcoavă să părăsească Moldova, scrisoare pe care voievodul refuză s-o deschidă. O solie, către Istanbul (pentru a aduce de acolo steag de domnie — se pare că se oferea şi o urcare a haraciului !), este reţinută pe drum de oamenii lui Petru Şchiopul. Un ceauş împărătesc, sosit la Iaşi — probabil în cercetare — îl face pe Ion voievod să scrie bistriţenilor : „[...] acum a fost la noi un ceauş de la puternicul împărat care ne-a adus ştire bună că puternicul împărat e faţă de noi cu voie bună şi cu bunăvoinţă faţă de mine şi mi-a dat domnia în Moldova". Speranţe neadeverite în realitate ! Încă de la început, oficialităţile de la Istanbul iau măsuri împotriva noului domn, dînd poruncile cuvenite sangeacilor dunăreni (de la Vidin, Nicopole, Silistra), beiului de Tighina şi principelui Transilvaniei. După lupta de la Docolina (unde au participat

www.dacoromanica.ro

şi otomanii), Petru Şchiopul primeşte şi ajutorul unor trupe transilvănene care trec munţii şi ajung pînă la Roman.

Respins de Poartă, avînd împotrivă-i trupe trimise de principele Transilvaniei, de voievodul Ţării Româneşti şi, firește, de otomani, văzînd şi ostilitatea regelui Poloniei, Nicoară (Ion) Potcoavă se retrage din ţară pe la Soroca şi trece Nistrul, în Podolio. La 1 ianuarie 1578 Petru Şchiopul revine la Iaşi. Luat prizonier de Ianusius — duce de Zbaraz —, deţinut apoi de palatinul Nicolae Seniawski, transportat la Varşovia, apoi în închisoarea de la Rawa (în Mazovia), Potcoavă este condamnat la moarte. Ştefan Báthory aprobă sentinţa, dînd urmare, în acest fel, intervenţiilor făcute de oficialităţile din Istanbul şi de Petru Şchiopul (care trimite suveranului şi daruri : 50 de boi, patru butoaie cu vin, două butii cu peşte sărat, un cal de rasă !). Execuţia a avut loc la 16 iunie 1578, la Liov, în piaţa mare ocupată de un detaşament de 400 oşteni bine înarmaţi, fiind luate măsuri speciale spre a opri eventuale mişcări de stradă. Către orele două a fost adus Potcoavă, cu mîinile libere („drept" ce i se acordase la pronunţarea sentinţei). La apariţia sa, mulţimea începu să vuiască, în timp ce tobele răpăiau. Fostul domn ceru să fie liniște şi se adresă orăşenilor. Arătă că a fost condamnat fără vreo vină ; că slujise cu vitejie regatul, luptînd împotriva „duşmanilor numelui creştinesc" ; că gîndise să facă din Moldova un zid împotriva otomanilor ; că a fost înşelat de palatinul Seniawski (care-i făgăduise că nu va avea nimic de suferit) şi că regele Báthory, la solicitările Porţii, a hotărît uciderea sa ; că cere, în sfîrşit, un tratament bun pentru tovarăşii săi de arme, oameni

www.dacoromanica.ro

viteji. Bău apoi o cupă mare de vin pentru pomenirea sa şi cinstirea prietenilor săi de lupte ; ceru să i se aducă unul din covoarele sale, îngenunche, îşi rosti rugăciunea şi primi izbitura călăului. Un geamăt surd, devenit curînd vuiet, cuprinse mulţimea. Gărzile, temătoare, îndreptară armele spre orăşenii întărîtaţi. Corpul celui ucis, îmbrăcat în haine scumpe, a fost depus la biserica moldovenească din Liov (ctitoria lui Alexandru Lăpuşneanu). Jelit de mare mulţime, a fost îngropat a doua zi, 17 iunie 1578.

Dar Petru Şchiopul n-a avut linişte nici acum. La începutul lui februarie părăseşte Iaşii cu atîta grabă, încît şi doamna sa, Maria, rămîne în oraş. Capitala este din nou ocupată de cazaci, conduşi de un „domnişor" — pe nume Alexandru (unele rapoarte îi spun tot Ioan), frate cu Potcoavă, deci jumătate frate cu Ion Vodă, cel ucis în 1574. Contingentul otoman, aflat în preajma lui Petru Şchiopul, înconjură curtea domnească fortificată ; i se alăturară şi 600 puşcaşi şi 400 călări veniţi din Transilvania, sub comanda lui Rácz Mihaly. Lipsind hrana şi muniţiile, Alexandru tratează cu căpetenia oştilor transilvănene să-l lase să se retragă din Iaşi, fireşte fără ştirea otomanilor. Ieşirea s-a produs în noaptea de 12 spre 13 martie, către orele 4 dimineaţa. Dar Rácz, ajutat de turci, urmări pe cazaci, ajungîndu-i lîngă iezerul Ciurbeştilor, unde are loc o scurtă luptă. Cazacii sînt copleşiţi de număr, căpeteniile lor prinse şi ucise, Alexandru, greu rănit, muri curînd după aceasta. În aprilie, 200 de prizonieri cazaci din Moldova, sosiţi la Istanbul, sînt condamnaţi la galere. Întrebaţi de marele vizir de ce au ocupat Iaşii, ei răspund — şi faptul trebuie reţi-

www.dacoromanica.ro

nut — că veniseră la cererea poporului moldovean însuşi. Afirmaţia este repetată într-o scrisoare a regelui Poloniei către sultan, ca şi într-un raport al unui agent britanic din Paris. În sfîrşit, în septembrie 1578 un alt corp de cazaci, conduşi de Constantin, fiul lui Nicoară Potcoavă, se apropie de hotarele Moldovei. Atras de beiul Tighinei cu promisiunea unei intervenţii pe lîngă sultan pentru dobîndirea domniei în Moldova, Constantin a fost reţinut, trimis la Istanbul şi întemniţat.

Trei fraţi ai lui Ion Vodă — Creţul, Ioan-Nicoară Potcoavă şi Alexandru — şi un nepot al său, Constantin, au încercat, aşadar, din august 1577 pînă în septembrie 1578, să cîrmuiască ţara unde domnise viteazul lor înaintaş. Primul fusese silit să se retragă ; al doilea pierise de sabia călăului din Liov ; al treilea căzuse luptînd cu turcii ; ultimul a sfîrşit, pesemne, într-o închisoare constantinopolitană.

Încercările lor, îndeosebi aceea a lui Potcoavă, arată că amintirea lui Ion Vodă mişca oamenii ; pomenirea unei legături de sînge — reală sau prezumată — cu fostul domn, adusese lui Potcoavă adeziunea unei părţi din ţară.

Ani de-a rîndul şi alţi candidaţi la domnie vor invoca rudenia cu voievodul ucis la Roşcani. În 1581 se produce o răscoală împotriva lui Iancu Sasu (1579—1582) : „Ce s-au ridicat lăpuşnenii — scrie Nicolae Costin — să se dezbată de supt mîna Iancului Vodă şi oştindu-să, au rîdicat dentre dînşii domnu pre Lungul *şi l-au numit Ion Vodă* şi au purces pe Prut în sus". Ciocnindu-se cu oastea lui Sasu, s-au bătut „vitejeşte", dar au fost împrăştiaţi, iar pretendentul a sfîrşit prins sau înnecat. Şase ani mai tîrziu cazacii vin din nou „în ţară cu

www.dacoromanica.ro

un domnişor ce i-au fost zicînd Ioan (Ivan), la 1587. Lupta se dă mai „din sus" de Ţuţora, timp de 3 zile, de la 23 la 26 noiembrie. A biruit Petru Şchiopul, ajutat de beiul de Silistra. Cei prinşi au pierit de moarte crîncenă, traşi în ţeapă sau agăţaţi în cîrlige. Pretendentul Ioan a fost închis de Petru Şchiopul într-o mănăstire, după ce i s-au tăiat nasul şi urechile.

Un fiu nelegitim al lui Ion Vodă ajunge domn în Ţara Românească, dar, spre deosebire de tatăl său, dă dovadă de atîta slăbiciune încît turcii hotărăsc să-l schimbe după o cîrmuire de vreo 13 luni (finele lui mai 1591 — iulie 1592). Poarta vrea să-l folosească din nou şi să-l aşeze în 1595, în Molodova, în locul lui Aron Tiranul. Dar oastea care-l aducea în Moldova este izbită şi împrăştiată de banul Mihalcea, cunoscutul comandant al lui Mihai Viteazul, iar Ştefan Surdu dispare, fie ucis în luptă, fie fugar.

În 1592 un alt pretendent la domnia Moldovei caută sprijin printre ieniceri la Istanbul, dîndu-se drept fiu al lui Ion Vodă, cel ucis în 1574. În 1598—1599 un pribeag, Ioan Bogdan, ajunge în Saxonia unde solicită ajutor să fie numit domn tot în Moldova ; el se pretinde frate cu „Ivonia", fiu al lui Ştefăniţă Vodă, strănepot al lui Ştefan cel Mare.

În 1616 orheienii se răscoală împotriva lui Alexandru Movilă (1615—1616), conduşi de un pretendent ce se dă drept fiu al lui Ion Vodă. La mai bine de patru decenii după evenimentele din 1574, numele viteazului de la Jilişte şi de la iezerul Cahul slujea celor ce se împotriveau cîrmuitorilor vremii.

www.dacoromanica.ro

VI. AMINTIREA LUI ION VODĂ

Vitejia, forţa de luptă şi rezistenţa oştilor române, dîrzenia, curajul şi personalitatea lui Ion Vodă s-au impus, dintru început, conştiinţei contemporanilor. Amintirea faptelor de arme din 1574 se regăseşte în lucrări apărute în limbile latină, polonă, germană, italiană, franceză, engleză şi rusă. Pînă la Mihai Viteazul, al cărui demn înaintaş a fost, nici un alt voievod din secolul al XVI-lea nu a reţinut atît de mult atenţia opiniei publice ca Ion Vodă.

În 1575, la un an numai după uciderea voievodului, Bartholomeu Paprocki tipăreşte la Cracovia *„Adevărata descriere a războiului purtat de voievodul moldovean Ioan împotriva turcilor, de asemenea cum şi din ce pricină li s-a opus şi s-a apărat cu bărbăţie, ucigînd pe turci şi pe munteni, dar a fost după aceea trădat în mod infam"*. Originalul polon nu ni s-a mai păstrat, dar cunoaştem traducerea sa în germană, tipărită în 1576, cu titlul dat mai sus. Paprocki relatează venirea cazacilor lui Sviercevski şi toate luptele moldovenilor : Jilişte (fără numirea localităţii), Brăila, Bugeac, Tighina, Cetatea Albă, iezerul Cahul şi Roşcani. Faptele povestite de Paprocki vor fi relatate de mulţi autori : „Ivon" a fost — aşa cum spun versurile de la începutul lucrării — un principe şi un erou care a ucis mai multe mii de duşmani. Volumul a atras de la început atenţia, iar editorul, din 1576, subliniază, în

www.dacoromanica.ro

pagina de titlu, că „a fost tradus cît mai sîrguincios şi tipărit spre folosul şi mulţumirea naţiunii germane".

În 1578 apare la Frankfurt pe Main, în latină, cartea lui Ioan Lasicki: *„Istoria despre intrarea polonilor sub comanda nobililor Nicolae Mielecki şi Nicloae Sieniawski în Moldova, împreună cu Bogdan voievod (căruia i-a urmat Ivonia) şi uciderea turcilor"*. Autorul este părtinitor, favorabil lui Bogdan Lăpuşneanu şi, firește, nobililor poloni Nicolae Mielecki şi Nicolae Sieniawski cărora le dedică, dealtfel, cartea. Condamnă represiunile poruncite de Ion Vodă, dar nu spune vreun cuvînt despre uneltirile unor boieri moldoveni. Deşi reflectă net mentalitatea clasei nobiliare căreia îi aparţine, Lasicki face totuşi cea mai amănunţită istorisire a expediţiei din martie—aprilie 1572 (care a încercat readucerea lui Bogdan Lăpuşneanu la domnie).

În 1578, şi tot la Frankfurt pe Main, se tipăreşte în latină volumul cavalerului polon Leonhard Gorecki: *„Descrierea războiului purtat de Ion domnul Moldovei, cu Selim — sultanul turcilor; la început cu mare izbîndă, iar apoi, trădat de moldoveanul Ieremia Cernăuţeanul, a fost ucis de otomani ce şi-au călcat cuvîntul dat şi întărit prin jurămînt"*. Este cea mai completă cronică străină a domniei lui Ion Vodă. Începe cu o descriere geografică a Valahiei (împărţită în Valahia Transalpină şi Moldova); aminteşte obîrşia românilor, descendenţii romanului Flaccus (istorisire în circulaţie printre umaniştii secolului al XVI-lea); menţionează unii domni „cu renume şi vestiţi în război, mai cu seamă acel Ştefan... care a repurtat prea strălucite biruinţi [...]"; trece apoi la povestirea propriu-zisă: înlo-

www.dacoromanica.ro

cuirea lui Bogdan Lăpuşneanu, încercarea acestuia de a-şi relua cîrmuirea (rezumată după Paprocki) şi — îndeosebi — luptele din 1574. Spre deosebire de Lasicki, Leonhard Gorecki subliniază personalitatea lui „Ivon" vodă, comandant renumit de mare curaj, „bărbat demn de aducere aminte". Sfîrşitul campaniei din 1574 este prilej pentru autor de a relua o meditaţie asupra cunoscutei teme a nestatorniciei lucrurilor omeneşti [1].

Tot în 1578, lucrările lui Gorecki şi Lasicki sînt editate la Basel, în limba germană, de Nicolae Höniger. Traducerea este dedicată tînărului George Filip de Hattstatt, ca să înveţe din aceste cărţi „admirabilele planuri şi meşteşuguri de război pe care cutezătorul erou Ivonia le-a folosit împotriva turcilor şi i-a învins adesea". Faptele voievodului erau astfel date drept exemplu pentru cei ce se pregăteau în cariera militară.

O sumă din istoricii secolelor XVI, XVII şi XVIII au reluat informaţiile date de Bartolomeu Paprocki, Ioan Lasicki şi Leonhard Gorecki. Aşa, de pildă în 1581, Lancelot Voysin, seigneur de la Popelinière scotea a patra ediţie din *„Istoria Franţei, incluzînd cele mai însemnate întîmplări petrecute în provinciile Europei şi în ţările vecine, fie în timp de pace, fie în război, atît laice cît şi bisericeşti, din anul 1550 pînă în timpul de faţă"*. De relevat că ediţiile anterioare nu cuprindeau vreo referire la evenimentele domniei lui Ion Vodă ; de îndată ce le-a cunoscut, istoricul francez

[1] Paprocki, Lasicki şi Gorecki au fost editaţi de A. Papiu-Ilarian în *„Tesauru de monumente istorice pentru România"*, vol. III, Bucureşti, 1864, p. 209—286.

www.dacoromanica.ro

le-a socotit de un deosebit interes, incluzîndu-le în volumul său. Cronicarul Matei Strykowski, însoţind pe ambasadorul polon Andrei Taranowski la Istanbul, face cîteva însemnări despre Ion Vodă ; afirmă, între altele, că ar fi văzut, în 1575, capul voievodului ucis la Roşcani, ţintuit la intrarea curţii domneşti din Bucureşti (fapt inexact, dealtfel). În 1597, Ioachim Bielski scoate o nouă versiune din *„Kronica Polska"* scrisă de părintele său Martin Bielski. El reia, în extenso aproape, relatările despre atacul armat al lui Bogdan Lăpuşneanu în Moldova (în 1572) şi mai ales despre luptele din 1574. Italianul Giovanni Botero, abate al mănăstirii San Michele din Chiuso, notează, în călătoriile sale, date despre ţările române, amintind şi de Ion Vodă.

În 1602 apare la Köln, în latină, cartea olandezului Mihaelis van Isselt *„Istoria faptelor întîmplate în întreaga lume [...] pînă în anul 1586 [...]"*, cu ştiri despre războiul din 1574. Tot în 1602 se tipăreşte la Como, în limba italiană , *„Din evenimentele lumii descrise de signore* Cesare Campana, *gentilom din Aquila [...]"* cu un subcapitol rezervat lui *„Giovanni Vaivoda din Moldavia"*. Un an mai tîrziu (1603) Richard Knolles publică la Londra *„Istoria generală a turcilor, de la începutul acestui popor şi pînă la ridicarea familiei otomane ; cu toate expediţiile mai însemnate ale principilor creştini împotriva lor ; deopotrivă, cu vieţile şi cuceririle regilor şi sultanilor otomani. Alcătuită cu exactitate din cele mai cunoscute istorii vechi şi noi [...]"*. Autorul reia în amănunt domnia principelui „John", numit de compatrioţii săi Ivan sau Ivonia, presupus fiu al lui Ştefan, „odinioară" voie-

www.dacoromanica.ro

vod al Moldovei. Knolles relevă că Ion Vodă, „ca omul cel mai hotărît în mijlocul celor mai neaşteptate primejdii", nu s-a pierdut în faţa trădării hatmanului Eremia, ci, dimpotrivă, şi-a încurajat oştenii să-l urmeze împotriva duşmanului pe care „ei îl întrec întru toate, afară de număr [...]". „Căderea dureroasă" a domnului îndeamnă pe istoricul britanic la aceleaşi reflecţii despre nestatornicia lucrurilor omeneşti : „după cum nici un om n-a cîştigat, un timp, victorii mai strălucite împotriva turcilor, tot astfel, la sfîrşit, ca o demonstraţie a fragilităţii omeneşti, nici un om n-a pierit mai îngrozitor".

În 1611 se tipăreşte în polonă *„Cronica Sarmaţiei europene în care se află regatul Poloniei [...]* de Alexandru Guagnin [...] *apărută mai întîi în latineşte la 1578, iar acum cu adausurile regilor care nu se află în ediţia întîi, precum şi a regatelor, statelor, insulelor, ţărilor şi provinciilor [...] ca Grecia, ţările slavoneşti, Moldova, Panonia, Boemia, Germania, Danemarca, Suedia, Scoţia etc. [...]"*. Un capitol — *„Cronica Moldovei"* — dă domniile pînă la 1608. Interesant este un comentariu al lui Guagnin : prin Ion Vodă divinitatea a voit să arate tuturor creştinilor cum trebuie să lupte împotriva otomanilor ; iar dacă n-ar fi fost trădarea pe cîmpul de luptă, domnul ar fi scăpat ţara.

O relatare amănunţită asupra domniei lui Ion Vodă este cuprinsă în *„Istoria Universală"*, scrisă de Jean Carion, Ph. Melachton şi Gaspar Peucer, ediţia din 1611. Se redau pe larg fazele războiului şi trădarea lui Eremia „Zarnievick", făptuită de trei ori : o dată la Dunăre, cînd a lăsat pe duşmani să treacă fluviul ; a doua oară, cînd a dat ştiri false despre efectivele adverse ; ultima dată, în

www.dacoromanica.ro

Petru Șchiopul, domn al Moldovei între 1574—1579 și 1 582—1 591 sub a cărui cîrmuire mai mulți pretendenți au încercat să ia conducerea țării, invocînd rudenia lor cu Ion Vodă cel Viteaz. Alături de Petru Șchiopul, fiul său, Ștefan ; jos, iscălitura și pecetea voievodului (După N. Iorga, Portretele domnilor români, Sibiu 1930, planșa 65).

www.dacoromanica.ro

Ion Vodă, sculptură de Marius Butunoiu

www.dacoromanica.ro

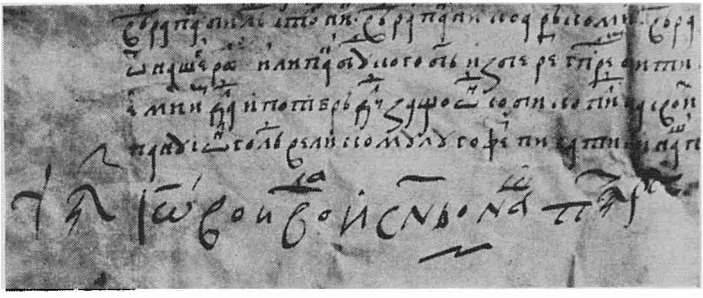

Un document din 21 februarie 1573 cu semnătura autografă a lui Ion Vodă : „Io voevod şi fiul nostru Petru" (Academia Republicii Socialiste România. Secţia manuscrise).

Pecetea cea mare a cancelariei lui Ion Vodă, aplicată pe ceară roşie, care cuprinde în mijloc stema ţării, reliefată pe un fond de ornamente vegetale şi împrejur legenda : „...Ion, domn al Ţării Moldovei". Pecetea se află atîrnată la un document datat 10 mai 1573 (Academia Republicii Socialiste România. Secţia manuscrise).

www.dacoromanica.ro

Puşcă (în denumirea epocii sîneaţă) din secolul al XVI-lea (Muzeul Militar Central).

Sabie din secolul al XVI-lea (Muzeul Militar Central).

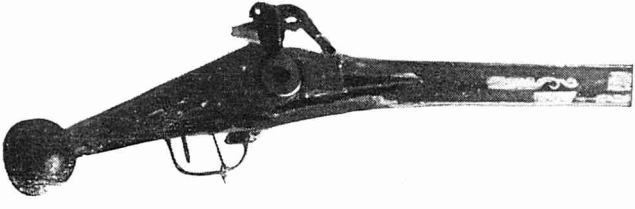

Pistol, datat 1596 (Muzeul Militar Central).

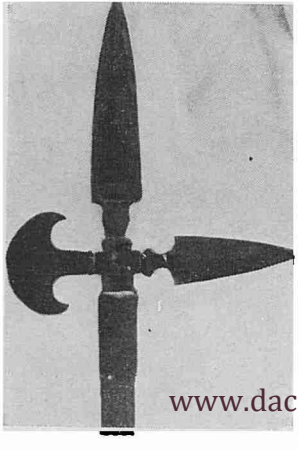

Halebardă de la finele secolului al XV-lea, găsită la Cetatea Neamţului (Muzeul Militar Central).

www.dacoromanica.ro

Moneda de aramă emisă în 1573 ; pe avers, chipul lui Ion Vodă şi legenda „Oteţ Moldovei“ (Părintele Moldovei) ; pe revers, stema ţării, data 7081 (1573) şi inscripţia „Akcé g. Xereghie Moldovei“ (Accea, domneasca monetărie a Moldovei). Accea-ua sau asprul era în secolul al XVI-lea o monedă de circulaţie curentă în ţările române (Academia Republicii Socialiste România. Cabinetul numismatic).

www.dacoromanica.ro

Hrisovul prin care, la 12 martie 1574, Ion Vodă întăreşte vătaful Meştea şi neamului său, satul Hăsnăşani, luat de la mănăstirea Sf. Ilia (Academia Republicii Socialiste România. Secţia manuscrise).

www.dacoromanica.ro

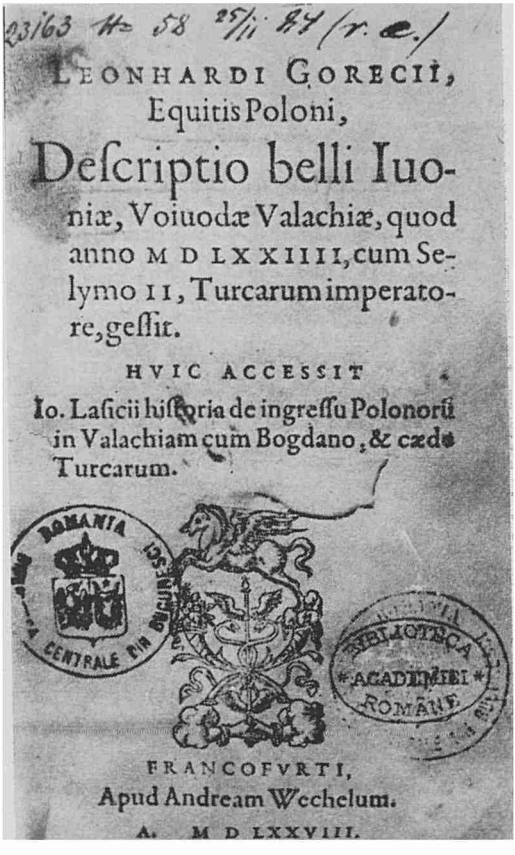
23163 H= 58 25/II 84 /r. e./

LEONHARDI GORECII,
Equitis Poloni,

Descriptio belli Iuoniæ, Voiuodæ Valachiæ, quod anno M D LXXIIII, cum Selymo II, Turcarum imperatore, gessit.

HVIC ACCESSIT

Io. Lasicii historia de ingressu Polonorũ in Valachiam cum Bogdano, & cæde Turcarum.

ROMANIA
CENTRALE DIN BUCUR
BIBLIOTECA
ACADEMIEI
ROMÂNE

FRANCOFVRTI,
Apud Andream Wechelum.
A. M D LXXVIII.

Pagina de titlu a lucrării lui Leonhard Gorecki, cavaler polon, cuprinzînd, în limba latină, una din cele mai ample relatări a războiului purtat de Ion Vodă cu otomanii în 1574. Cartea a fost tipărită la Frankfurt în 1578, ediția incluzînd și lucrarea lui Ioan Lasicki despre expediția lui Bogdan Lăpușneanu împotriva lui Ion Vodă, în martie-aprilie 1572 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România).

www.dacoromanica.ro

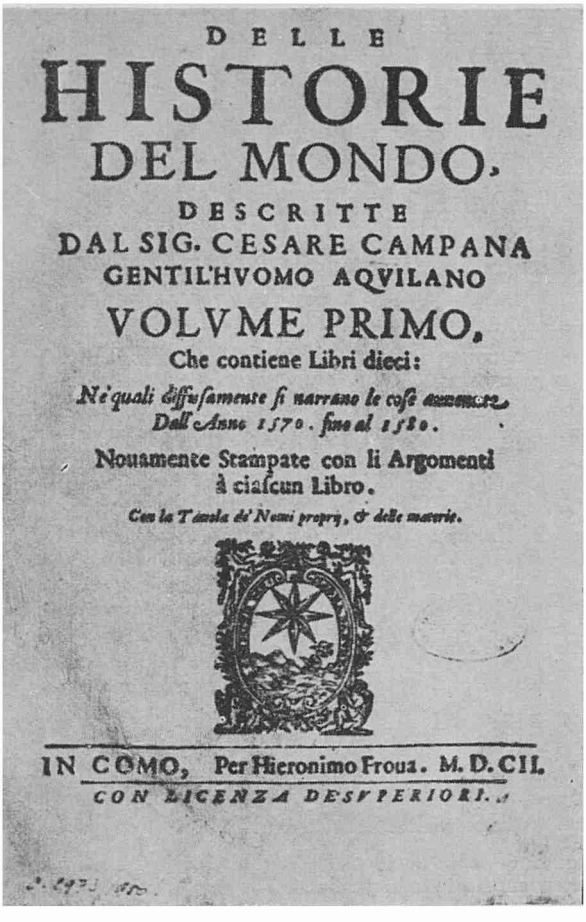

DELLE
HISTORIE
DEL MONDO.
DESCRITTE
DAL SIG. CESARE CAMPANA
GENTIL'HVOMO AQVILANO
VOLVME PRIMO,
Che contiene Libri dieci:
Ne'quali diffusamente si narrano le cose successe
Dall'Anno 1570. fino al 1580.
Nouamente Stampate con li Argomenti
à ciascun Libro.
Con la Tauola de' Nomi propry, & delle materie.

IN COMO, Per Hieronimo Froua. M. D. CII.
CON LICENZA DE' SVPERIORI.

Între lucrările care cuprind şi domnia lui Ion Vodă se numără şi Istoria universală a lui Cesara Campana, apărută la Como în 1602. În imagine pagina de titlu a volumului I, cuprinzînd „Istoria lumii" între 1570—1580 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România).

www.dacoromanica.ro

bătălia de la iezerul Cahul. Comentînd biruinţele moldovenilor, autorii adaugă, cu vădită satisfacţie : „Oricum ar fi, a fost o minunată lovitură [...] asupra turcilor [...]". O parte din aceste ştiri sînt reluate şi de Starowolski, într-o istorie despre viaţa şi faptele regelui polon Sigismund-August (Cracovia, 1616).

Umanistul francez Agrippa d'Aubigné se ocupă în a sa *„Istorie universală"*, volumul al doilea (1618) şi de ţările române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, inclusiv de evenimentele din 1574, adăugînd cîteva detalii neîntîlnite în alte scrieri. Iar Michel Baudier du Languedoc scoate în 1617, la Paris, în franceză, *„Inventarul istoriei generale a turcilor unde sînt descrise războaiele, cuceririle, răzmeriţele şi întîmplările lor vrednice de luat în seamă..."* în care reia şi povestirea domniei lui Ion Vodă, cu un comentariu asemănător lui Richard Knolles : „[...] ceea ce părea ferm şi stabil printre afacerile lumii, a fost adînc zguduit de puterea aurului, într-atîta corupţia secolelor şi orbirea pasiunilor umane a dat putere acestui metal, aşa încît cele mai importante afaceri sînt conduse cu ajutorul lui [...]". Michel Baudier, ca şi confratele său britanic şi ca alţi autori ai epocii, pune pe seama nestatorniciei oamenilor şi atracţiei aurului căderea, prin trădare, a lui Ion Vodă. În 1618, se tipărea la Hanovra, în limba latină, *„Istoria trebu-rilor polone, alcătuită şi redactată pînă la* [domnia lui] *Sigismund al treilea, regele Poloniei şi al Suediei"* — lucrare datorată lui Salomon Neugebauer şi unde 12 pagini — din 756 pagini de text propriu-zis — se opresc asupra războiului din Moldova din 1574.

www.dacoromanica.ro

La 1619, Iuliu Cesar Bulenger, profesor la Academia din Pisa, prezintă în „*Istoria timpului său în 13 cărți*", evenimentele anilor 1560—1612, inclusiv cîrmuirea lui Ion Vodă. Tot un rezumat al acestor evenimente, într-o prezentare favorabilă nobilimii polone, citim și în „Analele treburilor polone" (1623), al cărui autor a rămas necunoscut. Și Iacob Augustus Thuanus, președinte al curții supreme a regatului Franței, redactează și publică o „*Istorie a timpului său*", pe intervalul 1543—1607, reproducînd informațiile aflate mai ales la Leonhard Gorecki.

În 1646, călugărul franciscan Marcus Bandinus cercetează în Moldova starea bisericilor și a comunităților catolice. El notează, în al său raport, despre o persecuție a catolicilor, cu dărîmarea ctitoriilor lor, pornită de un voievod poreclit de ai săi „Belicîine" și care „a suferit în cele din urmă moartea cea mai rușinoasă, prin sabia turcilor". Afirmația lui Bandinus, confruntată cu alte mărturii, se referă, chiar dacă nu-l arată pe nume, la Ion Vodă.

În 1660 se tipărește, în a doua ediție, la Gdansk, volumul lui Andrei Maximilian Fredro, castelan de Liov : „*Faptele poporului polon sub Henric de Valois, rege al Poloniei, și apoi al Franței* [...]". Numeroase pagini sînt rezervate domnului Moldovei pe care autorul îl socoate un bun cunoscător al meșteșugului războiului. Informații similare cuprinde și „*Istoria generală a turcilor cuprinzînd cronica lui Chalcocondil [...] continuată pînă în anul 1612,* de Thomas Artus, *iar în ediția de față de domnul* de Mezeray *pînă în anul 1661*". Mențiuni despre voievodul „Jean" (dar și cu o serie de inexactități) ctitim și în „*Istoria stării pre-*

www.dacoromanica.ro

zente a Imperiului Otoman", de M. Ricaut (1670), iar la împlinirea a o sută de ani de la începerea domniei lui Ion Vodă, Johann Haubold Kirchbach ţine la Wittemberg, la 15 mai 1672, o dizertaţie publică despre „Ivonias". În acelaşi an, Reinhold Heidenstein, în volumul său „*Istoria polonă de la moartea lui Sigismund August* [...]", tipărit la Frankfurt pe Main, se opreşte îndeosebi asupra împrejurărilor venirii la domnie a lui Ion Vodă. Trei ani mai tîrziu se tipăreşte lucrarea lui Du Verdier, „*Rezumat al istoriei turcilor, cuprinzînd tot ceea ce s-a întîmplat sub cîrmuirea a 23 de sultani* [...]" (Lyon, 1675) : sînt descrise luptele de la Jilişte şi Cahul, dar autorul este ostil lui Ion Vodă.

Din secolul al XVII-lea ne-a rămas şi *Povestirea în versuri*, în polonă : „*Istoria lui Ivonia, palatinul Valahiei. Care a început cu mare izbîndă război cu Selim II, sultanul turcilor [şi] a terminat cu o moarte nenorocită, trădat de Eremia Czarnowiecki, prefectul Hotinului. Anul 1574. Descrisă din Istoria lui Maximilian Fredro şi ilustrată...*".

În 1699, Leonte Bobolinski, fost călugăr al mănăstirii Vădubit din Kiev, rezumă în letopiseţul său şi cele petrecute de la mazilirea lui Ion Vodă şi pînă la moartea sa : „*Şi aşa a murit Ioan cel fără frică, care avînd cu turcii aşa de multe treburi norocoase, la sfîrşit a pierit nefericit*". Tot în 1699 un autor, rămas anonim, tipăreşte în germană „*Curioasă descriere a Moldovei şi a Ţării Româneşti, despre situaţia şi starea lor, despre graniţele, taberele, oraşele şi cetăţile, obiceiurile locuitorilor [...] mai ales însă despre felul lor de a guverna, despre puterea lor în timp de război şi de pace [...]*".

www.dacoromanica.ro

Autorul include succinte referiri la „Ivonia", cel ce a refuzat să mai plătească tribut Porţii.

Şi după 1700, mai multe lucrări consemnează luptele din 1574. Amintim astfel pe Ştefan Vasilievici Lukomski, comandant de artilerie la cazaci, autor al unei „*Culegeri istorice*", compilaţie după Alexandru Guagnin (către 1770). Sau „*Istoria imperiului otoman de la origini pînă la pacea de la Belgrad din 1740*", apărută la Paris în 1771, unde, după evenimentele anilor 1572—1574, autorul M. Mignot, adaugă că Petru Şchiopul „a fost aşezat la domnia Moldovei în lacrimile unui popor care regreta pe Ioan". Largi relatări face şi Johann Christian von Engel în „*Istoria Moldovei şi Ţării Româneşti*" (în germană, Halle, 1804) ca şi Dionisie Fotino, în cunoscuta „*Istorie a vechii Dacii*" (în greacă, Viena, 1818—1819). În sfîrşit, în cunoscuta „*Istorie a imperiului otoman...*", învăţatul german Joseph von Hammer-Purgstall, relevă că acţiunea şi drăzneala lui „Ivonia", „merită atenţie din partea istoricului, după faptele cavalereşti ale lui Don Juan", învingătorul otomanilor la Lepanto, în 1571 ; apropierea între cele două personalităţi făcută de un autor clasic al istoriei turceşti se cuvine a fi reţinute.

Recapitulînd, 34 de autori străini — şi enumerarea lor nu este completă — redau, pe larg sau succint, domnia lui Ion Vodă. Fundamentale sub raportul informaţiei rămîn scrierile lui Bartholomeu Paprocki, Ioan Lasicki şi Leonhard Gorecki, reluate apoi de istoricii ulteriori. Desigur, în explicarea evenimentelor găsim, nu o dată, la autorii amintiţi, referiri la voinţa divinităţii şi a destinului, după cum aproape toţi reflectă ostilitatea partidei nobili-

www.dacoromanica.ro

are polone şi moldovene împotriva lui Ion Vodă ce pedepsise pe uneltitori (de unde şi frecvenţa referitoare la „tirania" sau „cruzimea" domnului Moldovei). Dar toţi autorii socotesc pe Ion Vodă printre vitejii epocii, printre marii comandanţi militari ai secolului al XVI-lea, iar luptele românilor din 1574 printre evenimentele de seamă ale Europei.

La cele enumerate pînă aici, mai trebuie amintite şi sutele de rapoarte diplomatice şi scrisori din anii 1572—1574 (o cercetare, incompletă desigur — deoarece arhivele otomane nu au fost încă explorate — a identificat 356 asemenea mărturii), care se opresc asupra principalelor desfăşurări ale domniei lui Ion Vodă [1].

Asupra acestei cîrmuiri se opresc, firește, şi cronicarii români. A z a r i e, slujitor al clerului, scrie la porunca lui Petru Şchiopul şi a marelui logofăt Ioan Golăi şi nu poate uita represiunile poruncite în 1572—1573 împotriva unor boieri şi clerici. De aceea el aruncă grele cuvinte asupra voievodului ucis la Roşcani ; îl socoate „om foarte priemejdios, rău şi cu minte adîncă, elocvent şi învăţat în cărţi", tiran, doritor să pună mîna pe averile tuturora. Atitudinea lui Azarie rezultă şi din „învăţăturile" ce le atribuie marelui logofăt Golăi, care ar fi spus domnului, înainte de începerea luptelor : „Deci dintre amîndouă alegeţi pe cea mai bună : sau pleacă-ţi capul în faţa împăratului sau pleacă şi du-te în ţări străine, dar cu turcii nu te apuca de luptă". Valoarea documentară a cronicii lui Azarie rămîne redusă,

[1] Vezi, pentru o parte din ele, bibliografia selectivă de la finele volumului.

www.dacoromanica.ro

cu o informație lacunară. Grigore Ureche recunoaște în a sa „*Carte ce se chiamă Letopiseț* [...]", calitățile lui Ion Vodă și rezervă multe pagini evenimentelor domniei. Cronicarul rămîne însă partizan al boierimii și adversar al oricărei cîrmuiri autoritare. De aceea, nu citim în scrierea sa cuvinte de laudă sau de mulțumire pentru biruințele moldovenilor în primele luni ale campaniei din 1574 — deși recunoaște vitejia lor. Ureche încearcă să motiveze trecerea la dușman a unor boieri ca determinată de copleșitoarea disproporție de forțe a celor două armate. Cît despre trădarea pîrcălabului Eremia, cumpărat cu 30 000 galbeni, nu găsim mențiune.

Și Nicolae Costin în „*Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*" face o relativă amplă expunere a evenimentelor din 1572—1574. Și el însă, fiu al lui Miron Costin și nepot al lui Velicico — ambii uciși la porunca lui Constantin Cantemir — este ostil tuturor domnilor ce au făptuit represiuni împotriva boierilor ca atare este ostil și față de Ion Vodă, acuzîndu-l de tiranie și lăcomie. Referiri succinte găsim și la cronicarii munteni: Radu Popescu vornicul în „*Istoriile domnilor Țării Românești*" și în „*Letopisețul Cantacuzinesc*" (sau „*Istoria Țării Românești 1290—1690*") sau la unii istorici transilvăneni — Ghymesi Forgach Ferencz în „*Istoria maghiară*" (relatînd perioada 1540—1572); Nicolae Isthuanfi Panonicul (1622, „*Istoria treburilor ungare*" — în latină); sau, mult mai tîrziu, Gheorghe Șincai în „*Hronica românilor și a mai multor neamuri*".

www.dacoromanica.ro

În 1865, Bogdan Petriceicu Hasdeu a publicat, pe temeiul unui important material de arhivă, monografia „*Ioan Vodă cel Cumplit*". Prin documentaţie şi metodă, Hasdeu face operă istorică modernă. O sumă din evenimentele politice ale domniei lui Ion Vodă sînt exact apreciate (au fost dealtfel, confirmate de cercetări ulterioare). Monografia are un caracter militant ; evocarea voievodului înseamnă pentru Hasdeu o chemare la lupta pentru independenţa naţională — atît de dorită de masele româneşti în secolul al XIX-lea, cît şi un prilej de a supune criticii unele rînduieli ale prezentului. După Hasdeu, reeditat de mai multe ori pînă în prezent, studiile de specialitate şi sintezele de istoria românilor [1] au adus noi contribuţii, întregind şi nuanţînd imaginile asupra anilor 1572—1574.

După 23 august 1944, figura voievodului — erou, care s-a identificat cu lupta poporului pentru independenţă, a cunoscut cuvenita preţuire. Ea a fost evocată în pictură [2], sculptură [3], operă [4], teatru [5], în

[1] Vezi bibliografia selectivă de la finele lucrării.

[2] Compoziţia lui Gheorghe Labin „Ion Vodă cel Cumplit la Cahul". Proiectul de compoziţie a lui Gheorghe Florescu înfăţişînd pe Ion Vodă mergînd în întîmpinarea cazacilor.

[3] Lucrările lui Marius Butunoiu, Geo Medrea, Leonivici Boris.

[4] Drama muzicală „Ion Vodă cel Cumplit" de Gheorghe Dumitrescu, pe un libret de George Teodorescu (după piesa scriitorului Laurenţiu Fulga), reprezentată întîia dată în stagiunea 1955—1956.

[5] Laurenţiu Fulga : „Ion Vodă cel Cumplit. Cronica anilor 1572—1574". Piesă în trei acte (zece tablouri), jucată la Teatrul Armatei. Publicată în „Viaţa românească" nr. 12/1951.

www.dacoromanica.ro

scrieri literare[6]. În aprilie 1958, la împlinirea a 384 de ani de la victoria de pe malul Rîmnei, s-a dezvelit în satul Jilişte monumentul ridicat întru cinstirea oştilor române şi cazace biruitoare, a vitejilor căzuţi pentru libertate.

Sub ce nume a intrat în istorie domnul Moldovei din 1572—1574 ?

În documentele oficiale citim „Ion Voievod" sau „Ioan voievod". Grigore Ureche scrie „de domnia lui Ion Vodă, ce-i zic Armeanul". Azarie ştie de „un oarecare surghiunit în cetatea Rodos, anume Ioan [...]". Nicolae Costin îşi intitulează capitolul „*Domnia lui Ion Vodă*" ; la fel şi cronicarul Radu Popescu. În „*Istoria Ţării Româneşti. 1290—1690*" citim „Ionaşco Vodă". În lucrările redactate în latină — vezi Ioan Lasicki — este trecut „Ivonia" sau „Ivan" ; pentru Bartholomeu Paprocki, ca şi pentru Leonhard Gorecki — „Iuon". În Cesare Campana — „Giovanni Vaivoda di Moldavia", iar la Richard Knolles — „John". În istoria universală a lui Jean Carion, Ph. Melanchton şi Gaspar Peucer — este „Juonie" sau „Jean" ; iar pentru Leonte Bobolinski — „Ioan cel fără de frică".

Hasdeu, după ce în 1860 a publicat un fragment de cronică — „Ivonia cel viteaz", îşi intitulează monografia „*Ioan Vodă cel Cumplit*" (1865). Acest nume, care nu este trecut în nici un document din secolele XVI—XVII, în cronici sau alte scrieri

[6] Eusebiu Camilar : „Poarta furtunilor", cap. V „Vremea lui Ion Vodă", (1955) ; Constantin Ignătescu : „Mitruţ al Joldii" ; Mihail Sadoveanu ; „Nicoară Potcoavă" (ediţia a II-a, 1955).

www.dacoromanica.ro

ale epocii, a fost în ultima sută de ani cel mai adesea reluat. Nume care, de fapt, exprimă numai raporturile voievodului cu o parte din marea boierime şi din clerul înalt. Dar dominantele personalităţii sale rămîn curajul, vitejia, capacitatea sa militară, înţelegerea unor comandamente majore ale istoriei patriei.

Rezistenţa armată a constituit o opţiune extremă a poporului român în momentele de mare cumpănă. Ion Vodă a înţeles că „ţara" se putea împotrivi la împilarea şi apăsarea ce creşteau mereu ; ca domn al Moldovei el a unit în jurul său voinţa şi hotărîrea celor mulţi de a ridica armele împotriva violenţei şi a forţei. Concepţia strategică a lui Ion Vodă — deplin realizată tactic pînă la bătălia finală — a fost de a respinge şi, pe cît posibil, de a fărîma pe duşman la hotare, pentru a nu îngădui invadarea teritoriului. Ridicarea mulţimilor la arme, mobilizarea lor psihologică, folosirea unei tehnici de luptă în pas cu cerinţele vremii, ca şi o strategie şi o tactică superioară, sînt factorii ce explică evenimentele militare din Moldova în primăvara lui 1574, rezistenţa victorioasă a românilor în faţa uneia din cele mai puternice armate ale Europei, rezistenţă condusă de însuşi Ion Vodă şi care a avut un atît de larg ecou printre cărturarii secolelor XVI—XVII. Sacrificiul său, în dorinţa de a-şi salva ostaşii de la moarte, a însemnat încununarea trăsăturilor personalităţii sale. Prin curaj, hotărîre, prin vitejie, Ion Vodă s-a impus oamenilor vremii sale şi urmaşilor. Iar în istoria veşnică a patriei, faptele de arme ale românilor din 1574 rămîn un exemplu de neclintit şi un îndemn suprem pentru apărarea drepturilor ţării, pentru libertatea ei.

www.dacoromanica.ro

NOTA BIBLIOGRAFICĂ[1]

I. IZVOARE INTERNE

1. Documente

Academia Republicii Socialiste România : documentele din 1573—1574 (7082) şi 31 decembrie 1573.

Arhivele Statului Bacău : doc. din 13 martie 1574 (vezi şi „Revista Arhivelor", 1963, nr. 1, p. 303).

Arhivele Statului Bucureşti : documentele moldoveneşti din 20 iunie 1572 ; 2 aprilie 1573 ; 25 martie 1585 ; 23 martie 1587 ; 25 aprilie 1604 ; 14 martie 1609 ; 22 martie 1609 ; 12 martie 1610 ; 1616—1617 ; 6 decembrie 1632 ; 1 septembrie 1634 şi 1634—1635.

Arhivele Statului Iaşi : documentele din 8 martie 1572 şi 27 februarie 1588.

TEODOR CODRESCU, *Uricarul*, vol. II, ed. a 2-a, p. 260—261 ; vol. X, Iaşi 1888, p. 108 şi vol. XXIII, Iaşi 1895, p. 14—16 şi 259.

Documente privind istoria României. Seria A. Moldova

a. veacul XVI, vol. III (1571—1590), Bucureşti, 1951, p. 6—37.

b. veacul XVI, vol. IV (1561—1600), Bucureşti, 1952, p. 150, 251, 261—262, 281—284.

c. veacul XVII, vol. I (1601—1605), Bucureşti, 1952, p. 93—94, 123—124, 137, 230—232.

d. veacul XVII, vol. IV (1616—1620), Bucureşti, 1956, p. 165, 373—374.

GH. GHIBĂNESCU, *Ispisoace şi zapise*, vol. II/2, Iaşi 1910, p. 156—158 şi vol. XIX, Iaşi, 1927 p. 99—102.

NICOLAE IORGA, *Studii şi documente*, vol. XI, Bucureşti, 1906, p. 84, 270—273 ; vol. XVI, p. 247.

[1] În ordinea alfabetică a autorilor şi a lucrărilor. Bibliografia este selectivă ; pentru alte titluri, vezi Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, ed. a 2-a, Bucureşti, 1966.

www.dacoromanica.ro

ION MINEA, *Regeste de documente moldovenești* (1508—1590), în „Cercetări istorice", IV, 1928, p. 142.
ST. NICOLAESCU, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, București 1905, p. 328—330.
AUREL V. SAVA, *Documente privitoare la tîrgul și ținutul Orheiului*, București 1944, p. 15—16, 18—21.
FRANZ ADOLF WICKENHAUSER, *Geschichte der Kloster Homor...*, Czernowitz 1881, p. 106—109.

2. Cronici

AZARIE, *Cronica*, în „Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI", ediția Ion Bogdan— P. P. Panaitescu, București 1959, p. 126—151.
NICOLAE COSTIN, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, ediția Ioan Șt. Petre, București 1942, p. 509—539 și 540—563.
GRIGORE URECHE, *Letopisețul Țării Moldovei pînă la Aron Vodă*, ediția Constantin Giurescu, București 1916, p. 216—235 și 236—260.
Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc, ediția Constant Grecescu și Dan Simonescu, București 1960, p. 52—53.
RADU POPESCU, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. Constant Grecescu, București, 1963, p. 60—62.

II. IZVOARE EXTERNE

1. Documente

E. CHARRIÈRE, *Négociations de la France dans le Lévant*, t. 3, Paris, 1853.
AL. CIORĂNESCU, *Știri noi din domnia lui Ion Vodă cel Cumplit*, în „Revista istorică", XX, 1934, p. 166—175.
AL. CIORĂNESCU, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, București 1940

www.dacoromanica.ro

CONSTANTIN ESARCU, *Sumarul documentelor păstrate în arhivul general al Veneției,* în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", II, 1884, vol. 3, p. 175—208.

IOAN C. FILITTI, *Din arhivele Vaticanului,* II, București, 1914, p. 15—26.

J. S. GROSUL. A. OȚETEA, A. A. NOVOSELSKII, L. V. CEREPNIN, *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România... Documente și materiale.* Vol. I, Moscova 1965, 363 p.

MIHAIL GUBOGLU, *Catalogul documentelor turcești,* vol. II, București 1965, p. 53—56.

BOGDAN PETRICEICU HAȘDEU, *Arhiva istorică a României,* vol. I/1. (1864) p. 43—46, 87, 150—152, 876—877 ; vol. I/2, p. 30—31.

BOGDAN PETRICEICU HAȘDEU, *Columna lui Traian,* nr. din 16, 19, 30 martie și 9 noiembrie 1870.

EUDOXIU DE HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria românilor.* vol. II, 1, București, 1891, p. 615—731 ; Vol. II, 5 (Nicolae Densușianu), București 1895, p. 711, 717, 744 ; vol. III, 1, București 1880, p. 7—38 ; vol. VIII, București 1894, p. 177—182, vol. XI, (Nicolae Iorga), București 1900, p. 18, 82—90, 756—757 ; vol XII (Nicolae Iorga), București 1903, p. 385—387 ; vol. XIV/1 (Nicolae Iorga), București 1915, p. 46—49 Supliment I/1 (Gr. Tocilescu, Al. Odobescu), Bucuiești 1886, p. 24—30 Supliment II/1 (Ioan Bogdan), București 1893, p. 269—276

NICOLAE IORGA, *Studii și documente cu privire la istoria românilor,* vol. I, București 1905, p. 113 și 154—155 ; vol. XI, p. 123—125 ; vol. XIX, p. 75—78 ; vol. XXIII, p. 100—106 și 355—359.

VICTOR MOTOGNA, *Contribuții la epoca lui Ioan Vodă cel Cumplit,* în „Revista Istorică", XI, 1925, p. 253—260.

E. D. TAPPE, *Documents concerning rumanian history,* London 1964, p. 39—41.

www.dacoromanica.ro

ANDREI VERESS, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti,* vol. I, Bucureşti 1929, p. 309—330, 373—387, 390—393 ; vol. II, p. 7—155.

2. Lucrări

LEONHARD GORECKI, *Descrierea războiului ce a purtat Ion domnul Moldovei în anul 1574...,* în A. Papiu Ilarian, Tesauru de monumente istorice..., III, Bucureşti 1864, p. 203—252.
IOAN LASICKI, *Istoria despre intrarea polonilor în Moldova cu Bogdan voievod... în anul 1572,* în A. Papiu Ilarian, *op. cit.,* p. 253—272.
BARTOLOMEU PAPROCKI, *Adevărata descriere a războiului purtat de voievodul moldovean Ion împotriva turcilor...,* în A. Papiu Ilarian, *op. cit.,* p. 273—286. Pentru alte scrieri ale istoricilor europeni, cuprinzînd şi relatări despre domnia lui Ion Vodă, a se vedea capitolul VI al prezentei lucrări.

III. STUDII, MONOGRAFII, SINTEZE

Arta militară a moldovenilor în perioada domniei lui Ion Vodă „cel Cumplit", Bucureşti, 1959, 108 p. în 8°.
Colonel VICTOR ATANASIU, *Bătălia de la Jilişte,* Bucureşti, Editura Militară, 1974, 94 p. în 16°.
MIHAIL BERZA, *Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. XV—XIX,* „Studii şi materiale de istorie medie", II, 1957, p. 7—48.
ION BURTEA, *Ion Vodă,* Editura Meridiane, 1971, 133 p + 8 pl.
SCARLAT CALLIMACHI, *Ioan Vodă cel Cumplit după un izvor istoric : Carion Peucer,* în „Ion Neculce", IX, 1931, p. 60—82.
SCARLAT CALLIMACHI, *Un istoric olandez despre Ioan Vodă „cel Cumplit" : Pagini inedite...,* „Studii", 1950, nr. 2, p. 158—168.
SCARLAT CALLIMACHI, *Pagini despre Ioan Vodă zis „cel Cumplit", scrise în secolul al XVI-lea de istoricul*

www.dacoromanica.ro

francez de la Popelinière în „Studii", 1952, nr. 2, p. 175—185.
MIHAIL DAN, *Ştiri privitoare la istoria ţărilor române în cronicile ucrainiene,* în „Studii şi materiale de istorie medie", III, 1957, p. 205—288.
CONSTANTIN C. GIURESCU, *Istoria românilor,* vol. II, 1, ed. a 4-a, Bucureşti 1942. p. 208—215.
DINU C. GIURESCU, *Ion Vodă cel Viteaz,* ediţia a 2-a, Bucureşti 1966, 229 p.
CONSTANT GRECESCU, *Unde a fost Jiliştea,* în „Revista istorică română", VIII, 1938, p. 239—240.
N. GRIGORAŞ, *Despre răscoalele ţăranilor moldoveni în vremea domniilor lui Petru Şchiopul,* în „Studii şi cercetări ştiinţifice. Istorie" (Iaşi), XI, 2, 1960, p. 227—239.
BOGDAN PETRICEICU HASDEU, *Ioan Vodă cel Cumplit...,* Bucureşti 1865, XXIV + 264 p.
T. HOLBAN, *O nouă cronică despre viaţa şi faptele lui Ioan Vodă Armeanul,* în „Revista Istorică", XXII, 1936.
NICOLAE IORGA, *Istoria Românilor,* vol. V, Bucureşti 1937, p. 136—156.
Istoria României, vol. II, Bucureşti 1962, p. 913—921 (capitol de Eugen Stănescu).
Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, ediţia Florica Moisil, Dan Zamfirescu, G. Mihăilă, Bucureşti 1970, 426 p.
MAGDALENA LASZLO, *B. P. Haşdeu despre folclorul ucrainian,* în „Romanoslavică", X, 1964, p. 101—118,
ELENA LINIŢA, *Materiale inedite privitoare la epoca primului interregn polonez şi la politica domnului moldovean Ion Vodă (1572—1574),* în „Romanoslavica":, XI, 1965, p. 287—310.
OCTAVIAN LUCHIAN, *Moneda lui Ion Vodă cel Cumplit,* în „Studii şi cercetări de numismatică", I, 1957, p. 441—446 (cu întreaga bibliografie pînă la această dată).
N. A. MOHOV, *Colaborarea militară a cazacilor ucrainieni cu moldovenii în anii 1570—1580 şi activitatea lui Ion Potcoavă,* în „Ucenîie Zapiski", VI, 1957, Chişinău.
V. MOTOGNA, *Ceva nou despre Alexandru vodă fratele lui Ioan Potcoavă* în „Revista istorică", II, 1926, p. 1—4.

www.dacoromanica.ro

ALEXANDRINA şi D. NICHITA, *Despre Ioan voievodul moldovenilor (traducere din letopiseţul lui Leonte Bobolinski)*, în „Arhiva, revistă de filologie...", XXXVIII, Iaşi, 1931, p. 219—229.
FR. PALL, *Pages d'Agrippa d'Aubigné sur le voïvode Jean de Moldavie* în „Revue Roumaine d'Histoire", 1969, nr. 3, p. 593—604.
RADU ROSETTI, *Evoluţiunea mijloacelor şi a chipului de făurire a războiului... V. Strategia*, în „Analele Academiei Române", seria III, vol. XIV, 1933, p. 49—61.
EUGEN STĂNESCU, *Colaborarea militară dintre români şi cazaci în ultimul sfert al veacului al XVI-lea*, în „Studii", VII, 1954, nr. 3, p. 119—144 şi nr. 4, p. 187—214.
MIHAIL G. ŞTEPHANESCU, *Cei patru Sinan Paşa*, în Magazin istoric nr. 7—8/1969, p. 186—187.
C. A STOIDE, *Ion Vodă Armeanul înainte de domnie*, în „Cercetări istorice", VIII—IX, nr. 2, 1932—1933, p. 208—214.
C. A. STOIDE, *O preţioasă culegere de documente externe moldoveneşti* în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol", Iaşi, 1967, p. 227—234.
C. A. STOIDE, *Frămintări în lumea moldovenească la mijlocul secolului al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol, Iaşi, 1974.
A. D. XENOPOL, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, ed. a 3-a, Bucureşti (1927), p. 86—107.

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

I. ÎNCEPUTURILE UNEI DOMNII 3

— Cine a fost Ion Vodă 3
— Intrarea lui Ion Vodă în Moldova . . . 6
— Reglementarea raporturilor între Moldova şi Polonia 14

II. CÎRMUIREA INTERNĂ 18

— Sfatul domnesc 18
— Măsuri pentru propăşirea ţării 22
— Viaţa comercială a Moldovei şi alte aspecte din timpul cîrmuirii interne 37

III. POLITICA EXTERNĂ 42

— Cadrul politic european 42
— Relaţiile Moldovei cu Transilvania şi Ţara Românească 44
— Raporturile Moldovei cu Polonia, cu Imperiul Habsburgic şi cu Poarta otomană 46

IV. PENTRU LIBERTATE ŞI INDEPENDENŢĂ . . . 53

— Schimbarea domniei în Moldova . . . 53
— Pregătiri pentru luptă 56
— Biruinţa de la Jilişte 58
— Continuarea operaţiunilor militare. Asediul Brăilei 61
— Bătălia de la Iezerul Cahul şi de la Roşcani 66

V. ÎMPOTRIVIRI FAŢĂ DE CÎRMUIREA LUI PETRU ŞCHIOPUL 83

VI. AMINTIREA LUI ION VODĂ 92

Notă bibliografică 106

www.dacoromanica.ro

Editura Militară

1574—1974
400 de ani de la moartea voievodului
Ion Vodă cel Viteaz

Lei 3,75

www.dacoromanica.ro